Tiberiu Ciobanu

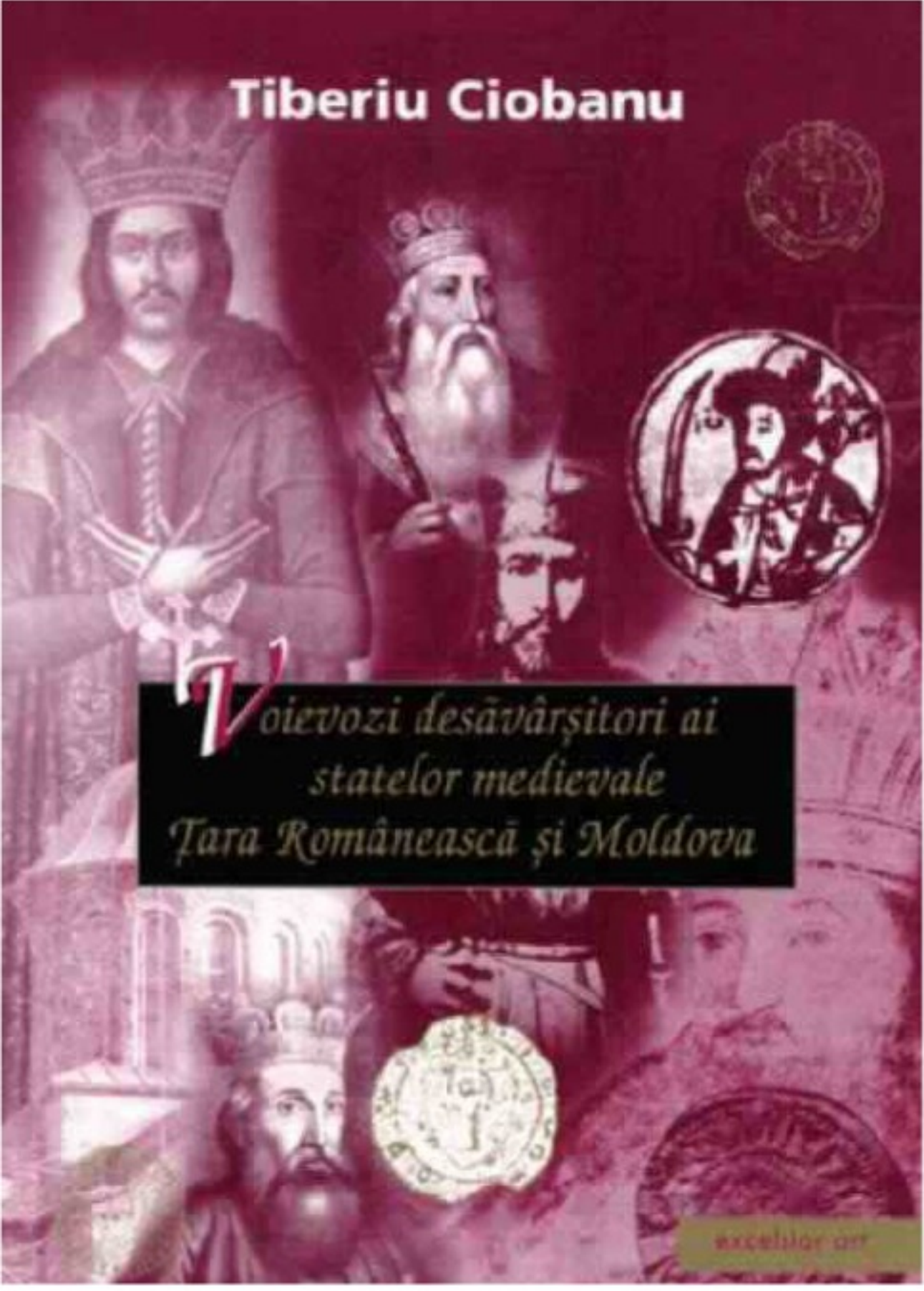

Voievozi desăvârșitori ai statelor medievale Țara Românească și Moldova

excelsior art

TIBERIU CIOBANU

VOIEVOZI DESĂVÂRŞITORI AI STATELOR MEDIEVALE ŢARA ROMÂNEASCĂ ŞI MOLDOVA

– De la Basarab I şi Bogdan I la Mircea cel Bătrân şi Alexandru cel Bun –

editura excelsior art
2003

Dedic această carte bunilor mei prietcni
Aurelia şi **Avram FLOREA**

Traducerea în limba engleză: prof. **Marius Stoicevici**

„Istoria, îndemnându-ne către tot ce este drept, veştejindu-i pe cei răi, slăvindu-i pe cei buni, dă cititorilor prilejul de a se folosi de marea ei înţelepciune."

„By guiding us to justness, by stigmatizing the bad and by praising the good, history gives the readers the opportunity of using its great wisdom."

DIODOR DIN SICILIA

NOTĂ BIO-BIBLIOGRAFICĂ

TIBERIU CIOBANU s-a născut la 25 septembrie 1960, în oraşul Anina, judeţul Caraş-Severin.

A urmat Facultatea de Istorie-Filozofie, Universitatea din Bucureşti, obţinând licenţa în anul 1984.

– **cadru didactic asociat** la Catedra de Istorie a Facultăţii de Litere, Istorie şi Teologie, Universitatea de Vest Timişoara, din 1997.

– **doctorand în istorie** al Universităţii „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca, din **2001.**

A publicat următoarele cărţi:

1997 **Victorii celebre ale oştilor române**, Ed. Brumar;
1998 **Mihai Viteazul domnul primei Uniri**, Ed. Brumar;
1999 **Domnii îndelungate în istoria românilor**, Ed. Eurostampa;
2000 **Domnitori şi regi de seamă din istoria poporului român**, Ed. Excelsior;
2001 **Domnitori nedreptăţiţi din istoria românilor**, Ed. Marineasa;
2002 **Oştile române şi cruciadele antiotomane**, Ed. Excelsior Art.

A publicat **260** de studii şi articole şi a susţinut **60** de comunicări ştiinţifice.

În pregătire:

Incursiuni în istoriografia românească referitoare la Banatul medieval

Born on 25 September 1960 in Anina, the Caraş-Severin county.

Graduate of the Faculty of History-Philosophy, University of Bucharest.

1997 Associate professor at the Faculty of Letters, History and Teology, West University of Timişoara.

2001 History trainer Ph.D at "Babes-Bolyai" University of Cluj-Napoca.

Author: *Famous Victories of the Romanian Armies*, Brumar Printing House, 1997; *Michael the Brave, the Prince of the First Union*, Brumar Printing House, 1998; *Long Reigns in the Romanians' History*, Eurostampa Printing House, 1999; *Remarkable Princes and Kings of the Romanians' History*, Excelsior Art Printing House, 2000; *Misjudged Princes of the Romanians' History*, Marineasa Printing House, 2001; *The Romanian Armies and the Anti-Ottoman Crusades*, Excelsior Art Printing House, 2002.

260 studies and articles; 60 scientific communications.

In preparation: *Incursions in the Romanian Historiography regarding the Medieval Banat*

ALTE DATE BIOGRAFICE

– **Profesor de istorie**, grad didactic I, titular în învățământul preuniversitar;
– **Director** al Liceului Teoretic „Vlad Țepeș" din Timișoara;

– **Fondator** și **prim-vicepreședinte** al Despărțământului „Ioachim Miloia" Timișoara al Astrei; **Fondator** și **secretar general** al Societății Culturale „Patrimoniu" Timișoara; **Membru de onoare** al Societății Literar Artistice „Tibiscus" din Uzdin-Serbia; **Membru de onoare** al Societății Literar-Artistice „Sorin Titel" din Banat; **Președinte** al Asociației Naționale „Cultul Eroilor" - filiala Timiș; **Membru de onoare** al Societății Cultural-Patriotice „Avram Iancu" din România – filiala Timișoara; **Membru** al Asociației Istoricilor Bănățeni; **membru** al Societății de Științe Istorice din România – filiala Timișoara; **Fondator** și **director** al revistei de cultură „Columna 2000"; **Realizator** și **moderator** al emisiunilor „Dincolo de catedră" și „Pagini de istorie" de la TV Europa Nova Timișoara; **Membru** în Consiliul Consultativ al Inspectoratului Școlar al Județului Timiș; **Fondator** și **trezorier** al „Convenției Preuniversitarilor Social-Democrați" Timiș; **Membru fondator** al Asociației Arhiviștilor și Prietenilor Arhivelor – filiala Timiș; **Membru** al Ligii și Fundației „Mareșal Ion Antonescu" – filiala Timiș.

– **High-School** history teacher.
– **Principa**l of the "Vlad Țepeș" High-School, Timișoara.

– **Founder** and **prime-vicepresident** of "Ioachim Miloia", the Astra branch of Timișoara; **Founder** and **secretary general** of the Cultural Society "Patrimoniu", Timișoara; **Honorary member** of the Literary Artistical Society "Tibiscus", Uzdin, Serbia; **Honorary member** of the Literary-Artistical Society "Sorin Titel" of Banat; **President** of the National Association "The Heroes' Cult" – the branch of Timiș county; **Member** of the Cultural-Patriotic Society "Avram Iancu" Romania, the branch of Timișoara; **Member** of the Association of the Historians of the Banat; **Member** of the Historical Sciences Society Romania, the branch of Timișoara; **Founder** and **director** of the cultural magazine "Columna 2000"; **TV host** of the programmes "Beyond the Teacher's Desk" and "Pages of History" at TV Europa Nova Timișoara; **Member** of the Consultative Council of the School Inspectorate of Timiș county; **Founder r** and **treasurer** of the "The Social – Democratic Preuniversitaries Convention" Timiș; **Founder member** of the Association of the Archivists and the Friends of the Archives; **Member** of the "Marshal Ion Antonescu" League and Foundation – branch of Timișoara.

O OBIECTIVĂ RECEPTARE A VALORILOR AUTENTICE ALE TRECUTULUI

Domnul Tiberiu Ciobanu, pasionat istoric, profesor de istorie şi director de liceu în Timişoara, cadru didactic asociat la Catedra de istorie a Universităţii de Vest din Timişoara, doctorand al Universităţii „Babeş-Bolyai" din Cluj, ne-a obişnuit de câţiva ani cu foarte interesante lucrări de istoria evului mediu, destinate mai ales publicului larg, iubitor de trecut, dar şi profesorilor, elevilor, studenţilor, oamenilor de cultură interesaţi de memoria colectivă românească.

Cartea de faţă este închinată voievozilor şi domnilor care au desăvârşit statele medievale româneşti Ţara Românească şi Moldova, după opera celor consideraţi întemeietori, adică Basarab I şi, respectiv, Bogdan I. Tema este din multe puncte de vedere delicată, fiindcă izvoarele sunt puţine şi adesea neclare. Uneori, chiar cronologia domniilor şi succesiunea domnilor sunt incerte şi au suscitat şi suscită dispute acerbe în istoriografie. Autorul a ştiut însă să utilizeze cu măiestrie bibliografia destul de vastă şi să extragă în chip argumentat elementele verosimile, care sunt sau par cât mai aproape de adevărul omeneşte posibil.

Sunt analizate domniile lui Nicolae Alexandru, Vladislav-Vlaicu şi Radu I, pentru Ţara Românească şi cele ale lui Laţcu, Petru I şi Roman I, pentru Moldova. Cu alte cuvinte este detaliată istoria celor două Ţări Române extracarpatice, din a doua jumătate a secolului al XIV-lea. Tratarea s-a vrut cât mai completă, incluzând chestiuni de cronologie, genealogie şi înrudiri, succesiune la tron, viaţa politică şi militară, alianţe, economie, numismatică, structuri sociale, organizare ecleziastică, cultură, etc. Sunt reflectate aspecte de politică internaţională, de la raporturile cu Ungaria şi Polonia la cele cu lumea bizantină şi slavă sud-dunăreană, dar şi cu cea occidentală. S-au născut

astfel adevărate medalioane de domnitori, redate cu pricepere şi talent de autor, accesibile iubitorilor de trecut.

În timp ce domnul Tiberiu Ciobanu elabora lucrarea de faţă, apăreau o serie de volume din tratatul de „Istoria românilor", sub patronajul Academici Române. Până în acest an apăruseră 8 volume (9 tomuri), care se ocupau de istoria noastră de la începuturi până la 1940. Unii s-ar putea întreba ce rost mai are această carte, din moment ce în volumul al IV-lea din respectivul tratat de istorie, savanţii şi-au spus cel mai autorizat şi mai recent cuvânt în legătură cu epoca şi cu personalităţile amintite mai sus. Problema astfel pusă nu are obiect, devine superfluă, fiindcă tratatul de istorie se adresează în primul rând specialiştilor, a fost tipărit într-un tiraj limitat, iar costurile sale sunt mult prea ridicate pentru a putea ajunge uşor la toţi cei interesaţi. În plus profesorul Ciobanu „explică" trecutul nostru medieval, cum spuneam, într-o manieră accesibilă publicului larg, decodifică domniile „desăvârşitorilor" de ţară pe înţelesul tuturor. Istoriografia „de cabinet" îşi are rolul ei pentru cei iniţiaţi, dar scrisul istoric trebuie să coboare în Cetate, să pătrundă în conştiinţe, să modeleze atitudini. Aceasta cu atât mai mult cu cât, înainte de 1989 s-au aruncat pe „piaţă", într-un program propagandistic de amploare, o serie de lozinci şi deformări în ceea ce priveşte istoria naţională. De aceea, unii istorici, avizaţi sau nu, au lansat ideea renunţării la tot ceea ce a apărut în anii comunismului. Or domnul Tiberiu Ciobanu, integrând în cercetarea sa şi ceea ce s-a scris corect despre subiectul său, inclusiv recentul tratat de istorie românească, „recuperează" şi lucrările valoroase publicate după Al Doilea Război Mondial. În deceniile de regim comunist, marea majoritate a medieviştilor români s-au manifestat ca specialişti autentici, alcătuind lucrări valabile şi astăzi. Astfel că, prin cartea de faţă, ca şi prin cele elaborate anterior, autorul ghidează cititorul, îl orientează spre receptarea valorilor autentice ale trecutului.

În concluzie, ne place să credem că trecutul medieval „vorbeşte" pentru oamenii mileniului al III-lea prin pana inspirată a istoricului

Tiberiu Ciobanu. Nu mai rămâne decât ca cititorul să se apropie cu pasiune și înțelegere de mesajul acestei cărți, pentru a înțelege mai profund trecutul, adică viața.

prof. univ. dr. **Ioan-Aurel Pop**
Membru corespondent al Academiei Române

PROLOG

De la moartea lui Basarab I şi cea a lui Bogdan I – *Întemeietorii* şi, totodată, *Dobânditorii* neatârnării statelor medievale româneşti de la sud şi est de Carpaţi – şi până la urcarea, în scaunul domnesc de la Târgovişte, a lui Mircea cel Bătrân şi în cel de la Suceava, a lui Alexandru cel Bun (în timpul cărora Ţara Românească şi Moldova au cunoscut o perioadă de maximă stabilitate politică, o considerabilă dezvoltare social-economică, definitivarea organizării instituţional-statale, precum şi o creştere fără precedent a prestigiului lor pe plan extern), cele două state ale valahilor vor fi cârmuite de o seamă de voievozi, care vor contribui, în mod substanţial, la desăvârşirea operei primilor făuritori de ţară din istoria noastră medievală.

În ordine cronologică, aceşti „desăvârşitori" au fost: Nicolae Alexandru, Vladislav I şi Radu I Basarab (pentru Ţara Românească) şi Laţcu I, Petru I Muşat şi Roman I (pentru Moldova).

În paginile cărţii mele, voi căuta, pe cât îmi stă în putinţă, să reînvii figurile legendare ale acestor domnitori, ale căror fapte, deşi *măreţe, nu sunt îndeajuns de cunoscute publicului larg.*

Această situaţie a fost cauzată, în principal, de existenţa unui număr foarte mic de documente oficiale, ce s-au păstrat peste veacuri, în care se fac referiri la aspecte legate de guvernările lor. În consecinţă, nici istoriografia românească la începuturile ei, nu a izbutit, întotdeauna, să trateze, aşa cum s-ar fi cuvenit, această problematică.

Din fericire, însă, în ultimele decenii, o seamă de istorici de marcă din ţara noastră au acordat o atenţie aparte cercetării vieţii şi activităţii voievozilor mai sus amintiţi, reuşind să aducă la lumină unele evenimente mai puţin cunoscute din acele vremuri îndepărtate.

Pentru a oferi o imagine cât mai clară asupra procesului de desăvârşire a organizării statalităţii româneşti medievale de la miazăzi şi răsărit de arcul carpatic, am abordat această tematică de prezentare a personalităţii celor şase domnitori români, care, din punctul meu de vedere, sunt cei mai reprezentativi în acest context istoric.

NICOLAE ALEXANDRU

Nicolae Alexandru (frescă din biserica Mănăstirii din Câmpulung)

Cel dintâi dintre urmaşii lui Basarab I – întemeietorul statului medieval românesc de la sud de Carpaţi – Nicolae Alexandru Voievod, a urcat în scaunul domnesc al părintelui său, în anul 1352 (odată cu trecerea acestuia în nefiinţă), cârmuind cu vrednicie Ţara Românească, până la 16 noiembrie 1364.[1]

Rod al căsniciei dintre fondatorul dinastiei princiare a Basarabilor şi doamna Margareta sau Marghita (despre care se presupune că ar fi fost catolică)[2], el a intrat în istoria neamului românesc ca o personalitate de primă mărime.

Dovedind că posedă calităţi excepţionale, tatăl lui şi-l va asocia la domnie, încă din anul 1340[3], astfel că atunci când va prelua efectiv puterea se va baza deja pe o vastă experienţă în ale guvernării.

Ajuns la o vârstă destul de înaintată şi având nevoie de o susţinere concretă şi sinceră în rezolvarea problemelor curente ale tânărului stat românesc sud-carpatin, învingătorul de la Posada recurge la acest parteneriat, cu atât mai mult cu cât înfăptuirile sale trebuiau consolidate, iar stabilitatea politică a ţării putea fi asigurată doar prin menţinerea coroanei voievodale în sânul propriei sale familii.

Dornic să lase în urma sa o Valahie puternică şi neatârnată, Basarab I îl iniţiază pe co-regentul său în actul de guvernare, implicându-l în conducerea efectivă a treburilor interne ale statului, în acţiunile diplomatice şi în comanda forţelor armate.

După moartea vajnicului său tată, Nicolae Alexandru va continua strădaniile acestuia în direcţia întăririi poziţiei politico-militare a Ţării Româneşti şi bineînţeles a puterii centrale.[4] Căsătorit de două ori, el a fost binecuvântat de Dumnezeu, după cum aflăm din documentele vremii, cu cinci copii. Cu prima soţie, Maria, ce era de religie ortodoxă, domnitorul valah a avut doi fii, Vladislav şi Radu (succesorii săi la tron), ce vor fi crescuţi în credinţa strămoşească, şi o fiică Elisabeta (măritată cu ducele Vladislav de Oppeln, palatin al Ungariei şi rudă cu regele acesteia).[5]

Cu cea de-a doua, catolica Clara (ce provenea din neamul conţilor de Doboka, banii maghiari ai Severinului)[6], a conceput două fiice: pe Ana (căsătorită cu Ivan Straţimir, suveranul bulgar de la Vidin)[7] şi pe Anca (măritată, în iulie 1360, cu ţarul sârbilor, Ştefan al V-lea Uroş, fiul lui Ştefan Duşan).[8]

Prin legăturile matrimoniale, încheiate cu reprezentanţii caselor domnitoare ale ţărilor învecinate, marele voievod reuşeşte, o dată în plus, să contribuie la reglementarea relaţiilor Munteniei cu acestea, întărindu-şi poziţia şi prestigiul.

Cu alte cuvinte, aceste înrudiri se înscriau şi ele pe aceeaşi linie trasată de ilustrul său predecesor, care îşi căsătorise cele două fiice dobândite din mariajul cu doamna Marghita (şi prin urmare surori ale lui Nicolae Alexandru), Teodora şi Ruxanda, tot după suverani ai statelor sud-slave.[9]

Pe prima i-a dat-o de nevastă ţarului Bulgariei, Ivan Alexandru (1331-1371), tatăl lui Straţimir[10], iar pe următoarea, celui al Serbiei, Ştefan al III-lea Uroş (1321-1331), părintele lui Ştefan al IV-lea Duşan (1331-1355), cel mai de seamă conducător sârb din evul mediu, cel care, după ce a cucerit o mare parte a Peninsulei Balcanice, s-a proclamat, la 25 septembrie 1345 „împărat al sârbilor şi grecilor".[11]

Marea sa problemă rămânea, însă, Ludovic de Anjou, regele Ungariei, ce nu putea să uite ruşinoasa înfrângere suferită de înaintaşul lui, în 1330, care, dealtfel, a însemnat pierderea, practic, a controlului regalităţii maghiare asupra teritoriilor româneşti de la sud de Carpaţi.

Cointeresaţi să pună capăt dominaţiei tătare la gurile Dunării

(printre altele oştile hanului Uzbek devastaseră, în 1335, Ţara Românească[12], Hoarda de Aur continuând să reprezinte o ameninţare permanentă şi pentru posesiunile ungare est-carpatine), angevinii şi Basarabii vor ajunge la o înţelegere materializată prin declanşarea, după 1345[13], a unei puternice ofensive româno-maghiare împotriva sălbaticilor fii ai stepei asiatice (ce luaseră în stăpânire ţinuturile de la est de Carpaţi) încheiată, în 1353, cu victoria creştinilor.[14]

Cu această ocazie, Nicolae Alexandru desăvârşeşte opera marelui Basarab, alipind definitiv la Ţara Românească ţinutul „dinspre părţile tătăreşti" (teritoriul sudic al Moldovei, cuprins între Milcov şi Marea Neagră).[15]

Precedată de o serie de contacte diplomatice, derulate între reprezentanţii celor două state (se pare că însuşi Nicolae Alexandru se va întâlni cu regele Ludovic cel Mare, în 1354, eveniment în urma căruia Valahia acceptă supremaţia regelui maghiar în lupta contra tătarilor, iar acesta recunoaşte existenţa statului românesc sud-carpatin)[16], campania comună antimongolă a contribuit la îmbunătăţirea raporturilor dintre cele două state.

Astfel, la 10 februarie 1355, monarhul de la Buda îi confirmă lui Alexandru dreptul de stăpânire efectivă a Banatului de Severin (probabil şi asupra ducatelor Amlaşului şi Făgăraşului) în schimbul depunerii formale a omagiului de vasalitate faţă de coroana ungară.[17]

La acest compromis s-a ajuns şi datorită izbucnirii unui conflict armat între regele maghiar şi Ştefan al IV-lea Duşan, ţarul sârbilor, căruia trufaşul Angevin îi contesta hegemonia în Peninsula Balcanică şi, în mod deosebit, suzeranitatea asupra Bosniei[18] (în acest context regalitatea ungară avea nevoie de linişte la hotarul de nord) dar şi ca urmare a unor repetate solii întreprinse, între 1345 şi 1355, la curtea Basarabului din porunca lui Ludovic cel Mare, de către Demetrius, episcopul Oradiei.[19]

Angajându-se într-o serie de acţiuni politico-militare pe plan extern, cum ar fi: campania din regatul Neapolelui, întreprinsă în sprijinul fratelui său; expediţia împotriva Veneţiei, pentru impunerea dominaţiei

ungare asupra coastei dalmate; amestecul în succesiunea la tronul Poloniei (pe care-l ocupă de-altfel în noiembrie 1370)[20] şi mai ales

Chir Iachint - frescă

încercările repetate (însă rămase fără rezultat) de a înăbuşi lupta de emancipare a românilor de la răsărit de arcul carpatic, Ludovic cel Mare nu-l va putea împiedica pe domnitorul valah de a se lepăda, în fapt, de aşa zisa sa tutelă politică.[21]

Dacă, în 1355, Nicolae Alexandru era numit, de către suveranul său, „Voievodul nostru transalpin"[22], iar în 1358, într-o epistolă, adresată comercianţilor saşi din Braşov, îi anunţa pe aceştia că au trecere liberă cu mărfurile lor prin ţinutul dintre râurile Buzău şi Prahova, de la vărsarea Ialomiţei în Dunăre şi până la gurile Siretului[23] (este vorba despre primul privilegiu comercial, cunoscut, acordat de Ludovic cel Mare, la 28 iunie 1358, negustorilor braşoveni pentru Ţara Românească, bineînţeles ca rezultat al demersurilor sale pe lângă Nicolae Alexandru)[24], în 1359, nemulţumit de pretenţiile regelui maghiar de a-i impune atât lui cât şi poporului său trecerea la catolicism, domnul român solicită aprobarea patriarhului de la Constantinopol, Calist I (1355-1363)[25], pentru înfiinţarea la Curtea de Argeş, a primei Mitropolii a Ţării Româneşti[26], acest gest însemnând renunţarea „pe faţă" la suzeranitatea ungară. Primind şi încuviinţarea împăratului Ioan al V-lea Paleologul (1341-1391), fapt ce demonstrează bunele relaţii existente între voievodul Valahiei şi basileul bizantin[27], fiul „întemeietorului" insistă ca în fruntea celei dintâi mitropolii româneşti să fie numit, de către Înaltul Sinod al Patriarhiei ecumenice constantinopolitane, chir Iachint[28], fostul mitropolit de la Vicina, care rezida, se pare, de mai înainte pe lângă voievodul Nicolae Alexandru. Iată cum apare consemnat acest eveniment într-un document de epocă: „Cel de prea bun neam, marele voievod şi domn a toată Ungrovlahia (...) domnul Alexandru (...).

Pentru aceia a şi chemat acum câtva timp pe apropiatul său, preasfinţitul mitropolit de Vicina (...), chir Iachint şi a primit cu cea mai mare bucurie binecuvântarea sa şi i-a arătat cuvenita supunere şi cucernicie şi a cerut cu mare rugăminte, ca deocamdată să se strămute acest preasfinţit mitropolit de Vicina, care se arată a fi foarte bine primit de un asemenea mare voievod, în biserica a toată Ungrovlahia..."[29] Înaltul ierarh va păstori, până în 1372, şi asupra românilor din regatul ungar, purtând titlul de „exarh a toată Ungaro-Vlahia şi al plaiurilor".[30]

Considerat de către istorici drept organizatorul vieţii ecleziastice în Ţara Românească, Nicolae Alexandru pune „bazele organizării autocefale a bisericii (ortodoxe româneşti – n.n.T.C.), care a devenit un puternic sprijin al domniei, atât în politica internă, consfinţind regimul bazat pe supunerea marii mase a populaţiei cât şi în afirmarea, o bună perioadă de timp, a poziţiei de independenţă a ţării".[31]

Tot în acelaşi an, 1359, Nicolae Alexandru sprijină şi revolta moldovenilor condusă de fostul voievod maramureşan, Bogdan, punctând, o dată în plus, ieşirea de sub „protectoratul" Ungariei. Dealtfel, acest lucru ne este confirmat, câţiva ani mai târziu (1365), de însuşi Ludovic cel Mare, care îl acuza, într-un document, pe Vladislav-Vlaicu (domnul Ţării Româneşti între 1364-1377)[32] „că a urmat obiceiurile rele ale tatălui său Alexandru"[33], prin această afirmaţie înţelegându-se, firesc, atât renunţarea la suzeranitatea angevină cât şi neacceptarea catolicismului de către cei doi Basarabi.

Biserica domnească din Câmpulung Muscel

Realizând consecinţele nefaste ale procesului de catolicizare pentru însăşi existenţa statalităţii la români şi faptul că ortodoxismul, bazat pe o puternică tradiţie, trebuia întărit tocmai pentru că el reprezenta expresia, în plan politic, a independenţei Ţării Româneşti, Nicolae Alexandru ia o serie de măsuri pentru consolidarea, în rândurile poporului, a credinţei strămoşeşti. Sarcina lui era cu atât mai grea cu

cât în perioada în care a acceptat suzeranitatea maghiară a fost obligat să admită jurisdicţia episcopului Transilvaniei asupra catolicilor din ţara sa[34], iar în propria-i familie existau adepţi ai ideii de convertire a voievodului Valahiei şi a supuşilor săi la catolicism (este vorba de mama acestuia doamna Marghita, de fiica sa Elisabeta, şi mai ales de cea de-a doua sa soţie, doamna Clara).[35]

Mânăstirea „Negru Vodă" din Câmpulung Muscel

Conştient de faptul că papa nutrea dorinţa de a obţine, prin atragerea sa de partea Bisericii „Universale", a unei poziţii cheie în sud-estul Europei şi extinderea influenţei papalităţii în Balcani prin catolicizarea popoarelor ortodoxe de aici, iar regele Ungariei, sprijinindu-se pe aceasta, îşi punea planurile sale expansioniste în aplicare (Ludovic cel Mare urmărea o extindere a posesiunilor sale în adâncul peninsulei, spre Constantinopol)[36], Nicolae Alexandru nu le face jocul, rămânând pe mai departe în credinţa străbună. Prin urmare, el ridică la rang de politică de stat, contracararea propagandei catolice. Pentru aceasta, pe lângă înfiinţarea Mitropoliei, realizare demnă doar de un adevărat suveran, el se preocupă de finalizarea sau chiar ridicarea unor lăcaşe sfinte cum ar fi Biserica domnească de la Curtea de Argeş şi Biserica mânăstirii voievodale din Câmpulung.[37] Tot el este primul voievod român care acordă ajutor ortodoxiei din Peninsula Balcanică, zidind mânăstirea Cutlumuz de la Muntele Athos (căreia îi face numeroase danii), care devine marea Lavră a Ţării Româneşti.[38]

De asemenea, Nicolae Alexandru mută din nou capitala ţării la Câmpulung (tatăl său stabilindu-şi reşedinţa la Curtea de Argeş), dar la fel ca şi înaintaşul său se arată preocupat de dezvoltarea edilitară a ambelor aşezări, Câmpulung rămânând, însă, în ochii săi prioritar, de la acest fapt trăgându-i-se şi supranumele de *Câmpulungeanul*.[39]

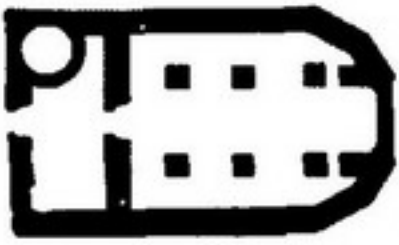

Planul fundaţiilor Bisericii domneşti din Câmpulung

Aici, porunceşte unor iscusiţi meşteri să ridice frumoase construcţii în piatră, acordând o atenţie deosebită Curţii domneşti. La Curtea de Argeş, se pare că, în timpul său, doamna Clara a poruncit construirea unei biserici catolice, cunoscută sub numele de Sân' Nicoară. Legenda spune că zidirea ei a fost începută în lipsa voievodului, care, aflând aceasta la întoarcere, a poruncit să fie dărâmată cu tunurile mai înainte de a fi finalizată.[40]

În timpul său, Ţara Românească cunoaşte şi o evidentă prosperitate economică, intensificarea negoţului şi extinderea drumurilor comerciale, aspecte ce rezultă cu claritate chiar din privilegiul comercial acordat, la 1358, saşilor din Braşov.

Stingându-se din viaţă, în toamna anului 1364, Nicolae Alexandru Voievod îşi va găsi odihna veşnică alături de tatăl său, în biserica mânăstirii din Câmpulung, ctitoria lor.[41]

Pe piatra sa de mormânt, păstrată până azi, sub strana domnească este inscripţionat următorul text: „În luna noiembrie şaisprezece zile, a răposat marele şi singur stăpânitorul domn Io Nicolae Alexandru Voievod fiul marelui Basarab, în anul 6873 (1364 – n.n.T.C.). Veşnica lui pomenire."[42]

NOTE

[1] Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, **Scurtă istorie a românilor**, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1977, p.391.

[2] Ştefan Ştefănescu, **Ţara Românească de la Basarab I „Întemeietorul" la Mihai Viteazul**, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1970, p. 36.

[3] Petru Demetru Popescu, **Basarabii**, Editura „Albatros", Bucureşti, 1989, p. 73.

[4] Ştefan Ştefănescu, **op. cit.**, p. 39.

[5] Petru Demetru Popescu, **op. cit.**, p.74.

[6] Constantin Gane, **Trecute vieţi de doamne şi domniţe**, vol. I, Editura Universitas, Chişinău, 1991, p. 16.
[7] Constantin Kogălniceanu, **Radu I – viteazul părinte a lui Mircea cel Mare**, în **Magazin istoric**, nr. 8/1986, p. 16.
[8] Nicolae Iorga, **Domniţa Anca şi patronagiul ei literar (1360)**, în **Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii Istorice**, s. III, tom IV, Bucureşti, 1924, p. 373-377.
[9] Constantin Gane, **op. cit.**, p. 15.
[10] Nicolae Constantinescu, **Vladislav I**, Editura Militară, Bucureşti, 1979, p.20-21.
[11] **Istoria lumii în date**, Editura Enciclopedică Română, Bucureşti, 1972, p.127-128.
[12] **Istoria României**, vol. II, Editura Academiei R.P.R., Bucureşti,1962,p. 154.
[13] **Ibidem**, p. 156.
[14] **Istoria României în date**, Editura Enciclopedică Română, Bucureşti, 1971, p.73-74.
[15] Ştefan Ştefănescu, **op. cit.**, p. 39.
[16] **Istoria României**, vol. II, p. 156.
[17] Ştefan Ştefănescu, **op. cit.**, p.41.
[18] **Ibidem**.
[19] **Istoria românilor**, vol. III, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2001, p. 581-582.
[20] Nicolae Iorga, ***Istoria Românilor (Ctitorii)***, vol. *III*, Bucureşti,1937, p. 225.
[21] Şerban Papacostea, **Triumful luptei pentru neatârnare: întemeierea Moldovei şi consolidarea statelor feudale româneşti**, în **Constituirea statelor feudale româneşti**, eşti, 1980, p. 179.
[22] Petru Demetru Popescu, **op. cit.**, p.74.
[23] Constantin C. Giurescu, **Istoria Românilor**, vol. I, Bucureşti, 1935,p. 367.
[24] ***Istoria României în date***, *p. 75*; Petru Demetru Popescu, ***op. cit.***, *p.74.*
[25] **Istoria României în date**, p. 75.
[26] **Istoria Românilor**, vol. IV, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2001, p. 250.
[27] Constantin C. Giurescu, **Întemeierea Mitropoliei Ungrovlahiei**, în **Biserica Ortodoxă Română**, LXXVII, nr. 7-10, 1959, p. 686-687.

[28] **Ibidem**, p. 680.

[29] **Documente privind Istoria României, veac XIII, XIV şi XV B. Ţara Românească (1247-1500)**, Editura Academiei R.P.R., Bucureşti, 1953, p. 13.

[30] Nicolae Şerbănescu, **Titulatura mitropoliţilor Ungrovlahiei, în Biserica Ortodoxă Română**, LXXVII, nr. 7-10, Bucureşti, 1959, p. 710-711.

[31] Ştefan Ştefănescu, **op. cit.**, p. 39.

[32] Nicolae Constantinescu, **op. cit.**, p. 5.

[33] Constantin C. Giurescu, **Istoria Românilor**, vol. I, p. 367.

[34] Dinu C. Giurescu, **Ţara Românească în secolele XIV-XV**, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1973, p. 374.

[35] Constantin Gane, **op. cit.**, p. 16-17.

[36] **Istoria militară a poporului român**, vol. II, Editura Militară, Bucureşti, 1986, p. 120.

[37] Ştefan Ştefănescu, **op. cit.**, p. 76.

[38] Petru Demetru Popescu, **op. cit.**, p.77.

[39] **Ibidem**, p. 76.

[40] Ovidiu Bârlea, **Mică enciclopedie a poveştilor româneşti**, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1976, p. 266.

[41] Petru Demetru Popescu, **op. cit.**, p.77.

[42] Lespedea funerară a lui Nicolae Alexandru a fost executată în secolul al XVII-lea, în vremea lui Matei Basarab.

VLADISLAV I

Vladislav I (frescă de la Curtea de Argeş)

„Eu cel în Hristos Dumnezeu, binecredinciosul voievod Vladislav, din mila lui Dumnezeu domn a toată Ungrovlahia"[1], astfel se intitula Vladislav I, domnitorul care a stat cu cinste pe tronul Ţării Româneşti, între 1364 şi cca. 1377.[2] Intrat în istorie şi sub numele de Vlaicu Vodă, el era fiul lui Nicolae Alexandru (domn al Valahiei între 1352-1364)[3] şi, aşa cum aflăm din Pomelnicul mânăstirii de la Câmpulung, al primei soţii a acestuia, doamna Maria[4], fiind deci nepotul marelui Basarab, întemeietorul statului medieval românesc de la miazăzi de Carpaţi.

Continuator al politicii promovate de iluştrii săi înaintaşi, Vladislav I va contribui din plin la consolidarea operei acestora, dar şi la ridicarea pe o treaptă superioară a statalităţii româneşti sud-carpatine.

Din păcate, personalitatea sa a fost receptată destul de târziu de către publicul larg românesc, meritul restituirii sale memoriei colective revenind, îndeosebi, unei opere literare şi anume celebrei drame istorice *Vlaicu Vodă*, scrisă de Alexandru Davila.

Ba mai mult, anumiţi cercetători au îndoieli cu privire la unele dintre realizările lui (făcând abstracţie de ele sau recunoscând doar parţial că-i aparţin, relevant în acest sens fiind cazul ctitoriei sale de la Curtea de Argeş) sau în ce priveşte locaţia mormântului său (deşi această problemă a fost lămurită în mare măsură încă din 1920).[5]

În ultimii aproape o sută douăzeci de ani, s-a scris, totuşi, destul de mult despre el, căci indiscutabil, aşa cum rezultă şi din documentele

rămase din vremea lui (ce-i drept destul de reduse ca număr), Vlaicu Vodă s-a impus în cei treisprezece ani de domnie ca un factor decisiv în viaţa politico-militară şi diplomatică sud-est europeană din acea epocă.

Deşi a urcat în scaunul domnesc al părintelui său pe când avea 25-30 de ani (venind pe lume, după toate probabilităţile, la câţiva ani după marea izbândă repurtată de bunicul său, la Posada)[6], Vladislav I s-a dovedit a fi, încă de la început, un bun gospodar şi un remarcabil organizator al treburilor interne ale ţării, dar şi un abil diplomat, care, prin acţiunile sale a reuşit să păstreze neatârnarea acesteia. Priceput conducător de oşti şi, în acelaşi timp, un mare viteaz pe câmpul de luptă, el nu a precupeţit nimic pentru a-şi apăra glia strămoşească de vrăjmaşi.

Numit de către contemporani Layk, Wlaico sau Vulaico,[7] Vladislav I a fost căsătorit cu o principesă de origine sârbă, pe nume Ana, cu care nu deţinem dovezi că ar fi avut descendenţi.[8] Din familia sa mai făceau parte fraţii lui, Radu (care i-a fost asociat şi apoi succesor la domnie) şi Voislav. De asemenea, izvoarele istorice vorbesc şi despre cele trei surori ale sale: Elisabeta (cea căsătorită cu nobilul polonez din neamul regal al Piaştilor, Vladislav de Oppeln),[9] Ana (măritată cu Straţimir, suveranul ţaratului bulgar al Vidinului) şi Anca (soţia lui Ştefan al V-lea Uroş, ţarul sârbilor), cu ultimele două înrudindu-se doar după tată.[10]

Numărul foarte mic de acte oficiale, emise de Cancelaria domnească a lui Vlaicu Vodă, care s-au păstrat până în zilele noastre (mai exact patru, trei interne şi unul extern), a îngreunat reconstituirea, de către specialişti, a vieţii şi faptelor marelui voievod, dar cu toate acestea, ele ne permit, totuşi, să ne facem o imagine, cât de cât, cu privire la stadiul de dezvoltare la care ajunsese Valahia la acea vreme şi despre raporturile acesteia cu Transilvania, Ungaria, ţaratul bulgar de la Târnovo şi cu turcii otomani.

Pe lângă cele trei documente interne amintite (este vorba de o poruncă în limba latină pentru catolici şi organele administrative din

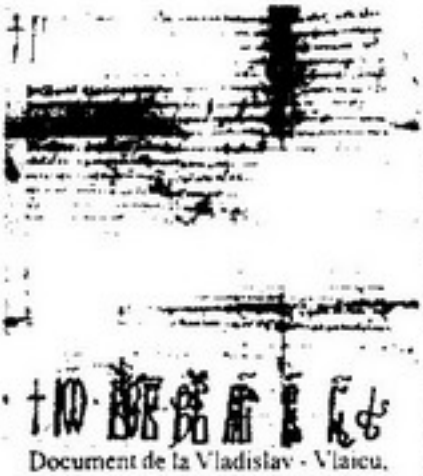

Document de la Vladislav - Vlaicu, pentru mănăstirea Vodița

țară, datată 25 noiembrie 1369; o diplomă emisă, la 16 iulie 1372, tot în latină și adresată lui Ladislau de Doboka, fratele doamnei Clara, mama sa vitregă și un hrisov de danie în slavonă pentru mânăstirea Vodița, întocmit pe la cca. 1370, avem informații referitoare la încă două (redactate se pare în anul 1372) de aceeași factură (care însă nu ne-au parvenit peste veacuri). În ceea ce privește cel extern (un privilegiu comercial, în latinește, pentru negustorii sași din Brașov emis, la 20 ianuarie 1368), se poate spune că este considerat cel mai vechi act de acest fel acordat de un domnitor român și unicul care mai păstrează pecetea lui Vlaicu Vodă. [11]

Faptul că numele lui Vladislav-Vlaicu a fost înregistrat de Cancelaria Țării Românești, doar datorită hrisovului dat de el Vodiței (prezentat periodic de-a lungul secolelor XIV, XV și XVI Sfatului domnesc în vederea reconfirmării daniilor anterioare) se datorează, bineînțeles, tot inexistenței și a altor documente semnate de el. Astfel despre „Vladislav voievod, care a fost înainte de Mircea voievod", aflăm, pentru ultima oară, din înfățișarea ce-a avut loc, în anul 1547[12], sub domnia lui Mircea Ciobanul (1545-1552; 1553-1554; 1558-1559)[13] după care, peste existența lui, se așează uitarea.

Cei ce au redactat, în a doua jumătate a veacului al XVII-lea, Letopisețul Cantacuzinesc și Cronica Bălenilor nu pomenesc nimic despre înțeleptul și bravul domn valah. Abia în secolul al XVIII-lea, avem din nou știri despre el (și anume într-o tipăritură de la Tismana, în care este prezentat Vladislav și succesorii săi, Radu și Mircea cel Bătrân), însă unele încă confuze, cel puțin în ceea ce privește cronologia. Astfel, la 1774, banul Mihai Cantacuzino nota că „Dintr-un hrisov al lui Mircea Vodă ce este la monastirea Tismana se vede că pe la anul 1340 domnia unchiul său Vladislav Basarab. În Letopiseț nu se zice nimica de acest domn."[14]

Aceste lacune, ale istoriografiei româneşti de început, au avut consecinţe dramatice pentru cunoaşterea adevărului istoric cu privire la înfăptuirile lui Vlaicu Vodă, multe dintre ele fiind atribuite, incorect, fratelui său Radu I (cel înregistrat de tradiţie în mod eronat, dealtfel, drept Negru Vodă, legendarul „descălecător" din Ţara Făgăraşului).[15]

Investigaţiile ştiinţifice, mai recente, au început să facă lumină în acest caz, înlăturând, treptat, inexactităţile referitoare la personalitatea vrednicului nepot al „Întemeietorului". Ca o compensaţie faţă de insuficientele date furnizate istoricilor de puţinele surse documentare autohtone, ce au rezistat trecerii timpului, pentru perioada în care s-a afirmat Vlaicu Vodă, există numeroase acte de cancelarie, cronici şi relatări străine (mai ales maghiare, italiene, bizantine, sârbeşti, etc.), ce uşurează accesul la cunoaşterea, în mare măsură, a evenimentelor politico-militare, economice şi culturale, petrecute atunci şi la care Vladislav I a luat parte efectiv.[16] Este necesar, totuşi, ca aceste izvoare să fie analizate cu mare atenţie şi obiectivitate, ele provenind, de multe ori, chiar din cancelariile statelor cu care voievodul valah s-a aflat, la un moment dat, în conflict (îndeosebi cele ungare).

Dornic să asigure Ţării Româneşti o dezvoltare economică, atât de necesară creării unui suport material pentru atingerea obiectivelor sale politico-militare şi cultural-bisericeşti, dar şi prosperitatea supuşilor săi, Vlaicu Vodă a luat o serie de măsuri ce vizau acest aspect, sub cârmuirea sa agricultura (cu toate ramurile ei), mineritul, meşteşugurile şi comerţul cunoscând o înflorire evidentă.

Pentru sporirea veniturilor statului, el acordă înlesniri negoţului de tranzit, exemplu concludent în acest sens fiind confirmarea, la 20 ianuarie 1368, printr-o diplomă redactată în latineşte, a vechilor privilegii de care se bucurau braşovenii încă „din vechime" (în aceasta erau stipulate, bineînţeles, şi vămile ce urmau să le achite negustorii respectivi).[17]

Drept consecinţă a progreselor înregistrate în plan economic, acum are loc o creştere a numărului de târguri şi oraşe din Ţara

Românească, la cele deja existente (cum ar fi Câmpulung şi Curtea de Argeş) adăugându-se Brăila şi Slatina (atestate pe la 1368) dar şi altele mai rar amintite (Giurgiu, Râmnicul Sărat, Turnu-Severin) despre care, din păcate, nu avem însă menţionări documentare.[18] De asemenea, se înmulţesc drumurile comerciale şi mai ales, ca o dovadă indiscutabilă a unei vieţi economice înfloritoare, pe teritoriul Valahiei se desfăşoară o intensă circulaţie monetară. Mai mult chiar, urmărind să sporească negoţul intern dar şi să evidenţieze faptul că Valahia era o ţară independentă, Vladislav I emite cea dintâi monedă românească. Atribut al suveranităţii, acest gest a fost dictat din considerente obiective. Astfel, intensificarea legăturilor comerciale cu oraşele transilvănene şi cele sud-dunărene şi blocarea afluxului monetar la nord de Dunăre, prin pătrunderea turcilor în Balcani şi, îndeosebi, ca urmare a ocupării ţaratului bulgar, cu centrul la Vidin, de către Ludovic cel Mare, regele Ungariei, l-au determinat pe Vlaicu Vodă să poruncească baterea primei monede din istoria Ţării Româneşti, aceasta fiind, de fapt, o premieră pentru întreg spaţiul extracarpatin.[19]

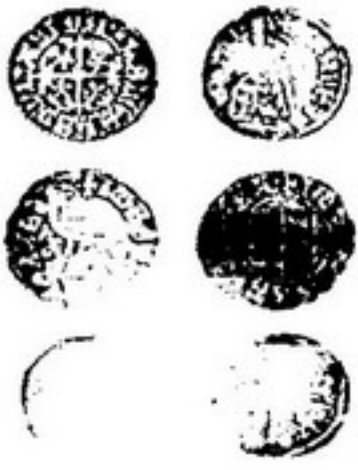

Monede emise de Vladislav I

Emisiunile sale monetare (realizate toate în argint şi în peste 20 de serii, unele cu legendă în latină, altele în slavonă)[20] au fost inaugurate, în anul 1365 (deci chiar la începuturile guvernării lui), cu piese în trei valori diferite.[21] Cea mai mare se încadra în sistemul „groşilor" (denarius grossus), o nouă monedă de argint bătută, în 1203, de către dogele Veneţiei, Enrico Dandolo (şi imitată imediat de monetăriile din Franţa, Germania, Boemia, Ungaria, Bulgaria), cunoscută şi sub numele de „ducat". Următoarea era egală valoric cu denarul unguresc, iar cea mai mică, numită „ban" (ce s-a menţinut până în zilele noastre în vorbirea curentă) avea statut divizionar.[22] Monetăria lui Vladislav I se afla la Curtea de Argeş, ea fiind localizată, în urma unor săpături arheologice, la

aproximativ 20 metri est de reşedinţa, din 1372, a voievodului.[23]

În ceea ce priveşte organizarea politico-instituţională şi administrativ-teritorială a Ţării Româneşti, în vremea lui Vlaicu Vodă, se poate vorbi de o continuare a perfecţionării acesteia, plecând de la bazele puse de către Basarab I şi Nicolae Alexandru. Aparatul de stat este completat de Vlaicu Vodă cu alte dregătorii şi slujbe domneşti pe lângă cele existente încă din timpul lor.

Multitudinea şi varietatea acestora este foarte bine reflectată în privilegiul pentru braşoveni, din 1368, din care aflăm că reprezentanţi ai domniei se găseau răspândiţi pe întreg teritoriul Valahiei, în scopul impunerii voinţei voievodului: „Vouă, aşadar, tuturor credincioşilor noştri, comiţi, castelani, juzi, vameşi, slujbaşi şi oameni de orice stare, rânduiţi în Ţara noastră Românească, vă punem în vedere foarte desluşit (...)"[24] sau în actul, din 25 noiembrie 1369, emis în contextul preconizatei vizite în ţară a locţiitorului episcopului transilvan şi adresat „tuturor castelanilor, comiţilor, juzilor şi celorlalţi dregători ai noştri".[25] Chiar dacă titulaturile funcţiilor ce apar în documentele respective sunt de împrumut (ele fiind specifice Transilvaniei), indiscutabil, echivalentul lor ca atribuţii, exista la acea dată şi în statul românesc sud-carpatin, evident sub alte denumiri, cum ar fi: logofăt, vornic, stolnic, postelnic, paharnic, comis, armaş, spătar, vistiernic, confirmate, însă, documentar cu precizie, abia începând din 1389[26].

Dealtfel „o domnie a cărei autoritate se exercita de la Carpaţi până la Dunăre şi de la Severin până în părţile Deltei nu putea funcţiona fără o cancelarie (dovadă actele oficiale amintite la început – n.n.T.C.) condusă de un logofăt"[27], într-un document-ciornă de la Muntele Athos, datat 1369, fiind pomenit chiar numele acestuia – kir Sava logofăt[28]; „un vornic cu subalternii săi pentru împărţirea dreptăţii; un vistiernic cu ai săi vistiernicei care adunau dările"[29]. Existenţa unei vistierii (şi chiar a unei cămări domneşti)[30] este demonstrată de însăşi necesitatea ei, căci voievodul bătea monedă şi percepea taxe vamale şi, prin urmare, era imperios nevoie de ţinerea unei evidenţe clare a veniturilor şi de asigurarea tezaurizării acestora, în vederea utilizării lor pentru

finanțarea programului său de guvernare (în special ctitorirea de lăcașe sfinte și înzestrarea lor, susținerea materială a ortodoxiei balcanice prin danii, reparații și zidiri de așezăminte religioase, construirea și înfrumusețarea edificiilor edilitare destinate reședințelor voievodale, refacerea sau chiar construirea de cetăți menite a alcătui sistemul defensiv al țării, echiparea, înarmarea și întreținerea oștirii destinate apărării neatârnării acesteia).

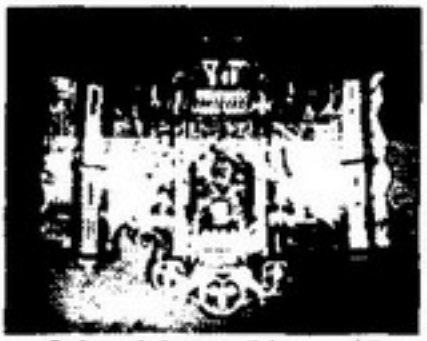

„Paftaua de la Argeș" descoperită în mormântul lui Vlaicu Vodă din Biserica domnească *Sf. Nicolae* de la Curtea de Argeș

Se mai găseau la Curtea domnească „...și unii dregători legați direct de persoana voievodului, cum era stolnicul, paharnicul și postelnicul, îngrijind de masa și băutura domnească, precum și de paza camerei de odihnă; în sfârșit, comisul mai marele peste grajduri".[31] Avem de-a face, de fapt, cu un număr minim de înalți dregători care, indiscutabil, se regăseau la toate curțile medievale europene din acea vreme.[32] Pe lângă acești înalți demnitari, proveniți din rândul marii boierimi și care alcătuiau practic nucleul politico-consultativ și decizional al țării (viitorul Sfat domnesc), administrarea acesteia în *teritoriu și punerea în practică a hotărârilor domnitorului și a principalilor* săi sfetnici era asigurată de o seamă de slujbași domnești, numiți în *documentele vremii (redactate însă tot sub urmașii lui Vlaicu) slugi*, slujitori sau curteni[33]. În funcție de sarcinile pe care le îndeplineau, aceștia alcătuiau mai multe categorii: birarii (pentru strângerea dărilor în bani), dijmarii, albinarii, brănițarii, făinarii, găletarii, vameșii (pentru adunarea dijmelor în produse), osluharii și povodnicarii (pentru supravegherea executării unor prestații), globnicii (pentru încasarea amenzilor), folnogii, pârcălabii, pârgarii, pristavii, sudeții (județii), vătafii, vornicii (pentru cârmuirea teritoriului și a localităților), schilerii și vameșii (pentru administrarea vămilor).[34] Acestora li se adăugau și subalternii marilor dregători: vorniceii, vistierniccii, comișeii, stolniceii, armășeii, clucereii, grămăticii, postelniccii, paharniceii, spătăreii etc. (și despre

aceste denumiri avem informaţii scrise ulterioare domniei lui Vlaicu Vodă).

Din punct de vedere administrativ-teritorial, probabil că Ţara Românească era împărţită, încă dinainte de Vladislav I, în judeţe, însă cea mai veche menţionare a unui judeţ, cel al Jaleşului (Gorjul de azi) datează, doar din anul 1385.[35]

Nevoit să facă faţă în permanenţă pericolului extern, reprezentat, în special, de tendinţele hrăpăreţe ale Ungariei (care nu renunţase la vechile sale pretenţii de suveranitate asupra Ungrovlahiei) şi ale turcilor otomani (ce pătrunseseră, încă din 1354, în Europa, ajungând până la Dunăre), Vlaicu Vodă se preocupă îndeaproape şi de organizarea militară a Ţării Româneşti. Continuând seculara tradiţie românească, el se bazează, în special, pe ridicarea la luptă a „oastei celei mari" sau a „ţării". Alcătuită, îndeosebi, din ţărani liberi (dar în anumite împrejurări şi din cei dependenţi) şi uneori din locuitorii târgurilor şi oraşelor, aceasta era mobilizată numai în situaţii extreme şi doar la porunca voievodului. Din armata sa mai făceau parte cetele boiereşti, steagurile de curteni ale apropiaţilor săi, cele care asigurau paza Curţii domneşti, precum şi detaşamentele aparatului de stat central şi teritorial[36], într-un cuvânt „oastea cea mică" (permanentă)[37].

Cetatea Severinului (vedere de ansamblu şi detalii ale turnurilor)

Pentru asigurarea hotarelor şi a principalelor drumuri comerciale şi strategice cu baze de sprijin şi puncte de pază, Vladislav I se îngrijeşte şi de sistemul defensiv al ţării sale, ordonând repararea, consolidarea şi chiar ridicarea din temelii a unor cetăţi şi fortificaţii atât în locurile amintite mai sus cât şi în interior. (Acestea din urmă erau centre administrativ-militare destinate supravegherii şi ţinerii sub control a populaţiei de rând şi locuri de refugiu în caz de mare primejdie). Cu excepţia Severinului, în vest, a Dâmboviţei, în nord şi a refugiului de la Poienari nu deţinem alte date

certe cu privire la fortărețele existente la acea vreme în Valahia.[38]

Urmărind să contracareze pe cale pașnică propaganda catolică, care avea susținători puternici la Curtea lui (printre ei numărându-se însăși mama sa vitregă, doamna Clara, împreună cu fratele ei Ladislau de Doboka și câțiva mari boieri)[39], Vlaicu Vodă a căutat să consolideze pozițiile bisericii ortodoxe române. Astfel, el solicită Patriarhiei din Constantinopol permisiunea de a întemeia încă o mitropolie în Țara Românească, de data aceasta cu sediul la Severin (pe lângă cea înființată de tatăl său la Curtea de Argeș, în 1359), cerere aprobată de Sinodul ecumenic printr-un act oficial, în octombrie 1370. În fruntea nou createi eparhii este hirotonisit, de către patriarhul constantinopolitan, fostul dikaiophylax („păzitorul dreptății") athonit Daniil Kritopoulos, devenit mitropolit sub numele de Antim[40].

Papa Urban al V-lea

Cu toate că, în 1370, papa Urban al V-lea îi promitea că-l va declara „atlet și mai victorios al lui Hristos"[41] dacă se va converti la catolicism, iar doamna Clara se străduia pe toate căile să-l determine la aceasta, Vladislav I nu acceptă, promovând pe mai departe aceeași politică, față de Biserica creștină apuseană, ca și vrednicul său părinte. În plus, el îl sprijină pe patriarhul Filotei, conducătorul „opoziției ortodoxe" din capitala Imperiul Bizantin, care se împotrivea cu înverșunare unirii cu Biserica romană.[42]

Atitudinea sa anticatolică se baza pe înalte rațiuni de stat, el știind că misionarii Romei nu erau altceva decât avangarda expansionismului maghiar.

Mare iubitor de frumos și, totodată, om cu frica lui Dumnezeu, Vladislav I s-a remarcat și ca un mare ctitor de lăcașe sfinte. Din proprie inițiativă, dar și la îndemnul vestitului cărturar grec, Nicodim,[43] fost egumen la Muntele Athos și ziditor de biserici în ținutul sârbesc al Crainei (ce s-a refugiat la Curtea voievodului valah la insistențele fratelui acestuia, Radu, dar și ca urmare a ocupării de către unguri a

ţaratului bulgar de la Vidin, fapt ce i-a creat, se pare, unele neajunsuri), el porunceşte, în jurul anului 1370, unor iscusiţi meşteri să ridice la Vodiţa, nu departe de Severin (acolo unde propovăduitorii catolicismului erau foarte activi), o minunată mănăstire, pe care a înzestrat-o cu bogate danii. Tot el începe zidirea aşezămintelor religioase de la Tismana şi Cotmeana, a căror construcţie se va încheia sub guvernările viitoare.[44]

Oşteni români din sec. XIV (frescă din Biserica domnească de la Curtea de Argeş)

Cea mai importantă ctitorie a sa este însă Biserica domnească Sfântul Nicolae de la Curtea de Argeş.[45] La rugămintea lui Hariton, egumenul mânăstirii athoniste Cutlumuz (devenit, din 1372, mitropolit al Ţării Româneşti la Curtea de Argeş), dar şi dornic să continue opera începută de tatăl său, măreşte şi înzestrează acest sfânt lăcaş.[46]

Abil diplomat, Vlaicu Vodă a căutat să aibă relaţii cordiale cu statele vecine, pentru aceasta, aşa cum am văzut la început, el se foloseşte de o serie de legături matrimoniale încheiate între familia Basarabilor şi casele domnitoare ale Ungariei, Bulgariei şi Serbiei.

Marea lui problemă, pe plan extern, a constituit-o raporturile cu regatul Ungariei. Neacceptând vasalitatea faţă de coroana maghiară, încă de la începuturile domniei sale va ajunge să se confrunte cu puternicul său vecin. Astfel, la 5 ianuarie 1365, Ludovic cel Mare aflat la Visegrad îi declară război. Concentrarea armatei regale trebuia făcută, la 24 februarie, la Timişoara, ca urmând să invadeze Valahia prin zona Porţilor de Fier. Rememorarea nefericitei experienţe trăită de tatăl său, Carol Robert, la Posada, cât şi teama de forţa armată de care dispunea Vladislav I, îl determină pe regele maghiar să schimbe planul campaniei, îndreptându-şi atacul împotriva ţarului bulgar de la Vidin, aliatul Valahiei. La finele lunii aprilie 1365, oastea ungară este concentrată la Zalankemen (Solngrad), de unde, în frunte cu Ludovic

cel Mare, printr-o acțiune fulgerătoare, trece Dunărea, pe la Orșova, surprinzându-l nepregătit pe Straţimir, pe care-l înfrânge, cucerindu-i capitala (la 2 iunie 1365) şi luându-l în captivitate împreună cu soţia sa[47] (nimeni alta decât sora vitregă a voievodului român).

Anexând Bulgaria apuseană la regatul său şi unind-o cu partea timişeană a Banatului de Severin, monarhul de la Buda pune, în 1366, bazele unei mărci militare numită Banatul Bulgariei (în fruntea căreia îl numeşte pe Dionisie voievodul Transilvaniei)[48], dobândind prin aceasta o poziție strategică care-i permitea să țină sub observație Țara Românească şi să-şi asigure o bază de plecare în vederea impunerii hegemoniei sale asupra celuilalt stat bulgar şi al Serbiei. În aceste condiții, pentru a evita pericolul la care era expus şi a câştiga răgazul necesar pregătirii unei mai temeinice apărări, Vlaicu Vodă acceptă, formal, suzeranitatea coroanei maghiare, în schimb, recunoscându-i-se stăpânirea deplină a Banatului de Severin şi a ducatelor Amlaş şi Făgăraş.[49]

Cetatea Vidinului

Pe la 1367 sau 1368, aliat cu Ludovic cel Mare, Vlaicu Vodă îl înfrânge pe Ioan Alexandru, ţarul bulgar de la Târnovo, care, urmărind să ocupe Banatul Bulgariei, ceruse sprijin militar de la turci. Aceasta constituie, practic, prima confruntare ce a avut loc între românii nord-dunăreni şi otomani.[50]

În 1368, are loc din nou o înrăutățire a relațiilor dintre Ungaria şi Valahia, determinată de amestecul voievodului român în aşa-zisul „Banat unguresc al Bulgariei", unde, izbucnind în acelaşi an o răscoală împotriva dominației maghiare (susținută de țarul de la Târnovo), Vlaicu intervine, ocupând Vidinul, cu intenția de a-l reînscăuna pe cumnatul său Straţimir.

Uciderea în aceste împrejurări a unor călugări catolici de către răsculații bulgari, îl determină pe Ludovic cel Mare (care-l considera

pe Vlaicu drept autor moral) să declanşeze, în septembrie 1368, împotriva acestuia, o expediţie militară de anvergură.[51]

Strategia sa se baza pe atacarea Ţării Româneşti din două direcţii: o armată, având-l în frunte chiar pe Angevin, care mai întâi restabileşte controlul maghiar asupra Vidinului, traversează cu mare greutate Dunărea, luând în stăpânire ţara Severinului; o a doua oştire,

Acţiunile militare conduse de Vlaicu Vodă pentru respingerea agresiunii ungare din toamna anului 1368

comandată de Nicolae Lackfi, voievodul Transilvaniei, atacă din nord, traversând munţii.

Dacă la început obţine o victorie asupra lui Dragomir, pârcălabul de Dâmboviţa (conducătorul oastei româneşti), căpetenia maghiară, continuând să avanseze pe teritoriul Valahiei fără a-şi lua măsuri de precauţie, va fi zdrobit, în octombrie 1368, într-o bătălie derulată pe râul Ialomiţa, unde „atacat de mulţimea românilor din păduri şi din munţi a rămas mort (voievodul Transilvaniei – n.n.T.C.) împreună cu vrednicul bărbat Petru, vicevoievodul său".[52] În aceste împrejurări, ungurii înregistrează o mulţime de pierderi în rândurile nobilimii şi oştenilor de

rând. Între timp, un corp de oaste românească aflată în Amlaş (posesiunea voievodului de la Curtea de Argeş) obţine mai multe succese împotriva ungurilor, în sudul Transilvaniei, pricinuind acestora grele pierderi.[53]

Înfrângerile suferite şi ameninţarea turcească îl fac pe Ludovic de Anjou să ceară pace, recunoscând, în vara anului 1369, independenţa Ţării Româneşti şi reconfirmând suveranului acesteia stăpânirea asupra Banatului Severinului cu cetatea Severin şi asupra ducatelor Făgăraşului şi Amlaşului. De asemenea, în urma garantării de către *Vlaicu Vodă şi despotul Dobrotici (cârmuitorul teritoriului dintre* Dunăre şi Mare), Straţimir este repus în drepturi aşa cum rezultă chiar dintr-un document de epocă: „am slobozit pe ţarul de Vidin sub chezăşia voievodului Vlaicu şi a lui Dobrotiţă şi ne-am legat să-i înapoiem ţara sa".[54]

Ludovic cel Mare

Din 1370, raporturile româno-maghiare se înrăutăţesc din nou, căci având certitudinea că Ludovic cel Mare nu va renunţa niciodată la gândul de a supune statul românesc de la sud de Carpaţi, Vladislav I începe tratativele cu turcii otomani în vederea realizării unei alianţe (încheiată în 1374).[55]

Drept urmare, la 16 martie 1373, regele maghiar sistează importul de sare din Ţara Românească, fapt ce conduce la o diminuare a veniturilor acesteia, iar la 15 mai, în acelaşi an, papa Grigore al XI-lea (1370-1378) porunceşte arhiepiscopului de Strigoniu şi episcopului Transilvaniei să excomunice pe toţi cei care vor îndrăzni să vândă arme românilor şi turcilor.[56]

Cu toate că nu se mai recunoaşte vasal al regelui Ungariei, Vlaicu Vodă rămâne în continuare stăpân peste teritoriile care-i fuseseră acordate, Valahia întinzându-se de la Severin până în părţile Chiliei şi cuprinzând şi ducatele Amlaşului şi Făgăraşului.

Perioada care a urmat este caracterizată în continuare de neînţelegeri între Vlaicu Vodă şi Ludovic cel Mare, culminate cu izbucnirea, în 1376, a unui nou conflict armat între cei doi. Încălcând prevederile acordurilor existente între cele două ţări, în vara anului

Biserica domnească Sf. Nicolae din Curtea de Argeş

1376, o puternică oaste maghiară atacă pe neaşteptate cetatea Severinului aflată în stăpânirea voievodului de la Argeş.[57] Intervenind rapid în fruntea oştirii sale, Vlaicu Vodă reuşeşte să elibereze Severinul şi să declanşeze o puternică contraofensivă împotriva trupelor ungare din zonă, pe care le înfrânge în câteva bătălii memorabile. Din păcate, într-una din aceste încleştări derulate, în anul 1377, viteazul domn îşi va pierde viaţa, sau potrivit altor păreri va fi grav rănit, trecând la scurt timp în nefiinţă din cauza rănilor primite.[58]

Continuarea războiului care se va încheia (dealtfel printr-o mare victorie românească), la sfârşitul lunii martie a anului 1377[59], va cădea în sarcina fratelui său, Radu I Basarab, care-i va urma la tron.

Rămăşiţele sale pământeşti şi-au găsit odihna de veci în partea dreaptă a naosului din Biserica domnească Sfântul Nicolae de la Curtea de Argeş, într-un sarcofag din piatră, peste care s-a aşezat o uriaşă lespede din acelaşi material, cizelată şi ornamentată[60] (după alte opinii el ar fi fost înhumat la Tismana).[61]

Singurul izvor în care se vorbeşte de decesul său este „diata" mitropolitului Hariton al Ungro-Vlahiei, act întocmit, în iulie 1378 şi din care aflăm că înaltul arhiereu s-a „dus de şapte ori la acel *răposat Vladislav Voievod* şi la soţia sa doamna Ana", fiind „dăruit de pronia Dumnezeiască cu cele trebuincioase pentru refacerea monostirii [Cutlumuz – n.n.T.C.]; şi a fost refăcută şi dânsul a întregit-o spre mai bine, precum se vede acum de oricine".[62]

NOTE

[1] Nicolae Constantinescu, **Vladislav I**, Editura Militară, Bucureşti, 1979, p.38.

[2] **Istoria Românilor**, vol. IV, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2001, p. 274.
[3] **Istoria României în date**,Editura Enciclopedică Română, Bucureşti, 1971, p.453.
[4] Petru Demetru Popescu, **Basarabii**, Editura „Albatros", Bucureşti, 1989,p.74.
[5] **Ibidem**, p. 83-84; Nicolae Constantinescu, **op. cit.**, p. 11-12.
[6] Nicolae Constantinescu, **op. cit.**, p. 36.
[7] **Ibidem**, p. 5.
[8] Petru Demetru Popescu, **op. cit.**, p. 83.
[9] Nicolae Constantinescu, **op. cit.**, p. 35.
[10] Constantin Kogălniceanu, **Radu I – viteazul părinte a lui Mircea cel Mare**, în **Magazin istoric**, nr. 8/1986, p. 16.
[11] *Nicolae Constantinescu, op. cit., p. 7-8.*
[12] **Ibidem**, p. 8-9.
[13] Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, **Scurtă istorie a românilor**, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1977, p.394.
[14] Nicolae Constantinescu, **op. cit.**, p. 9.
[15] Radu Popescu, **Istoriile domnilor Ţării Româneşti**, Editura Minerva, Bucureşti, 1984, p. 7-8.
[16] Nicolae Constantinescu, **op. cit.**, p. 9-10.
[17] Dinu C. Giurescu, **Ţara Românească în secolul XIV şi XV**, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1973, p. 173-174.
[18] **Ibidem**, p. 254.
[19] *Petru Demetru Popescu, op. cit., p. 80.*
[20] Nicolae Constantinescu, **op. cit.**, p. 54.
[21] Dinu C. Giurescu, **op. cit.**, p. 206.
[22] Octavian Iliescu, **Cu privire la problema realizării unui „corpus" al monedelor feudale româneşti**, în **Studii şi materiale de istorie medie**, I, Bucureşti, 1956, p. 285-323.
[23] Nicolae Constantinescu, **op. cit.**, p. 54.
[24] **Ibidem**, p. 55.
[25] **Documenta Romaniae Historica B. Ţara Românească (1247-1500)**, vol. I, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1966, p. 13.
[26] Dinu C. Giurescu, **op. cit.**, p. 272.
[27] Constantin C. Giurescu, **Contribuţii la studiul marilor dregători în sec. XIV şi XV**, Bucureşti, 1926, p. 27.

[28] Nicolae Constantinescu, **op. cit.**, p. 58.
[29] Constantin C. Giurescu, **op. cit.**, p. 27.
[30] **Documenta Romaniae Historica B. Ţara Românească**, p. 17-19.
[31] Constantin C. Giurescu, **op. cit.**, p. 27.
[32] Nicolae Stoicescu, **Sfatul domnesc şi marii dregători din Ţara Românească şi Moldova (sec. XIV-XVII)**, Bucureşti, 1968, p.46-47.
[33] Dinu C. Giurescu, **op. cit.**, p. 288.
[34] **Ibidem**.
[35] Nicolae Constantinescu, **op. cit.**, p. 60.
[36] **Nicolae Stoicescu, Oastea cea Mare în Ţara Românească şi Moldova (secolele XIV-XVI), în Oastea cea Mare**, Editura Militară, Bucureşti, 1972, p. 32-33.
[37] Nicolae Stoicescu, **Curteni şi slujitori. Contribuţii la istoria armatei române**, Editura Militară, Bucureşti, 1968, p. 15-18 şi 26.
[38] Nicolae Constantinescu, **op. cit.**, p. 79-80.
[39] Petru Demetru Popescu, **op. cit.**, p. 79.
[40] Dinu C. Giurescu, **op. cit.**, p. 356.
[41] Nicolae Constantinescu, **op. cit.**, p. 64.
[42] **Ibidem**, p. 65.
[43] Emil Lăzărescu, **Nicodim de la Tismana şi rolul său în cultura veche românească, I (până în 1385), în Romanoslavica. Studii româno-slave**, XI, 1965, p. 237-285.
[44] **Ştefan Ştefănescu, Ţara Românească de la Basarab I „Întemeietorul" până la Mihai Viteazul**, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1970, p. 47.
[45] Nicolae Constantinescu, **op. cit.**, p. 68.
[46] **Documenta Romaniae Historica B. Ţara Românească**, p. 29.
[47] **Istoria militară a poporului român**, vol. II, Editura Militară, Bucureşti, 1986, p. 121-122.
[48] Petru Demetru Popescu, **op. cit.**, p. 77.
[49] Ştefan Ştefănescu, **op. cit.**, p. 42.
[50] Petru Demetru Popescu, **op. cit.**, p. 78.
[51] **Ibidem**, p. 78-79.
[52] Constantin C. Giurescu, **Istoria Românilor**, ediţia a V-a, vol. I, Bucureşti, 1946, p. 412.

[53] **Ibidem**.
[54] **Documenta Romaniae Historica D. Relaţiile între Ţările Române,** Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1977, p. 95.
[55] Petru Demetru Popescu, **op. cit.**, p. 80.
[56] Ştefan Ştefănescu, **op. cit.**, p. 45.
[57] **Istoria militară a poporului român**, p. 137.
[58] Nicolae Constantinescu, **op. cit.**, p. 154.
[59] **Istoria militară a poporului român**, p. 141.
[60] Nicolae Constantinescu, **op. cit.**, p. 156.
[61] Constantin C. Giurescu, **op. cit.**, p. 405.
[62]Nicolae Constantinescu, **op. cit.**, p. 155-156.

LAŢCU I

Laţcu Vodă - portret de pe un manuscris din sec. XVII

Primul dintre voievozii desăvârşitori ai statului moldav, Laţcu I, a urcat pe tron la moartea tatălui său Bogdan I Întemeietorul, ce a survenit, în anul 1365 (după alte opinii, în 1367)[1] şi a domnit până la cca. 1375.[2]

Din păcate, despre acest vrednic domn s-au păstrat, peste veacuri, prea puţine informaţii. Principalele izvoare istorice care fac referiri la guvernarea sa sunt *Letopiseţul de la Putna* şi *Cronica moldo-polonă*, care consemnează doar faptul că Laţcu era fiul lui Bogdan I şi că a cârmuit Moldova timp de opt ani.[3] Precizarea, că el era urmaşul „întemeietorului", mai apare şi în *Pomelnicul mânăstirii Bistriţa*[4] şi în hrisovul emis, la 7 ianuarie 1403, din porunca lui Alexandru cel Bun (domn al Moldovei între 1400-1432)[5], document prin care acesta făcea o danie „...pentru sănătatea noastră şi pentru sufletul sfânt răposaţilor domni mai-nainte, pentru sufletul lui Bogdan Voievod şi pentru sufletul lui Laţcu Voievod..."[6]

Nepăstrându-se nici un act sau edificiu laic ori bisericesc din vremea sa, reconstituirea evenimentelor, care l-au avut drept protagonist, s-a realizat doar parţial, rămânând destul de multe aspecte neelucidate, care continuă să incite interesul specialiştilor, cu atât mai mult cu cât există unele surse, cum ar fi *Letopiseţul anonim al Moldovei*, care

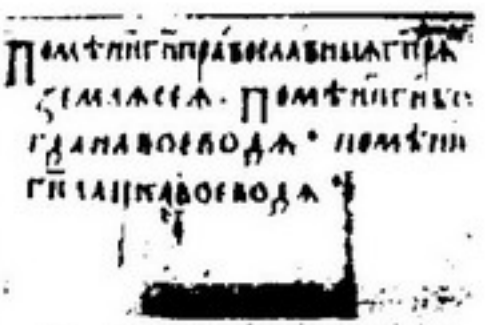

...e care apar înscrise numele lui Bogdan I şi Laţcu Vodă din Pomelnicul mânăstirii Bistriţa

îngreunează şi mai mult cercetarea, ridicând noi semne de întrebare, prin faptul că Laţcu era înregistrat ca voievod înaintea lui Bogdan I,[7] eroare ce s-a perpetuat şi la Grigore Ureche, în *Letopiseţul Ţării Moldovei*, în care Laţcu apare drept fiu a lui Sas, descendentul „descălecătorului" Dragoş: „Pre urma lui Dragoş vodă, au stătut la domnie fiiu-său, Sas vodă şi au ţinut domnia 4 ani şi au murit. După moartea lui Sas vodă, au ţinut domnia fiiu-său Laţco vreo 8 ani."[8] Evident că cercetările întreprinse, în ultima vreme, au lămurit acest aspect, în sprijinul descendenţei imediate, din Bogdan a lui Laţcu, venind şi diploma emisă, la 2 februarie 1365, de Ludovic de Anjou (rege al Ungariei, între 1342-1382)[9], din care aflăm, printre altele, că fostul stăpânitor al puternicului cnezat de vale maramureşan, al Izei şi al Vişaiclor, a avut mai mulţi fii[10], dintre care, se pare că, doar Laţcu a rămas în viaţă şi i-a urmat la tron.[11]

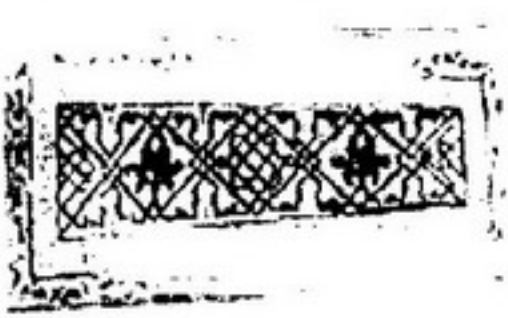

Piatra de mormânt a Anastasiei, fiica lui Laţcu Vodă

El a fost căsătorit cu o principesă lituaniană, ortodoxă, pe nume Ana, cu care a avut, în mod cert, o fiică, Anastasia (moartă la 26 ianuarie 1420 şi pe mormântul căreia Ştefan cel Mare, care o considera drept „străbunică" a sa, a aşezat în semn de omagiu o minunată lespede funerară)[12] şi, probabil, un fiu Costea, care apare înscris în pomelnicul de la mânăstirea Bistriţa, cu titlu de voievod, imediat după tatăl lui[13], dar care, decedând înaintea părinţilor săi, justifică faptul că nu apare, în nici una din cronicile vechi, ca domn al Moldovei.[14]

Deşi a avut o domnie, relativ, scurtă, Laţcu a înregistrat o serie de succese. El a continuat opera părintelui său, de consolidare a independenţei Moldovei, reuşind să contribuie, substanţial, la afirmarea ei ca stat de sine stătător în această zonă a Europei, cu toate că situaţia internă şi relaţiile externe ale Moldovei erau, la acea epocă, foarte dificile, cu atât mai mult cu cât, printr-un schimb de teritorii, Polonia ajunge să se învecinez, la nord, cu statul moldav, iar Ludovic

Aplică reprezentând un coif cu coarne recurbate descoperită în mormântul lui Laţcu Vodă

cel Mare, regele Ungariei, devenea, din noiembrie 1370 şi suveran al regatului polon (recomandat, fiind drept moştenitor, de către unchiul său dinspre mamă, Cazimir cel Mare)[15]. În acest context, pericolul reînrobirii tânărului stat românesc de la est de Carpaţi, devenea iminent, trufaşul Angevin putând ataca, acum, pe Laţcu atât dinspre apus cât şi dinspre miazănoapte.

Datorită calităţilor sale excepţionale, Laţcu va şti să facă faţă acestei situaţii, ţinând piept, în acelaşi timp, şi frecventelor atacuri ale tătarilor.[16] Avându-şi ţara situată între două mari regate catolice, conduse de acelaşi rege, fără o ierarhie bisericească recunoscută de Patriarhia din Constantinopol, dar mai ales dorind să fie recunoscut ca domn şi de restul suveranilor creştini, Laţcu, dând dovadă de abilitate, se va alătura împăratului bizantin, Ioan al V-lea Paleologul (1341-1391)[17] şi apropiaţilor acestuia, care, dorind să primească ajutor din partea regatelor catolice occidentale, pentru a face faţă ofensivei turcilor otomani, militau pentru unirea bisericii ortodoxe cu cea romano-catolică.[18]

Tratativele dintre domnitorul valah şi papalitate au avut loc, între anii 1369-1370, concomitent cu cele duse de basileul Bizanţului. Urmărind recunoaşterea sa ca suveran de către „vicarul lui Iisus Hristos pe pământ" (şi prin urmare şi de către Polonia şi Ungaria), se pare că Laţcu se va converti la catolicism în urma unor negocieri cu legaţii papali, derulate înainte de 24 iulie 1370.[19]

Informat, de călugării minoriţi Paul de Schweidnitz şi Nicolae Mehlsack, ce trăiseră o vreme îndelungată în Moldova, că „ducele" Laţcu, considerat de ei un duşman de moarte al tătarilor (pe care-i înfrânsese în nenumărate rânduri), cu toate că era schismatic, dorea ca el şi toţi supuşii săi să intre în sânul bisericii romano-catolice, papa Urban al V-lea (1362-1370)[20] îi înştiinţă, la rândul său, despre aceste

lucruri pe arhiepiscopii din Praga, Breslau şi Cracovia, adăugând că voievodul moldav solicita ridicarea oraşului Siret, capitala ţării, la rangul de „civitas". Reprezentanţii Sfântului Părinte, veniţi la curtea lui Laţcu, i-au confirmat acestuia că „valahul" era de bună credinţă şi după ce i-au luat „mărturisirea", au decis să acorde Siretului statutul de „civitas", fiindcă acesta urma să devină reşedinţă episcopală.[21] Episcop, aici, a fost sfinţit, la 9 martie 1371, minoritul Andrei Iastrzebiec, care va fi instalat oficial în fruntea eparhiei sale, la 9 mai, în acelaşi an, când va depune şi jurământul.[22] Numirea ca episcop a acestuia (ca dealtfel şi ridicarea reşedinţei domneşti la rangul de „civitas") a adus, în fapt, recunoaşterea, ca stat suveran a Moldovei, de către Scaunul papal.

Rolul deosebit jucat de Biserică în cadrul statului feudal, în general, a făcut ca, în contextul inexistenţei unei ierarhii bisericeşti proprii în Moldova, finalizarea demersului întreprins de Laţcu, pe lângă papalitate, să echivaleze cu o indiscutabilă afirmare a neatârnării sale.

Faptul că acceptarea compromisului cu Avignonul[23], de către vrednicul domn, era doar o abilă manevră politico-diplomatică, o demonstrează atitudinea sa tolerantă faţă de rămânerea propriei soţii în credinţa ortodoxă (care îşi va educa fiica, pe Anastasia, în acelaşi spirit).[24]

Dealtfel, răspândirea catolicismului în Moldova nu a avut un rezultat deosebit de favorabil, aşa cum spera, „urmaşul Sfântului Petru". Atât poporul cât şi membrii familiei domnitoare s-au arătat reticenţi la schimbarea credinţei lor seculare, situaţie ce l-a determinat pe Laţcu să se întoarcă la ortodoxie, cu atât mai mult cu cât încercarea împăratului bizantin, Ioan al V-lea, de unificare a bisericii creştine a eşuat (în special din cauza opoziţiei făcute de călugări şi membrii clerului mărunt, cu influenţă şi autoritate în rândul maselor).[25]

Aplică reprezentând un cap de lup descoperită în mormântul lui Laţcu Vodă

Dovezi concrete ale neaderării,

efective, la catolicism sunt: neconstruirea unei catedrale episcopale catolice în Siret şi neacordarea de venituri pentru întreţinerea episcopiei (ceea ce a condus la neinstalarea, definitivă, a episcopului Andrei, aici).[26] Împotrivirea moldovenilor faţă de convertirea la catolicism s-a accentuat şi ca urmare a faptului că regele Ludovic cel Mare, dornic să controleze teritoriile est-carpatine, pe orice cale, va trimite aici misionari de origine maghiară (care erau dezagreaţi atât de poporul de rând cât şi de către voievod)[27], urmărind să subordoneze Biserica catolică din Moldova celei din Ungaria.

Odată cu preluarea, de către urmaşul Angevinilor, şi a sceptrului regal al Poloniei, nu va mai exista nici o posibilitate de a-i convinge pe moldoveni să se convertească, aceştia conştientizând, mai mult ca oricând, pericolul de a fi subjugaţi de acest suveran. Dealtfel, în tratatul încheiat, în 1370, cu împăratul german Carol al IV-lea de Luxemburg (1347-1378)[28], monarhul de la Buda, impusese o clauză care stipula că Moldova era vasală regatului maghiar.[29]

Biserica voievodală din Rădăuţi

Pe baza informaţiilor pe care le deţinem, putem afirma cu certitudine că Laţcu Vodă s-a dovedit un remarcabil diplomat, izbutind să întreţină bune relaţii cu ţările învecinate. Abil, el stopează tendinţele expansioniste ungaro-polone şi se foloseşte, în interesul Moldovei, de ştirile pe care le obţine, referitoare la gravele probleme interne ale Imperiului Bizantin, la panica declanşată în Peninsula Balcanică de iminentul pericol reprezentat de turcii otomani, precum şi la strădaniile lumii creştine, în direcţia anulării schismei dintre bisericile ortodoxă şi catolică.[30]

Iscusit conducător, Laţcu Vodă reuşeşte să menţină independenţa statului moldav, pe care-l consolidează, luând măsuri de adaptare, la noile realităţi, a instituţiilor sale şi punând capăt tendinţelor de

insubordonare a membrilor clasei dominante (în special, a fostelor căpetenii de formaţiuni statale locale şi a urmaşilor acestora). Preocupat de apărarea ţării, Laţcu Vodă este posibil să fi demarat lucrările în vederea ridicării cetăţii de la Suceava, unde, mai mult ca sigur, dorea să-şi stabilească capitala.[31]

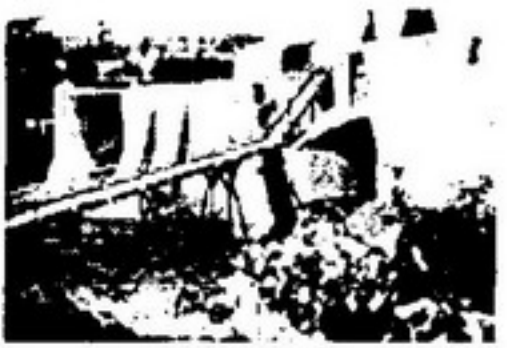

Cetatea Sucevei

Stingându-se din viaţă (la cca. 1375), în împrejurări rămase necunoscute, până astăzi, osemintele sale îşi vor găsi odihna veşnică alături de cele ale tatălui său, în biserica Sfântul Nicolae din Rădăuţi,[32] fapt ce constituie o dovadă în plus a revenirii sale la credinţa strămoşească.

Neavând descendenţi pe linie masculină, i-a urmat la tron nepotul lui de frate, Petru I voievod al Moldovei între 1375-1391).[33] Frumoasa piatră funerară aşezată peste mormântul lui, la 20 ianuarie 1480[34],din porunca marelui Ştefan, constituie o mărturie clară a recunoaşterii, chiar şi de către cel mai mare voievod al Moldovei din toate timpurile, a incontestabilelor sale merite.

Piatra de mormânt a lui Laţcu Vodă

NOTE

[1] **Istoria Românilor**, vol. III, Editura Enciclopedică, Bucureşti,2001, p.587.

[2] **Istoria României în date**, Editura Enciclopedică Română, Bucureşti, 1971, p. 457.

[3] **Cronicile slavo-române din secolul XV-XVI. Publicate de Ion Bogdan**, Editura Academiei R.P.R., Bucureşti, 1959, p. 44.

[4] Damian P. Bogdan, **Pomelnicul mânăstirii Bistriţa**, Bucureşti,1941,p.50.
[5] Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, **Scurtă istorie a românilor**, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1977, p. 400.
[6] Lia Bătrâna, Adrian Bătrâna, **Laţcu Vodă**, în **Magazin Istoric**,nr. nr. 2/ 1986, p. 20.
[7] **Cronicile slavo-române**, p. 6.
[8] Grigore Ureche, **Letopiseţul Ţării Moldovei**, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1955, p. 66.
[9] **Istoria lumii în date**, Editura Enciclopedică Română, Bucureşti, 1972, p. 564.
[10] Ştefan S. Gorovei, **Dragoş şi Bogdan, întemeietorii Moldovei**, Editura Militară, Bucureşti, 1973, p. 121-125.
[11] Nicolae Grigoraş, **Ţara Românească a Moldovei de la întemeierea statului până la Ştefan cel Mare (1359-1457)**, Editura Junimea, Iaşi, 1978, p. 35.
[12] **Ibidem**, p. 36.
[13] Damian P. Bogdan, **op. cit.**, p. 50.
[14] Ilie Mirea, **Principatele române şi politica orientală a împăratului Sigismund. Note istorice**, Bucureşti, 1919, p. 33 şi 35.
[15] Nicolae Iorga, **Istoria Românilor (Ctitorii)**, vol. III, Bucureşti, 1937, p. 225.
[16] Eudoxiu de Hurmuzaki, **Documente privitoare la Istoria Românilor**(culese şi însoţite de note şi variante de Nicolae Densuşianu), vol. I/2, Bucureşti, 1890, p. 160.
[17] **Istoria Românilor**, vol. IV, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2001, p. 276.
[18] Nicolae Grigoraş, **op. cit.**, p. 37.
[19] **Ibidem**, p. 38.
[20] **Istoria lumii în date**, p. 556.
[21] Eudoxiu de Hurmuzaki, **op. cit.**, p. 160-161 şi 162-163.
[22] **Ibidem**, p. 168-171.
[23] Din 1309, ca urmare a alegerii ca papă (la 5 iunie 1305) a cardinalului francez Bertrand de Got (devenit ca pontif Clement al V-lea) reşedinţa papală a fost mutată, din îndemnul regelui Franţei, Filip al IV-lea cel Frumos (care urmărea prin aceasta să-şi impună supremaţia în faţa papalităţii) de la Roma la Avignon (oraş situat în sud-estul Franţei). Acum începe aşa zisa „Captivitate babilonică" a papilor, care va dura

până în 1377 (cu o scurtă întrerupere între 1367 şi 1370).

[24] Constantin Gane, **Trecute vieţi de doamne şi domnitori**, vol. I, Editura Universitas, Chişinău, 1991, p. 19-20.

[25] Steven Runciman, **Căderea Constantinopolului, 1453** (traducere de Alexandru Elian), Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1971, p. 22.

[26] Gheorghe Moisescu, **Catolicismul în Moldova până la sfârşitul veacului al XIV-lea**, Bucureşti, 1942, p. 81-82.

[27] Ilie Minea, **op. cit.**, p. 28-29.

[28] **Istoria lumii în date**, p. 561.

[29] **Istoria României**, vol. II, Editura Academiei R.P.R., Bucureşti, 1962, p. 353.

[30] La 16 iulie 1054, izbucneşte un grav conflict între patriarhul bizantin, Mihail Kerularios şi papa de la Roma, Leon al IX-lea, determinat de lupta pentru supremaţia (conducerea) bisericii creştine, care se excomunică reciproc. Are loc separarea definitivă a bisericii constantinopolitane (ortodoxe) de cea romană (catolică) cunoscută în istorie sub denumirea de marea schismă din 1054.

[31] Nicolae Grigoraş, **op. cit.**, p. 41-42.

[32] **Ibidem**, p. 35.

[33] **Istoria Românilor**, vol. IV, p. 291.

[34] Nicolae Grigoraş, **op. cit.**, p. 35.

PETRU I MUŞAT

Petru I Muşat (pictură de Th. Aman aflată în Muzeul de Artă din Iaşi)

Printre marii voievozi români „desăvârşitori" de ţară, dar din păcate mai puţin cunoscuţi, se numără şi Petru I Muşat, domnul Moldovei între 1375-1391[1]. Cauza ce a stat la baza acestei situaţii o constituie faptul că dispunem de insuficiente date cu privire la viaţa şi activitatea vrednicului domnitor, vechile cronici moldoveneşti transmiţându-ne doar ştiri lacunare (în cazul de faţă acestea pomenesc numai faptul că a domnit şaisprezece ani)[2]. De abia în secolul al XVIII-lea, personalitatea acestuia începe să capete contur, meritul revenindu-i marelui nostru învăţat Gheorghe Şincai, care, în cronica sa, i-a rezervat un loc aparte.[3] Pornind de la aceasta, istoriografia românească din ultima vreme, printr-o serie de cercetări minuţios întreprinse, a adus la lumină noi elemente, reuşind, astfel, să ne facem o idee mai clară asupra originii şi faptelor celui dintâi Muşatin.

Acesta era fiul lui Ştefan, unul din vlăstarele legendarului Bogdan I (făuritorul statului medieval românesc est-carpatin)[4] şi al Muşatei (numită astfel în textele slave) sau Margareta (în cele latine), de la care se trage numele dinastiei princiare a Muşatinilor.[5] Murindu-i tatăl (înainte de 1367), pe când era încă minor, a fost crescut numai de mama sa, care a exercitat o mare înrâurire asupră-i. După decesul unchiului său Laţcu (voievodul Moldovei între 1365-1375)[6], ce nu lăsase în urma sa moştenitori de sex masculin (nu avusese decât un

singur copil, o fată pe nume Anastasia)[7], el a urcat în scaunul domnesc, fiind cel mai îndreptăţit, datorită gradului de rudenie. Referitor la originea lui Petru I Muşat există şi o altă versiune, care consideră că mama sa Muşata era de fapt fiica lui Bogdan I (şi deci soră cu Laţcu Vodă) şi a doamnei Maria (consoarta catolică a „Întemeietorului")[8], în timp ce tată i-ar fi fost un anume Ştefan[9], voievodul Sepeniţei (ţinut situat între Prut şi Nistru, echivalent ca întindere judeţului Hotin de mai târziu), ce descindea, probabil, din neamul bolohovenilor. La moartea acestuia, se pare că Petru I i-a succedat la cârma voievodatului sepenițean, iar când dinastia Bogdăneştilor se va stinge (pe linie bărbătească) va prelua şi sceptrul bunicului său, contribuind astfel la extinderea teritorială şi la întărirea unităţii statului întemeiat de acesta. De asemenea, el va asigura prin urcarea pe tronul rămas vacant, la trecerea în nefiinţă a fratelui mamei sale, continuitatea dinastică şi consolidarea autorităţii domneşti, în Moldova puterea rămânând pe mai departe în mâinile urmaşilor fostului voievod maramureşean de la Cuhea (ce-i drept de acum înainte prin descendenţă feminină)[10].

Despre începuturile guvernării sale avem informaţii sumare, ştiindu-se doar că, în primii ani de domnie, a trebuit să accepte, pentru a contracara tendinţele expansioniste ale Ungariei, suzeranitatea (ce-i drept formală) a Lituaniei.[11]

Cârmuirea-i destul de îndelungată i-a permis lui Petru I să întreprindă o serie de măsuri, ce au contribuit din plin la menţinerea şi consolidarea neatârnării Moldovei şi a celorlalte înfăptuiri ale înaintaşilor săi. Continuându-le opera, el a izbutit să asigure o şi mai mare stabilitate internă statului moldav, care, de-acum, va avea parte de un evident progres în plan economic şi de o continuă perfecţionare a organizării politico-instituţionale.

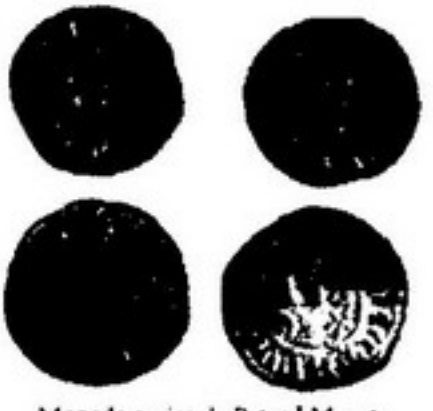

Monede emise de Petru I Muşat

O atenţie deosebită a acordat înfloririi negoţului, în această direcţie

încurajând dezvoltarea oraşelor şi extinderea drumurilor comerciale. Ba mai mult, el este primul voievod, din istoria Moldovei, care a emis monedă (*sub forma groşilor de argint*).[12]

Mitropolitul Iosif Muşat (frescă)

În timpul său, Cancelaria domnească îşi intensifică activitatea, conturându-se, tot mai clar, importanţa majoră a acesteia în viaţa politică a ţării. De asemenea, are loc o clarificare a poziţiei marilor boieri faţă de domn, punându-se, treptat, bazele viitorului Sfat domnesc.

Petru I Muşat s-a preocupat şi de realizarea unor construcţii cu caracter militar, religios şi civil, lui atribuindu-i-se înălţarea cetăţii Sucevei, în apropierea târgului cu acelaşi nume, unde, în anul 1380, îşi stabileşte capitala.[13] Tot el a ridicat cetatea Neamţului, a ctitorit mănăstirea cu aceeaşi denumire[14] şi biserica Mirăuţi din Suceava.[15]

Dornic să evidenţieze, o dată în plus, *independenţa statului* românesc de la răsărit de Carpaţi, a căutat să impună o organizare bisericească autonomă numind, fără aprobarea Patriarhiei din Constantinopol, ca mitropolit al ţării pe bătrâna sa rudă, episcopul Iosif, care fusese sfinţit la Halici şi „păstorise" o vreme eparhia ce-şi avea sediul în Cetatea Albă.[16] Din această cauză, va izbucni un conflict, ce se va stinge de-abia, în 1401, sub domnia lui Alexandru cel Bun.[17]

Preluarea, în noiembrie 1370, a tronului Poloniei de către Ludovic I de Anjou, regele Ungariei, ca urmare a decesului unchiului său, Cazimir al III-lea cel Mare (ce-l desemnase moştenitor încă din timpul vieţii)[18], a dus la dublarea presiunii exercitate de tenacele Angevin asupra Moldovei[19], pe care dorea, de ani de zile, să o supună. Acest fapt îl va determina pe fiul Muşatei ca, în primii ani de domnie, să-şi orienteze politica externă spre o alianţă cu marele duce al Lituaniei, al cărui vasal, cum spuneam mai sus, se recunoaşte.[20]

Reuşind, în vara anului 1377, să-i înfrângă pe lituanieni şi chiar

să le impună ca suveran pe un protejat al său (Iagello, fiul lui Olgierd), puternicul monarh de la Buda anexează Haliciul (Rusia Mică), în fruntea căruia numeşte (între 1372-1379) un guvernator credincios lui, în persoana ducelui Vladislav de Oppeln.[21]

Situaţia nou creată la hotarele moldave îl face pe Petru I să-şi schimbe atitudinea faţă de Lituania. Astfel, aşa cum aflăm din cronica lui Johann von Posilge (membru al Ordinului Cavalerilor Teutoni),în decembrie 1377, atacat fiind de oştile lituaniene, le zdrobeşte într-o bătălie, în urma căreia „lituanienii (...) au fost învinşi, încât n-au mai adus înapoi decât puţini din caii lor".[22]

Cetatea Neamţului (reconstituire)

O dată cu moartea lui Ludovic cel Mare (septembrie 1382), vasta stăpânire angevină se destramă, Moldova bucurându-se pentru o vreme de linişte.[23]

În timp ce coroana ungară îi revine lui Sigismund de Luxemburg, sceptrul polon (jinduit, de asemenea, de noul rege maghiar) ajunge, în martie 1386, în posesia marelui duce al Lituaniei, Vladislav Iagello, care pune bazele unei puternice uniuni dinastice, ce va domni asupra statului polonez până la 14 august 1572.[24]

Este meritul Muşatinului de a fi ştiut să exploateze, în folosul ţării sale, noua conjunctură creată. Prin urmare, încă din toamna lui 1382, el încurajează intensificarea schimburilor comerciale cu Polonia, numeroase documente de epocă, redactate la Liov, capitala Haliciului, pomenind numele unor negustori moldoveni, cu care localnicii aveau strânse legături.[25]

Pe aceeaşi linie, menită să întărească raporturile de prietenie cu polonii, se înscrie şi semnarea de către Petru I, la 1 mai 1384, a celui dintâi document intern emis de Cancelaria domnească a Moldovei (hrisov ce nu ne-a parvenit peste timp, dar al cărui conţinut ne este cunoscut astăzi datorită copiilor făcute, în secolul al XVI-lea, la Liov şi

Sigiliul lui Petru I Mușat

care sunt păstrate în arhiva Ordinului monahal al dominicanilor) prin care se dăruia, la rugămintea făcută de „strălucita și prea nobila doamnă Margareta, mama noastră iubită și vrednică de cinste", venitul vămii din Târgul Siretului, bisericii dominicanilor.[26] Ridicată, aici (încă din 1377), din inițiativa și cu sprijinul material al amintitei doamne, acest sfânt lăcaș, având hramul Sfântului Ioan Botezătorul, urma să devină locul său de veci.[27]

Există dovezi că, tot în vremea lui Petru I Mușat, marele port de la gurile Nistrului, Cetatea Albă (ca dealtfel întregul teritoriu de la nordul Deltei Dunării), se afla în stăpânirea Moldovei, fiind cârmuit prin intermediul unui reprezentant domnesc, boierul Costea-Constantin. Numele și rangul acestuia apar menționate într-o inscripție grecească fixată, în 1399, pe un turn de la Cetatea Albă, dar și într-un document emis, la 28 noiembrie, în același an, în care este precizat faptul că el primise, printre altele, și misiunea de a supraveghea refacerea fortificațiilor orașului dunăreano-nistrean.[28]

Dovezi ale poziției solide, deținute sub domnia lui Petru I Mușat de către statul moldav în zonă, ne sunt relevate de o serie de izvoare istorice străine. Astfel, cronicile ruse consemnează că, în anul 1386, Vasile Dimitrievici, fiul marelui cneaz al Moscovei, Dimitrie Donskoi (ce reușise să fugă de la hanul Hoardei de Aur, care-l ținea ca ostatec), s-a refugiat în „marea Valahie, la Petru Voievod", unde a fost primit cu mare cinste.[29] De aici, în 1389 (la moartea tatălui său), prințul rus se va întoarce la Moscova, unde va fi încoronat mare cneaz.[30]

Totodată, arhivele italiene ne informează că, în august 1386, republica Genova a trimis pe Illario de Doria și Carlo de Orto în solie la urmașul lui Lațcu Vodă, să-i ceară sprijin în conflictul pe care-l avea cu tătarii pentru stăpânirea unui port în Crimeea.[31] Aceasta dovedește că „pentru a face obiectul unei solii genoveze legate de problema tătară,

Moldova trebuia să aibă un cuvânt de spus în această chestiune; faptul e revelator pentru poziţia internaţională a ţării în această vreme".[32]

Anexarea definitivă, în 1387, de către polonii, a Haliciului[33], i-a confirmat, încă o dată în plus, abilului domn român că, desigur, cea mai bună soluţie (acum, când Polonia unită cu Lituania se reliefa ca o mare putere europeană) era orientarea spre regatul polon. Aşadar, profitând de vizita regelui Vladislav al II-lea la Liov, Petru I, însoţit de o seamă dintre dregătorii săi, se prezintă, la 26 septembrie 1387, dinaintea Iagellonului, căruia-i prestează jurământul de vasalitate.[34] Acest gest nu însemna, practic, o subordonare a Moldovei faţă de prea-puternicul său vecin şi nici o ştirbire a prestigiului şi autorităţii voievodului moldovean, ci se înscria în canoanele diplomaţiei medievale. Mărturie stau evenimentele ulterioare, care scot în evidenţă caracterul, indiscutabil, formal al raportului suverano-vasalic încheiat între cele două părţi.

Petru I Muşat (frescă din biserica Mirăuţi)

Dintre acestea, cel mai concludent ar fi solicitarea, în 1388, de către suveranul polonez, a unui împrumut de 4.000 de ruble frânceşti, vrednicului nepot al lui Bogdan I, din care acesta i-a avansat doar 3.000, pretinzându-i în schimb, drept gaj, oraşul Halici şi ţinutul înconjurător - Pocuţia.[35] Călcându-şi pe demnitate, Vladislav al II-lea Iagello n-are de ales şi acceptă condiţiile puse de vasalul său. Suma echivala cu 538 kg argint fin sau 52 kg aur fin[36], cantităţi ce ne oferă o imagine semnificativă asupra bogăţiei de care dispunea Moldova la acea epocă.

Un alt aspect ar fi înrudirile dintre Muşatini şi Iagelloni, atât Petru I cât şi fratele său Roman (dar şi Sfetco-Ştefan, fiul acestuia)[37] fiind căsătoriţi, la un moment dat, cu membre ale familiei regale polone.[38]

O încoronare a abilei politici externe promovată de domnitorul de la Suceava a avut loc, în 1389, când, la rugăminţile lui Mircea cel Bătrân, domnul Ţării Româneşti, el va intermedia o alianţă între acesta

Biserica Mirăuți din Succava

, și Polonia. Preliminariile unui „tratat militar preventiv" (alianță politică și militară îndreptată evident împotriva lui Sigismund de Luxemburg, regele Ungariei) se vor încheia, în 10 decembrie 1389, la Radom, tratatul propriu zis fiind ratificat, la Lublin, în 20 ianuarie 1390 și reconfirmat, la Liov, în 6 iulie 1391.[39]

După o guvernare marcată de realizări apreciabile, Petru I Mușat s-a stins din viață, pe la finele anului 1391, și a fost înmormântat, după toate probabilitățile, în biserica voievodală de la Rădăuți, alături de unchiul și de bunicul lui. Referitor la acest aspect, cercetări recente, bazate pe o remarcabilă descoperire făcută, în 1997, la Mirăuți (ce reprezintă echivalentul moldav al descoperirii făcute, în 1920, la Biserica domnească de la Curtea de Argeș), duc la concluzia că trupul neînsuflețit al celui dintâi Mușatin și-ar fi găsit odihna de veci în ctitoria sa de aici.[40]

Deși a avut doi fii (Roman și Ivașcu)[41], la tron i-a urmat fratele său Roman I, care, probabil, datorită calităților sale deosebite apare în izvoarele de epocă ca un fel de asociat la domnie (încă din 1386 și 1388)[42], demonstrând, până în ultima clipă, că pentru el binele țării era mai presus de orice.

NOTE

[1] Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, **Scurtă istorie a românilor**, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977, p.400.

[2] Grigore Ureche, **Letopisețul Țării Moldovei**, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, Bucureşti, 1955, p.66.

[3] Este vorba de **Cronica românilor**, vol.I, Editura Minerva, Bucureşti, 1978.

[4] Interpretare propusă de P.P. Panaitescu și adoptată de mai mulți istorici.

[5] Constantin Gane, **Trecute vieți de doamne și domnițe**, vol. I, Editura Universitas, Chișinău, 1991, p.21.

[6] **Istoria României în date**, Editura Enciclopedică Română, Bucureşti, 1971, p.457.
[7] Constantin Gane, **op. cit.**, p.20.
[8] **Ibidem**, p.22.
[9] După I. Nistor, iar după alţi istorici, tatăl lui Petru, soţul Muşatei ar fi fost un anume Costea, personaj menţionat în pomelnicul mănăstirii Bistriţa, imediat înaintea lui Petru I.
[10] Constantin Gane, **op. cit.**, p.21-22.
[11] Ştefan S. Gorovei, **Dragoş şi Bogdan, întemeietorii Moldovei**, Editura Militară, Bucureşti, 1973, p.143-148.
[12] **Istoria Românilor**, vol.IV, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2001, p.104.
[13] Ştefan S. Gorovei, **Muşatinii**, Editura „Albatros", Bucureşti, 1976, p.35.
[14] **Ibidem**.
[15] Ştefan S. Gorovei, **Petru I Muşatinul. O verigă dintr-un lanţ neîntrerupt**, în **Magazin istoric**, nr.11/1974, p.48.
[16] Scarlat Popescu, **Iosif. Cel dintâi mitropolit cunoscut al Moldovei şi Sucevei**, în **Mitropolia Moldovei şi Sucevei**, an XL, nr.3-4, 1964, p.129-131.
[17] Şerban Papacostea, **Byzance et la création de la <<Mitropolie de Moldavie>>**, în **Études byzantines et post-byzantines**, II, Bucureşti, 1991, p.133-150.
[18] Vasile Spinei, **Moldova în secolele XI-XIV**, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1982, p.304, 315.
[19] **Istoria militară a poporului român**, vol.II, Editura Militară, Bucureşti, 1986, p.134-135.
[20] Ştefan S. Gorovei, **Dragoş şi Bogdan, întemeietorii Moldovei**, p.143-148.
[21] Vasile Spinei, **op. cit.**, p.296.
[22] **Scriptores Rerum Prussiacorum**, vol.III, Leipzig, 1866, p.106-107.
[23] Nicolae Grigoraş, **Ţara Românească a Moldovei de la întemeierea statului până la Ştefan cel Mare (1359-1457)**, Editura Junimea, Iaşi, 1978, p.45.
[24] **Istoria lumii în date**, Editura Enciclopedică Română, Bucureşti, 1972, p.124.
[25] Ştefan S. Gorovei, **Petru I Muşatinul. O verigă dintr-un lanţ neîntrerupt**, p.45.
[26] Ştefan S. Gorovei, **Muşatinii**, p.31.
[27] Nicolae Grigoraş, **op. cit.**, p.52.

[28] Vasile Spinei, **op.cit.**, p.330; Mihai Costăchescu, **Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare**, vol.I, Iaşi, 1931,p.23.

[29] **Istoria României**, vol.II, Editura Academiei R.P.R., Bucureşti, 1962, p.356.

[30] P.P. Panaitescu, **Mircea cel Mare**, Bucureşti, 1944, p.229-230.

[31] Ştefan S. Gorovei, **op. cit.**, p.31.

[32] Şerban Papacostea, **La începutul statului moldovenesc în Studii şi materiale de istorie medie**, VI, Bucureşti, 1973, p.57.

[33] Ştefan S. Gorovei, **op. cit.**, p.31.

[34] Mihai Costăchescu, **Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare**, vol.II, Iaşi, 1932, p.599-603.

[35] **Istoria militară a poporului român**, vol.II, p.145.

[36] Octavian Iliescu, **Le prêt accordé en 1388 par Pierre Muşat à Ladislas Jagellon**, în **Revue Roumaine d'Histoire**, tom XII, nr.1/1973, Bucureşti, p.134.

[37] Aurelian Sacerdoţeanu, **Succesiunea domnilor Moldovei până la Alexandru cel Bun. Pe baza documentelor din secolul al XIV-lea şi a cronicilor româneşti din secolul al XV-lea şi al XVI-lea scrise în limba slavă**, în **Romanoslavica. Studii româno-slave**, XI, Bucureşti, 1965, p.231.

[38] Ştefan S. Gorovei, **op. cit.**, p.33.

[39] Nicolae Constantinescu, **Mircea cel Bătrân**, Editura Militară, Bucureşti, 1981, p.90.

[40] **Istoria Românilor**, vol.IV, p.293.

[41] Ştefan S. Gorovei, **op. cit.**, p.35.

[42] Ştefan S. Gorovei, **Petru I Muşatinul. O verigă dintr-un lanţ neîntrerupt**, p.47.

RADU I BASARAB

Radu I Basarab (gravură din 1859 apărută în revista *Magazin pitoresque*)

Având parte de o domnie relativ scurtă, dar plină de realizări, Radu I a cârmuit Țara Românească între cca.1377 și cca.1385[1].

El era fiul lui Nicolae Alexandru (domnitorul Valahiei între 1352 – 1364), fratele vestitului Vlaicu Vodă (ce a domnit între 1364 și cca. 1377) și nepotul întemeietorului voievodatului românesc sud-carpatin, Basarab I (1310 – 1352)[2].

După unele izvoare istorice, se pare că mamă i-a fost Maria, cea dintâi soție a bravului său părinte. Alte surse, însă, ne-o indică pe cea de-a doua consoartă a lui Nicolae Alexandru, catolica Clara[3]. Ultimele investigații efectuate pe această temă duc la concluzia că prima variantă rămâne, totuși, cea mai plauzibilă.

Căsătorit în două rânduri, mai întâi cu Ana (cea amintită în pomelnicul de la Câmpulung)[4], iar mai apoi cu fiica suveranului sârb Lazăr (al cărui nume real nu ne-a parvenit peste veacuri, rămânând cunoscut doar cel monahic, de Calinichia)[5], Radu I s-a bucurat de urmași, dintre care se disting cei doi fii, ce i-au succedat la tron: Dan I (1385 – 1386) și Mircea cel Bătrân (1386 - 1418)[6]. Primul dintre moștenitorii săi a rezultat din mariajul cu doamna Ana, în timp ce al doilea este rodul căsniciei sale cu prințesa de origine sârbă, astfel că cei doi erau înrudiți numai pe linie paternă, fiind deci frați vitregi[7].

Printre membrii familiei lui s-au mai numărat: sora sa Elisabeta (soția palatinului Ungariei, Ladislau de Oppeln) precum și surorile

vitrege (tot doar după tată), Ana (căsătorită cu Straţimir, conducătorul ţaratului bulgar de la Vidin) şi Anca (măritată cu Ştefan al V-lea Uroş, monarhul Serbiei)[8].

Până în veacul al XIX-lea, personalitatea marelui domn era prea puţin cunoscută, ba mai mult, chiar existenţa i-a fost pusă sub semnul întrebării. De asemenea, mult timp va fi confundat cu legendarul descălecător Negru Vodă.[9]

Începând cu secolul trecut şi continuând cu primele decenii ale veacului nostru, o serie de istorici români de seamă au căutat să facă lumină în acest caz. Din cercetările întreprinse a rezultat, cu claritate, nu numai faptul că Radu I a existat cu adevărat, dar şi că guvernarea sa poate fi considerată drept una dintre cele mai benefice pentru consolidarea statalităţii româneşti de la sud de Carpaţi. El se înscrie, alături de predecesorii săi, Nicolae Alexandru şi Vladislav Vlaicu printre voievozii ce au urmărit (şi reuşit dealtfel) să desăvârşească opera întâiului Basarab.

Calităţile excepţionale, ale celui despre care istoricul Gheorghe I. Brătianu spunea că „fost-a prea slăvit prin legendă şi uitat de istorie", l-au determinat pe fratele lui să şi-l asocieze la domnie, în 1372[10], lucru, practic, confirmat prin descoperirea unei monede inscripţionată cu numele ambilor descendenţi ai lui Nicolae Alexandru[11].

În urma morţii fratelui său, Radu I preia sceptrul Basarabilor şi, deşi nu ne-a parvenit din vremea sa nici un act oficial, care să precizeze acest lucru, monedele emise, de această dată, din porunca lui (demonstrat ştiinţific ca fiind bătute după decesul lui Vlaicu Vodă), dovedesc, fără tăgadă, că i-a fost succesor.[12] Referitor la momentul în care a preluat domnia Munteniei, au planat unele nelămuriri, dar scrisoarea, din septembrie 1377, trimisă de Ludovic cel Mare, regele Ungariei, lui Francisc de Canara, senior de Padua (epistolă menţionată în cronica italiană a fraţilor Galeazzo şi Bartolomeo Gatari), a reuşit

să elucideze această problemă. Astfel, aflăm că un anume „Radomc", care nu poate fi decât Radu sau Radule (cum apare în cronicile sârbeşti) l-a înfruntat, în iulie 1377, pe trufaşul Angevin, aliat fiind cu Straţimir, ţarul bulgar din Vidin (cumnatul său) şi cu turcii. Faptul că Vladislav I nu apare în document, permite avansarea ipotezei că, la acea dată, tatăl lui Mircea cel Bătrân se afla, deja, pe tronul Valahiei.[13] Mai mult decât atât, în „Cronica Carrarese" (care relatează despre expediţia regelui maghiar îndreptată împotriva proaspătului domn) este consemnat faptul că „Radano" (*Radu* – n.n.T.C.) era la acea vreme şi „prinzipo di Bulgheria" (*principe al Bulgariei* – n.n.T.C.), adică el stăpânea (la fel ca şi înaintaşul său la un *moment dat*) şi *ţaratul bulgar al Vidinului*.[14]

Monede emise de Radu I

Bun gospodar, Radu I a luat o serie de măsuri menite a contribui la asigurarea unei vieţi economice active pe teritoriul Ţării Româneşti, punând un accent deosebit pe intensificarea negoţului şi, în consecinţă, continuând să emită monedă proprie.[15] Are loc, de asemenea, o evidentă dezvoltare a oraşelor şi drumurilor comerciale, meşteşugurile, mineritul şi, bineînţeles, agricultura (cu toate ramurile ei), înregistrând, la rându-le, o înflorire apreciabilă, aspect ce ne determină să concluzionăm că guvernarea sa a însemnat o perioadă de prosperitate pentru supuşii lui.

Dacă despre latura social-economică a activităţii vrednicului domnitor valah avem informaţii mai puţine, în ceea ce priveşte cea cultural-bisericească, acestea sunt mai consistente, de numele lui legându-se numeroase ctitorii. Din domneasca-i poruncă, se vor ridica o serie de biserici şi mănăstiri, printre care putem aminti biserica şi chiliile de zid ridicate din porunca sa, la Tismana, în 1378, ctitoriile lui de la Cozia şi Cotmeana, schiturile de la Jghiabu (Vâlcea) şi Negru-Vodă (Muscel) şi biserica cea veche de la Râşnov (Braşov). El a înzestrat şi înfrumuseţat, totodată, şi multe alte lăcaşe sfinte, printre

care schitul de la Brădet, dar şi Biserica domnească de la Curtea de Argeş, ctitoria fratelui său, Vlaicu-Vodă.[16] Restaurarea complexului monahal princiar de la Câmpulung (locul de veci al tatălui şi bunicului celor doi fraţi) a stat, de asemenea în atenţia lui Radu I Basarab.[17]

Evlavia lui s-a manifestat şi dincolo de hotarele ţării, el făcând bogate danii aşezămintelor religioase de la Muntele Athos, cu precădere străvechii mănăstiri Cutlumuz.[18] Tot acestui domn i se atribuie şi ctitorirea bisericuţei Mănăstiriţă, situată în ţinutul Craina, din Serbia.[19] Aceasta, ca dealtfel şi celelalte zidiri bisericeşti din Ţara Românească şi din afara graniţelor ei le-a realizat din îndemnul vestitului cărturar, călugărul grec Nicodim (venit la nord de Dunăre se pare, la sugestia lui Radu, încă de pe când domnea Vladislav-Vlaicu)[20].

Dornic să menţină neatârnarea Ţării Româneşti, Radu I a acordat o atenţie aparte organizării militare a acesteia, menţinând sub arme o oştire destul de numeroasă şi bine echipată[21], gata oricând să facă faţă onorabil unor eventuale încălcări ale hotarelor ţării de către forţe armate inamice. Totodată, el nu a neglijat nici sistemul defensiv al voievodatului muntean, construind sau consolidând la frontierele acestuia, trainice cetăţi.

Valoros om politic şi militar, Radu I a ştiut să împletească, cu abilitate, diplomaţia cu arta războiului, dovedindu-se un priceput negociator al păcii, la masa tratativelor, dar şi un războinic viteaz şi conducător de oşti iscusit, atunci când împrejurările o cereau.

Acvila de pe reversul unui ducat de argint emis de Vlaicu Vodă

Pe plan extern, nepotul „Întemeietorului" a promovat o politică bazată, în special, pe alianţe ce aveau în vedere în primul rând interesele comune ale partenerilor. Astfel, înrudirea cu ţarii sârbilor, Ştefan al V-lea Uroş (1355 – 1371)[22] şi Lazăr (1371 – 1389)[23] şi bulgarilor (Ivan Sracimir sau Straţimir, stăpânitorul Vidinului, între 1371 – 1396)[24] a contribuit, cum era şi de aşteptat, la statornicirea unor raporturi diplomatice cordiale

între Țara Românească și statele cârmuite de aceștia, aspect bine ilustrat în baladele sârbești și bulgărești, care-l preamăresc pe Radu și urmașii săi.[25]

Cu domnitorul Moldovei, Petru I Mușat, voievodul Munteniei a întreținut legături dintre cele mai prietenești (lucru firesc între cârmuitorii a două țări surori). Din păcate, însă, izvoarele istorice legate de relațiile existente, la acea epocă, între statele românești est și sud-carpatine sunt foarte sărace sau chiar lipsesc cu desăvârșire, îngreunând eforturile cercetătorilor de a reconstitui (măcar în parte) acest capitol din istoria noastră. Încă de la începutul guvernării sale, Radu I s-a izbit de ostilitatea regelui Ungariei, Ludovic cel Mare, care avea pretenția (indiscutabil nejustificată) să fie recunoscut ca suveran de către domnitorii români și, în consecință, să i se ceară consimțământul în ceea ce privește succesiunea la tronul Valahiei. Nerespectându-i-se voința, urmașul lui, Carol Robert de Anjou (cel atât de rușinos înfrânt, în 1330, la Posada, de bunicul noului domn) va declanșa campania din vara anului 1377.[26]

Bătălia de la Posada (miniatură din Cronica pictată de la Viena)

În prealabil, deși Banatul de Severin se afla în stăpânirea lui Radu I, regele maghiar numește, în fruntea acestei provincii, un ban ce provenea din rândurile nobilimii ungare, pentru a arăta în trufia-i nemărginită, cine este stăpânul[27] (gestul său reprezenta de fapt o veritabilă declarație de război).

Așa cum reiese din însemnările celor doi frați Gatari, oștile Angevinului se vor confrunta, undeva în zona Severinului, cu cele ale Basarabului, care era sprijinit de oastea bulgară, condusă de cumnatul său Stratimir și de un puternic detașament turcesc.[28]

Dacă este să dăm crezare cronicii italiene amintite, Ludovic cel Mare ar fi repurtat o biruință strălucită asupra lui „Radome, Turco e re di Bulgheria" (este vorba, bineînțeles, de Radu I și aliații săi, turcii otomani și Stratimir, țarul bulgarilor vidineni). În realitate, lucrurile au stat cu totul altfel și anume trufașul monarh de la Buda a fost la un pas

de a cunoaşte o umilitoare înfrângere, căci adversarii săi dispuneau de efective la fel de numeroase (aproximativ 40.000 de oşteni)[29] şi foarte bine echipate (10.000 de călăreţi fiind dotaţi cu armuri complete obţinute de Radu I prin intermediul rudei sale, despotul Dobrotiţă al Dobrogei, de la veneţieni, care se aflau şi ei în conflict cu regatul ungar).[30]

Faptul că în nici o scrisoare adresată papei nu au existat referiri la mult trâmbiţata izbândă a maghiarilor, ne determină să tragem concluzia că Ludovic cel Mare a denaturat, cu bună ştiinţă, adevărul tocmai din dorinţa de a ascunde cruntul deznodământ. Prin urmare, se pare că nu poate fi nicidecum vorba de o victorie, Angevinul reuşind cu greu să respingă atacurile armatei adverse (comandate personal de voievodul valahilor sud-carpatini) şi să-şi salveze propria viaţă, atunci când (ne informează tot fraţii Gatari) cei „zece mii de călăreţi în armuri şarjară asupra regelui Ludovic şi fu cât pe aci să fie prins".[31]

Zădărnicirea ambiţioaselor sale proiecte rezidă din rămânerea pe mai departe a părţii răsăritene a Banatului de Severin (actualul judeţ Mehedinţi cu cetatea Severinului) în componenţa Ţării Româneşti şi din nerecunoaşterea de către domnul valah a suzeranităţii coroanei ungare.[32]

Continuă, de asemenea, să se menţină şi protectoratul voievodului român asupra statului bulgar vidinean (anulându-se, astfel, definitiv dominaţia ungară impusă acestuia, în 1369), lucru consemnat de inscripţia frescei marelui voievod Radu I şi a doamnei Ana din Biserica domnească de la Curtea de Argeş.[33] Semnificativă pentru înţelegerea situaţiei prezentate este diploma regală, din 19 noiembrie 1377, prin care Ludovic cel Mare făgăduia saşilor din Braşov că „dacă aşa cum speră, Ţara Românească va ajunge" din nou „în mâinile sale", le va uşura vama pe care trebuiau să o plătească „infidelilor".[34]

În ultimii ani, ai cârmuirii lui Radu I, are loc o aplanare a neînțelegerilor dintre acesta și puternicul său vecin, el recunoscându-se, formal, ca vasal, primind în schimb cele două feude de dincolo de Carpați, ducatele Făgărașului și Amlașului (pierdute de către Vlaicu Vodă spre sfârșitul domniei). Bula papală, din 1379, prin care călugării minoriți erau îndemnați să înființeze mănăstiri în Valahia, crearea episcopiilor catolice de la Severin (1380) și a celei de la Curtea de Argeș (1381), toate acestea, bineînțeles, cu aprobarea domnitorului muntean, atestă o îmbunătățire vizibilă a relațiilor româno-maghiare, la acea epocă.[35]

Lespedea funerară a lui Radu I

După o guvernare de doar opt ani, dar glorioasă prin înfăptuiri, Radu I Basarab s-a stins din viață, în anul 1385 (la tron urmându-i fiul său mai mare, Dan I), rămășițele sale pământești găsindu-și odihna de veci în Biserica domnească de la Curtea de Argeș, unde, chiar deasupra ușii de la intrarea în pronaos, ne întâmpină și astăzi, un frumos tablou votiv, care-l înfățișează pe acest mare voievod cu mâinile întinse înainte, în semn de rugăciune.[36]

NOTE

[1] **Istoria Românilor**, vol.IV, Editura Enciclopedică, București, 2001, p.278.
[2] Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, **Scurtă istorie a românilor**, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977, p.391.
[3] Constantin Kogălniceanu, **Radu I – viteazul părinte al lui Mircea cel Mare**, în ***Magazin istoric***, nr.8/1986, p.16.
[4] Constantin Gane, **Trecute vieți de doamne și domnițe**, vol.I, Editura Universitas, Chișinău, 1991, p.16.
[5] Nicolae Constantinescu, **Mircea cel Bătrân**, Editura Militară, București, 1981,p.12.
[6] Petru Demetru Popescu, **Basarabii**, Editura „Albatros", București, 1989, p.86-87.

[7] Nicolae Constantinescu, **op. cit.**, p.12.
[8] Constantin Kogălniceanu, **op. cit.**, p.16.
[9] Radu Popescu, **Istoriile domnilor Ţării Româneşti**, Editura Minerva, Bucureşti, 1984, p.7-8.
[10] Petru Demetru Popescu, **op. cit.**, p.83.
[11] Constantin Kogălniceanu, **op. cit.**, p.16.
[12] **Istoria Românilor**, vol.IV, p.103-104.
[13] Nicolae Constantinescu, **Vladislav I**, Editura Militară, Bucureşti, 1979, p.155.
[14] Constantin C. Giurescu, **Istoria Românilor**, vol.I, Bucureşti, 1935, p.407.
[15] Petru Demetru Popescu, **op. cit.**, p.85.
[16] **Ibidem**.
[17] Constantin Kogălniceanu, **op.cit.**, p.18.
[18] **Ibidem**.
[19] Ştefan Ştefănescu, **Ţara Românească de la Basarab I „Întemeietorul" la Mihai Viteazul**, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1970, p.48.
[20] Emil Lăzărescu, **Nicodim de la Tismana şi rolul său în cultura veche românească, I (până în 1385)**, în ***Romanoslavica. Studii româno-slave***, XI, Bucureşti, 1965, p.237-285.
[21] **Istoria militară a poporului român**, vol.II, Editura Militară, Bucureşti, 1986, p.139-141.
[22] **Dicţionar enciclopedic român**, vol.IV, Editura Politică, Bucureşti, 1966, p.588.
[23] **Dicţionar enciclopedic român**, vol.III, Editura Politică, Bucureşti, 1965, p.77.
[24] **Istoria lumii în date**, Editura Enciclopedică Română, Bucureşti, 1972, p.566.
[25] Constantin Kogălniceanu, **op.cit.**, p.18.
[26] **Istoria militară a poporului român**, p.137.
[27] Constantin Kogălniceanu, **op.cit.**, p.18.
[28] **Ibidem**.
[29] **Istoria militară a poporului român**, p.139.
[30] Gheorghe I. Brătianu, **L'expedition de Louis Ier Hongrie contre prince de Valachie Radu Ier Bassarab en 1377**, în **Revue Historique du Sud-Est Europeèn**, II, Bucureşti, 1925, p.77.
[31] **Rerum Italicorum Scriptores** (nuova edizione con la direzione di

Giosue Carducci e Vittorio Fiorini), tom XVII/1, Citta di Castello, 1910, p.145.

[32] Petru Demetru Popescu, **op. cit.**, p.85.

[33] Maria Holban, **Peut'il être question d'une seconde occupation roumaine de Vidin, par Radou Ier suivant de près celle de Vladislav Ier (Vlaicou) de l'année 1369**, în **Revue des ètudes sud-est europèennes**, nr.3/1980, Bucureşti, p.443-457.

[34] Constantin C. Giurescu, **op. cit.**, p.408.

[35] Constantin Kogălniceanu, **op.cit.**, p.18.

[36] Petru Demetru Popescu, **op. cit.**, p.85.

ROMAN I

Roman I (pictură din sec. XIX, aflată în fondurile Palatului Culturii din Iaşi)

„Marele singur stăpânitor, din mila lui Dumnezeu domn, Io Roman Voievod stăpânind Ţara Moldovei, de la munte până la mare."[1] Astfel se intitula Roman I, „gospodarul" care a stat cu cinste în scaunul domnesc de la Suceava, între anii 1391-1394[2], în primul său hrisov de danie emis, la 30 martie 1392 (cel mai vechi document intern moldovenesc, păstrat până în zilele noastre)[3], la doar câteva luni de la urcarea sa pe tron. El era fiul Muşatei (cea care a dat numele dinastiei princiare a Muşatinilor) şi al lui Ştefan[4], unul din fiii lui Bogdan I, fondatorul statului moldav. Printre iluştrii săi înaintaşi s-au mai numărat Laţcu (fratele tatălui său) ce a guvernat Moldova, din 1365 până în 1375 şi Petru I Muşat (fratele lui) care a domnit între 1375-1391.[5]

Deşi a avut o cârmuire scurtă (de numai trei ani)[6], făcând dovada unor excepţionale calităţi, Roman I a izbutit să desăvârşească unificarea teritorială a „Moldaviei", ale cărei hotare le-a împins până la „ţărmul mării", aşa cum reiese şi din cel de-al doilea act intern (datat 18 noiembrie 1393) păstrat din timpul său.[7]

Cu toate că din vremea lui s-au transmis, peste veacuri, un număr mic de acte oficiale (mai exact trei, din care două cu caracter intern şi un tratat omagial)[8], acestea ne ilustrează un lucru incontestabil şi anume că avem de-a face cu un suveran valoros, ale cărui măreţe înfăptuiri şi-au menţinut influenţa pozitivă asupra vieţii politice interne şi externe a

voievodatului românesc de la est de Carpați, chiar și după moartea sa.

Guvernând o țară care atinsese din punct de vedere teritorial maxima sa întindere (cca. 92.922 kmp)[9] și devenise deosebit de prosperă, situație ce rezultă cu claritate și din gestul fratelui său, care și-a putut permite, în anul 1388, să-l împrumute pe Vladislav al II-lea Jagello (mare cneaz al Lituaniei între 1377-1392 și rege al Poloniei din 1386 și până în 1434)[10], 3.000 de ruble de argint (sumă uriașă, echivalând cu 52 kg aur fin)[11], nepotul „Întemeietorului" s-a impus în cei câțiva ani de domnie și ca un bun gospodar.

Prin urmare, așa cum aflăm din întâiul document parafat de el, vrednicul Mușatin a ridicat, la Roman, pe malul stâng al râului Moldova, în apropierea vărsării acestuia în Siret, o cetate din pământ, întărită cu o palisadă de lemn. Se pare că dorea ca această așezare să-i devină capitală[12], aspect demonstrat, dealtfel, și de înmormântarea în Biserica Sfânta Vineri (zidită din porunca lui în imediata apropiere a puternicei fortărețe moldave) a soției sale Anastasia.[13]

Interesul aparte, manifestat de Roman I pentru orașul ce-i purta numele, poate fi explicat atât prin faptul că, probabil, îi fusese reședință înainte de preluarea domniei, cât și din cauza poziției centrale pe care ajunsese s-o aibă în urma extinderii Moldovei în granițele ei naturale. Aici existau, de asemenea, un centru de schimb și un punct vamal, lucru ce evidențiază și mai clar importanța acordată acestei localități.[14]

Stema Moldovei

Sfârșitul prematur nu i-a permis, însă, să-și pună în practică intenția. Cu toate acestea, datorită importanței economice și strategice, Romanul a rămas (până la stabilirea, de către Alexandru Lăpușneanu, a capitalei la Iași)[15], alături de Suceava (reședința voievodală principală), printre numeroasele curți domnești ale țării.

O altă preocupare majoră a marelui voievod a fost și organizarea

militară a statului românesc est-carpatin, fapt evidenţiat de acelaşi prim hrisov semnat de el şi care reprezenta o donaţie făcută „slugii noastre Ioaniş Viteazul pentru a lui credincioasă slujbă", ce cuprindea un domeniu alcătuit din satele Ciorsăceuţi, Vladimirăuţi şi Bucurăuţi, toate situate pe râul Siret (actualmente comuna Zvoriştea din judeţul Suceava). Aceasta este cea mai veche menţiune documentară cunoscută din Moldova, care atestă acordarea de către domn a unei moşii.[16] „Vitejii" erau, în Moldova medievală, un echivalent al cavalerilor din statele feudale apusene, ei provenind dintre cei care se remarcaseră pe câmpul de bătaie. Pentru prestaţia lor, primeau de la domnitor pământuri pentru care trebuiau să slujească la oaste. Gestul lui Roman I faţă de un astfel de „viteaz" (caz ce, în mod cert, nu era singular) demonstrează, prin urmare, grija-i deosebită pentru apărarea ţării.

Izvoarele istorice menţionează, de asemenea, aspecte privitoare la Cancelaria domnească, care folosea, la acea vreme, în redactarea actelor oficiale, nu numai slavona ci şi latina. Prezenţa pe hrisoave, alături de pecetea voievodului, a unui număr mare de sigilii boiereşti, relevă existenţa unui Sfat domnesc destul de bine închegat, lucru ce rezultă şi din apariţia, în textul documentelor, a unor funcţii dregătoreşti cum ar fi: vornic, stolnic, etc.[17] De fapt şi numărul sfetnicilor şi susţinătorilor cunoscuţi ai lui Roman I este mai mare decât ai înaintaşului său, Petru I. Astfel, pe lângă mai sus pomenitul Ioaniş Viteazul (beneficiarul şi titularul actului din 30 martie 1392) sunt evidenţiaţi, în acelaşi hrisov şi „jupanii" Iuga Giurgevici şi Steţcu, care se înrudeau cu familia domnitoare (fiind veri sau nepoţi ai voievodului), „panul" Bratul Netedul, Stanislav de Ielova, vornicul Drăgoi, stolnicul Iurie şi fratele său Andrieş, vornicul Vlad, Baliţa şi Stancu, fiii lui Bârlici, Dragoş Viteazul, Ghindea, Costea şi Oriş.

În ultimul document păstrat peste veacuri de la Roman I (cel

datat, 18 noiembrie 1393), ai cărui beneficiari sunt un oarecare Tador şi cei trei fraţi ai săi (care primesc în proprietate un sat), apar din nou „jupan" Steţcu (de această dată însă numit Ştefan şi indicat drept nepot de soră al domnitorului) şi toţi ceilalţi dregători amintiţi în actul precedent, cu excepţia lui Dragoş Viteazul, Ghindea, Costea şi Oriş. Totodată, cu această ocazie, panului Bratul Netedul i se schimbă titlul în cel de „jupan".[18] Deosebit de remarcabilă, la acest valoros conducător de ţară românească, este şi încercarea sa de a impune (pentru prima oară în istoria Moldovei) principiul continuităţii dinastice, lucru ce rezultă cu claritate din hrisoavele sale, în care nu apar, cu posibile drepturi la guvernare, nici una din rudele-i domneşti, cu excepţia, firească, a descendenţilor săi. Preocupat de perpetuarea politicii de centralizare statală promovată de predecesorii lui, Roman I va desfiinţa autonomiile unor domenii şi cetăţi, iniţiativă ce-i va atrage duşmănia multora dintre reprezentanţii clasei stăpânitoare.

Descoperirea de emisiuni monetare, realizate din porunca lui (sub forma groşilor de argint)[19] reflectă înaltul stadiu de dezvoltare a economiei moldovene şi înmulţirea schimburilor comerciale sub cârmuirea-i înţeleaptă.

Abil diplomat, fiul catolicei Muşata – Margareta[20] a promovat o politică externă asemănătoare cu cea a fostului domn, care viza, cu prioritate, o alianţă cu cel mai puternic dintre vecinii săi, Polonia. Această orientare avea menirea de a contracara tendinţele expansioniste ale Ungariei şi Hoardei de Aur.[21]

Doamna Margareta-Muşata

La fel ca şi fratele lui, se recunoaşte supus al regelui polon, dar în condiţii mult mai demne. Spre deosebire de predecesorul său, el nu s-a mai prezentat personal pentru a depune jurământul omagial dinaintea Iagellonului, ba mai mult, documentul prin care accepta închinarea va fi redactat la Suceava (5 ianuarie 1393), în acesta

neexistând referiri cu privire la data sau localitatea unde domnitorul român (conform obiceiului) trebuia să se deplaseze pentru ceremonial.[22] Lucrul cel mai semnificativ, pentru noua poziţie adoptată de către Roman I faţă de poloni, este faptul că în actul respectiv apar unele rezerve în privinţa condiţiilor de acordare a ajutorului armat de către moldoveni noului lor „suveran".[23] Mai exact, se preciza (ceea ce nu făcuse Petru I) că Polonia va fi susţinută de oastea moldavă doar în cazul în care s-ar fi aflat în conflict cu maghiarii sau cu tătarii.[24]

Sigiliul domnesc al Moldovei în vremea lui Roman I

În concluzie, avem de-a face, în realitate, cu un veritabil tratat încheiat pe picior de egalitate între două state suverane, acceptarea vasalităţii de către vrednicul Muşatin fiind o simplă formalitate, ce excludea în mod categoric obligaţiile de ordin economic sau îngrădirea puterii domnitorului. În concordanţă cu raporturile suverano-vasalice, statul moldav beneficia de protecţia şi ajutorul militar al „megieşului" său, oferindu-i în schimb acestuia sprijin armat şi consiliere în caz de nevoie. Astfel, această stare de lucruri era privită ca un angajament reciproc, „Moldavia" beneficiind de integrarea într-un sistem de alianţe ce o puneau la adăpost de posibilele atacuri externe. Înţelegerea limita, însă, la teritoriile apropiate *auxilium*-ul pe care voievodul Moldovei era obligat să-l dea regelui polonez în condiţii de război, fiind excluse participări la eventualele campanii regale în Prusia, Lituania sau în ţinuturile de dincolo de Cracovia.[25]

Deşi la început bune, raporturile moldo-polone înregistrează pe parcurs o înrăutăţire tot mai acută. Cauza principală care a stat la baza acestei situaţii a fost, în primul rând, neachitarea împrumutului făcut de Vladislav Iagello, în 1388, din visticria lui Petru I Muşat (pentru care monarhul polon garantase cu Pocuţia).[26] Neonorată, această datorie determină izbucnirea unui conflict ce va dura peste un secol şi jumătate, pricinuind ambelor părţi mari neajunsuri.

Tot mai nemulţumit de atitudinea pretinsului său „suveran", Roman I se alătură rubedeniei sale Teodor Koriatovici, cneazul Podoliei, care se revoltase împotriva regelui Poloniei şi a fratelui acestuia Vitold, marele duce al Lituaniei (acţiune sprijinită de regele Ungariei, Sigismund de Luxemburg, ce era interesat să submineze puterea polonilor).[27] Oştenii săi vor lupta, alături de cei maghiari, la apărarea cetăţilor podoliene şi în bătălia de la Braclov (sfârşitul lui 1393 sau începutul lui 1394), încheiată cu înfrângerea lui Koriatovici.[28] Acesta fuge la curtea regelui ungar (resturi ale oştirii sale retrăgându-se pe teritoriul moldav),[29] în timp ce Roman continuă ostilităţile, ocupând, în iulie 1394, Pocuţia.[30]

În aceste condiţii, Iagellonii susţin venirea în scaunul domnesc de la Suceava a lui Ştefan I (fiul uneia dintre surorile lui Roman I)[31], care, sprijinit de boierii pribegi şi de o armată polonă comandată de Swidrigailo, fratele regelui, pătrunde în Moldova, în septembrie-octombrie 1394, preluând, în cele din urmă, puterea (pe care o va deţine, până în anul 1399)[32]. Referitor la originea acestui pretendent, istoricii au păreri diferite. Astfel, după opinia unora, el ar fi fost fratele mai mic al lui Roman I[33], în timp ce alţii contestă acest lucru.[34]

În ceea ce priveşte relaţiile cu Mircea cel Bătrân, domnul Ţării Româneşti, deşi nu deţinem date foarte exacte, se pare că ele erau destul de strânse, aspect demonstrat cu prisosinţă şi de faptul că pierzându-şi tronul, Roman I şi-a trimis fiii, pe Alexandru (viitorul domn al Moldovei, Alexandru cel Bun) şi pe Bogdan la Curtea Basarabului[35], care îi va înconjura cu grijă părintească. Astfel, el îl va ajuta, printre altele, pe Alexandru cel Bun să preia sceptrul Muşatinilor (unele surse ne informează că tot Mircea l-a adus la domnie şi pe Roman I)[36]. documentele vremii atestând că învingătorul lui Baiazid a intrat personal pe teritoriul Moldovei în fruntea unei puternice oştiri, instalându-l în scaunul domnesc de la Suceava pe protejatul lui (în timp ce pe fostul

Mircea cel Bătrân

domn, Iuga Ologul îl va lua „la sine" ca ostatec).[37] Nevoit să facă faţă invaziei otomane (finalizată prin celebra victorie de la Rovine), voievodul muntean nu a putut interveni personal în sprijinul vrednicului Muşatin, acesta murind într-o luptă (după alte izvoare, el s-ar fi refugiat în Ungaria sau a fost prins de Swidrigailo şi dus în Polonia, unde va pieri în captivitate)[38].

Rămăşiţele pământeşti ale viteazului domn şi-au găsit odihna de veci în Biserica Voievodală din Rădăuţi. În semn de preţuire pentru domnia-i glorioasă, nepotul acestuia, marele Ştefan, va porunci, la 15 decembrie 1479, unor meşteri iscusiţi să aşeze peste mormântul lui o lespede funerară frumos sculptată[39], care să păstreze, peste veacuri, nemuritor numele aceluia care considera interesele supuşilor săi mai presus de orice, neacceptând să-şi trimită oştenii prea departe de hotarele ţării, pentru că această faptă nu era „plăcută poporului"[40].

NOTE

[1] **Documenta Romaniae Historica A. Moldova (1384-1475)**, vol.I, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1975, p.3.

[2] Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, **Scurtă istorie a românilor**, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1977, p.400.

[3] Gheorghe David, **O domnie scurtă, un mare voievod: Roman I**, în **Magazin istoric**, nr.10/1981, p.8.

[4] Vezi notele 2 şi 7 de la capitolul dedicat lui Petru I Muşat.

[5] **Istoria României în date**, Editura Enciclopedică Română, Bucureşti, 1971, p.457.

[6] Grigore Ureche, **Letopiseţul Ţării Moldovei**, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1955, p.66.

[7] Gheorghe David, **op. cit.**, p.8.

[8] Nicolae Grigoraş, **Ţara Românească a Moldovei de la întemeierea statului până la Ştefan cel Mare (1359-1457)**, Editura Junimea, Iaşi, 1978, p.56.

[9] Dinu C. Giurescu, **Istoria ilustrată a românilor**, Editura Sport-Turism, Bucureşti, 1981, p.114.

[10] **Istoria lumii în date**, Editura Enciclopedică Română, Bucureşti, 1972, p.563.

[11] Octavian Iliescu, **Le prêt accordè en 1388 par Pierre Muşat à Ladislas Jagellon**, în **Revue Roumaine d'Histoire**, tom XII, nr.1/1973, p.134.

[12] Gheorghe David, **op. cit.**, p.8.

[13] Nicolae Grigoraş, **op. cit.**, p.62.

[14] **Ibidem**, p.61.

[15] *Constantin C. Giurescu*, ***Adevăratul chip al lui Alexandru Lăpuşneanu***, în **Magazin istoric**, nr.6/1971, p.47.

[16] **Istoria României în date**, p.82.

[17] Gheorghe David, **op. cit.**, p.8.

[18] Nicolae Grigoraş, **op. cit.**, p.56-57.

[19] **Ibidem**, p.62.

[20] Constantin Gane, **Trecute vieţi de doamne şi domniţe**, vol.I, Editura Universitas, Chişinău, 1991, p.22.

[21] Ştefan Papacostea, **La începuturile statului moldovenesc. Consideraţii pe marginea unui izvor necunoscut**, în **Studii şi materiale de istorie medie**, vol.VI, Bucureşti, 1973, p.43-59.

[22] Nicolae Grigoraş, **op. cit.**, p.57-58.

[23] Mihai Costăchescu, **Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare**, vol.II, Iaşi, 1932, p.607-609.

[24] Nicolae Grigoraş, **op. cit.**, p.58.

[25] ***Istoria Românilor***, *vol.IV, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2001, p.293.*

[26] **Istoria militară a poporului român**, vol.II, Editura Militară, Bucureşti, 1986, p.145.

[27] Ilie Minea, **Principatele române şi politica orientală a împăratului Sigismund. Note istorice**, Bucureşti, 1919, p.48.

[28] **Istoria României**, vol.II, Editura Academiei R.P.R., Bucureşti, 1962, p.356.

[29] Mihai Costăchescu, **op. cit.**, p.616-617.

[30] Ilie Minea, **op. cit.**, p.51.

[31] Aurelian Sacerdoţeanu, **Succesiunea domnilor Moldovei până la Alexandru cel Bun. Pe baza documentelor din secolul al XIV-lea şi a cronicilor româneşti din secolul al XV-lea şi al XVI-lea scrise în limba slavă**, în **Romanoslavica. Studii româno-slave**, XI, Bucureşti, 1965, p.231.

[32] Nicolae Grigoraş, **op. cit.**, p.60.

[33] Constantin Gane, **op. cit.**, p.22.

[34] După P.P. Panaitescu acest Ştefan, ce a domnit între 1394-1399, nu ar fi fost fiul Muşatei, ci un uzurpator.

[35] Nicolae Grigoraş, **op. cit.**, p.61.

[36] **Ibidem**, p.58.

[37] **Cronicile slavo-române din secolele XV-XVI. Publicate de Ion Bogdan** (ediţie revăzută şi completată de P.P. Panaitescu), Editura Academiei R.P.R., Bucureşti, 1959, p.48-49.

[38] Constantin Racoviţă, **Începuturile suzeranităţii polone asupra Moldovei (1387-1432)**, în **Revista istorică română**, X, 1940, p.298.

[39] Nicolae Grigoraş, **op. cit.**, p.61.

[40] Mihai Costăchescu, **op. cit.**, p.607-608.

EPILOG

Indiscutabil, istoria noastră cunoaşte şi alţi voievozi ce au contribuit la dezvoltarea statalităţii la românii sud şi est-carpatini.

M-am oprit, însă, asupra celor prezentaţi în acest volum din considerentul că ei sunt urmaşii imediaţi ai *Întemeietorilor*, având un rol fundamental în consolidarea operei acestora. De asemenea, domnind în vremuri atât de îndepărtate, uitarea s-a aşternut de cele mai multe ori asupra glorioaselor lor fapte, motiv pentru care m-am simţit dator să încerc, pe cât posibil, să-i aduc în atenţia cititorilor interesaţi de cunoaşterea unui trecut istoric, pierdut în negura timpului dar plin de măreţie şi cu iz de legendă.

GLOSAR

ACORD, înțelegere, încheiată pe baza unor declarații, între două sau mai multe state, în vederea realizării unor obiective comune.

ALIANȚĂ, înțelegere politică de durată, între două sau mai multe state, stipulată în acorduri sau tratate, prin care acestea hotărăsc să-și acorde asistență politică și militară reciprocă.

ALTAR, ridicătură de piatră, pe care, în antichitate, se aduceau jertfe zeilor. La creștini altarul este o masă de cult, pe care se oficiază liturghia în biserică, simbolizând locul prezenței lui Dumnezeu. În biserica catolică, piesă monumentală, pictată sau sculptată, cu imagini de cult, care încununează altarul.

AMBASADOR, diplomat de rang superior, însărcinat să reprezinte un stat pe lângă alt stat; persoană care are o misiune specială pe lângă un stat sau organizație internațională.

AMLAȘ, vechi ducat românesc, situat la vest de Sibiu, feud al domnitorilor Țării Românești în sec. XIV-XV.

ANARHIE, stare de dezorganizare, de dezordine, de haos, într-o țară, într-o instituție, etc.

ANGEVINII, membri ai dinastiei regale, ce a guvernat Ungaria, între 1308-1387. Fondatorul ei, Carol Robert, provenea din puternica familie nobiliară franceză de Anjou (originară din comitatul cu același nume), care a mai întemeiat case domnitoare în Anglia, Sicilia și Italia de sud.

ANIHILARE, acțiune de reducere la nimic, înlăturare, distrugere, eliminare, neutralizare. Termenul provine din cuvintele latinești „ad", adică „la" și „nihil" care înseamnă „nimic".

ARHIEPISCOP, titlu onorific dat unui episcop care conduce o eparhie importantă. Dacă are sub jurisdicția sa mai multe eparhii se numește mitropolit.

ARHIEREU, cea mai înaltă treaptă în ierarhia bisericească. Denumire generală a gradelor superioare ale clerului ortodox (episcop, arhiepiscop, mitropolit).

ARHIVĂ, totalitatea actelor sau documentelor privind istoria unei ţări, a unui oraş, a unei instituţii, a unei familii sau persoane.

ARISTOCRAŢIE, pătură a unei clase sau a unui grup social, care se bucură de privilegii, datorită originii, bogăţiei sau poziţiei sociale. Provine din cuvintele greceşti „aristos", adică „cel mai bun" şi „kratos" care înseamnă „putere".

ARMAŞ, MARE ARMAŞ, înalt dregător în Ţările Române, în Evul Mediu, având sarcini administrative şi judiciare (paza temniţelor, îndeplinirea execuţiilor, etc.). În Ţara Românească mai avea în grijă artileria oştirii, precum şi pe ţiganii domneşti. Subalternii săi se numeau armăşei.

ARMIE, armată, oştire, oaste; grupare de oameni înarmaţi. Totalitatea forţelor militare ale unui stat.

ARMISTIŢIU, acord încheiat între state beligerante (aflate în război), în vederea încetării temporare a operaţiunilor militare.

ARMURĂ, îmbrăcăminte, de obicei metalică, de apărare a războinicilor, în Antichitate şi Evul Mediu.

ASALT, atac decisiv asupra unor poziţii întărite, localităţi sau cetăţi, executat cu scopul cuceririi lor.

ASEDIU, procedeu de cucerire a cetăţilor sau punctelor fortificate ale inamicului, prin încercuire şi atacuri sistematice, până la predarea sau nimicirea acestuia.

ASIA MICĂ, peninsulă a Asiei Occidentale, scăldată de apele Mării Negre (la nord), Mării Marmara (la nord-vest), Mării Egee (la vest) şi ale Mării Mediterane (la sud) şi despărţită de Europa prin Strâmtorile Bosfor şi Dardanele.

AUTOCEFALIE, conducere de sine a unei Biserici ortodoxe naţionale.

AUTOCRAT, conducător cu puteri absolute; monarh absolut. Provine din cuvântul grecesc „autokrates" care înseamnă „care guvernează prin el însuşi".

AUTONOMIE, autoguvernare. Provine din cuvintele greceşti „autos", adică „însuşi" şi „nomos" care înseamnă „lege".
AUXILIUM, în limba latină, „ajutor". Aici cu sensul de sprijin militar.
AVIGNON, oraş situat în sud-estul Franţei (Vcnaissin). Posesiune şi reşedinţă a papilor între 1309-1377 cu o întrerupere între 1367 şi 1370 („Captivitatea de la Avignon").
BALCANI, teritoriu cuprins între Dunăre, Marea Adriatică, Marea Ionică, Marea Egee, Marea Marmara, Marea Mediterană şi Marea Neagră.
BAN, titlu întâlnit din sec. al X-lea la slavii din sud şi deţinut de unii demnitari cu atribuţii politice, administrative, juridice şi militare. Din sec. XIII-XVI, este întâlnit şi în Ungaria, fiind purtat de dregătorii regali ce conduceau o regiune de graniţă. În Ţara Românească, reprezentant al domnului în Oltenia. Din sec. XV şi până în 1831, a fost primul demnitar după domn în ierarhia dregătorilor, sub forma de MARE BAN.
BANAT, teritoriu de graniţă, condus de un BAN.
BANATUL SEVERINULUI, unitate teritorială, militar-administrativă, constituită, în anul 1230 şi care cuprindea sudul Banatului, regiunea Severin şi o mică parte din vestul Olteniei. Îşi avea centrul în Cetatea Severinului, conducătorul ei purtând titlul de BAN. Feud al domnilor Ţării Româneşti începând din vremea lui Basarab I Întemeietorul. În sec. XVI, o mare parte din Banatul Severinului a căzut sub dominaţie otomană.
BANDERIE, corp de oaste reunit în jurul steagului unui comandant, cuvântul provenind din latinescul „banderium" care înseamnă „steag".
BANUL, monedă de mică valoare, numele unor monede ce au circulat de-a lungul vremii pe teritoriul României.
BASARABII, familie domnitoare din Ţara Românească (întemeiată de Basarab I), ce a condus destinele statului românesc sud-carpatin, până în sec. XVII. Reprezentanţi de seamă: Mircea cel Bătrân, Mihail I, Dan al II-lea, Vlad Dracul, Vlad Ţepeş, Radu cel Mare, Radu de la Afumaţi, Mircea Ciobanul, Petru Cercel, Mihai Viteazul.

BASILEU, conducător de gintă, frăţie, trib sau uniune de triburi, apoi rege creditar, în Grecia Antică. Mai târziu s-a dat acest nume şi magistraţilor. Titlu purtat de suveranii unor state elenistice, de regii parţi şi sasanizi, iar începând cu Heraclius (610-641) şi de împăraţii bizantini.
BIZANŢ, aici, cu sensul de Imperiu Bizantin.
BOEMIA, denumirea teritoriului, pe care s-a constituit (în anul1197) regatul feudal ceh. Nume dat Cehiei în cadrul Imperiului Habsburgic, sub a cărui stăpânire s-a aflat, între 1526-1918.
BOIER, nobil feudal în Ţara Românească şi Moldova. Boierimea reprezenta clasa stăpânitoare în Ţările Române.
BOSNIA, stat al slavilor sudici apărut în sec. VII-XII, sub numele de Banatul Bosniei, devenit regat din 1377. Invadat în 1386 de turcii otomani, este ocupat de aceştia în 1463, fiind transformat în provincie otomană (paşalâc).
BRESLAU, denumirea germană, până în 1945, a oraşului polonez Wroclaw.
BUDA, aşezare slavă situată pe malul drept al Dunării, pe teritoriul fostei colonii romane Aquincum. Din 1361, a devenit capitala regatului Ungariei.
BULĂ (papală), act oficial emis de papă.
CAMPANIE, totalitatea operaţiunilor strategice executate în război, într-un anumit moment şi pe o porţiune de teritoriu delimitată.
CANCELAR, şeful Cancelariei şi al Arhivei regale, imperiale sau princiare, în Evul Mediu; înalt demnitar în statele feudale din centrul şi apusul Europei.
CANCELARIE, în Evul Mediu, instituţie pe lângă curţile imperiale.
CANTACUZINII, familie de mari boieri români, de origine greco-bizantină.
CAPITALĂ, oraş în care îşi au sediul organele supreme ale puterii de stat (legislative, executive şi judecătoreşti).
CAPITULARE, încetarea ostilităţilor şi depunerea armelor. O armată sau un stat care încetează ostilităţile în timpul unui conflict militar, depunând, totodată, armele.

CARDINAL, prelat care ocupă cea mai înaltă funcție în ierarhia Bisericii catolice, după cea de papă. El face parte din consiliul papal și participă la alegerea noului papă.

CASTELAN, persoană care stăpânește un castel, care locuiește într-un castel sau care-l îngrijește și-l administrează.

CATEDRALĂ, biserica de reședință a unui episcopat.

CAVALER, titlu nobiliar feudal, în apusul și centrul Europei. Conferit, inițial, pentru fapte de arme, titlul de cavaler se generalizează, în Evul Mediu cuprinzând pe toți membrii clasei nobiliare. Cavalerii formau, de regulă, mica nobilime, care servea, în timp de război, la cavalerie.

CAVALERII TEUTONI, membri ai ordinului monaho-cavaleresc german, înființat în Palestina, între anii 1190-1191. Semnul lor distinctiv era o mantie albă, cu o cruce neagră pe umărul stâng. Ei au creat, cu ajutorul papei și al împăratului Germaniei, un puternic stat la Marea Baltică. Ducând o politică de expansiune teritorială, germanizare și catolicizare a ținuturilor Europei răsăritene, vor intra în conflict cu Polonia, Lituania și Rusia. Înfrânți, până la urmă, de coaliția polono-lituano-ruso-tătaro-moldavă, decad, devenind vasali ai Poloniei

CAVALERIA, armă din componența unei armate, care folosește caii, ca mijloc de transport.

CAVALERIA GREA, unitățile de cavalerie dotate cu echipament de protecție (de obicei metalic) și armament greu, folosite ca forță de șoc.

CAVALERIA UȘOARĂ, unitățile de cavalerie ușor echipate și înarmate, folosite în acțiuni de recunoaștere, patrulare și hărțuire.

CEATĂ, în Evul Mediu, în Țara Românească și Moldova, grup cu o organizare specială, militară și fiscală, alcătuit din subalternii de la sate ai dregătorilor domnești; pâlc. Unitate militară în oastea medievală în Țările Române. Fiecare ceată era condusă de un VĂTAF.

CETATE DE SCAUN, capitală; localitate de reședință a domnitorilor români, în Evul Mediu.

CHILIA, oraș în Delta Dunării, situat pe malul stâng al brațului cu

acelaşi nume al Dunării. Veche aşezare cu un important rol comercial, a fost transformată, în 1479, de Ştefan cel Mare într-o amplă şi puternică cetate cucerită de turci în 1484. În urma războiului ruso-turc, din 1806-1812, încheiat cu pacea de la Bucureşti, Chilia (împreună cu Basarabia) este ocupată de Rusia ţaristă. După 1918, intră în componenţa de drept a României, până în 1940, când este răpită samavolnic de URSS. Între 1941-1944, este realipită statului român, iar după 1944, este luată în stăpânire din nou de către URSS. Actualmente în componenţa Ucrainei.

CHILIA VECHE, sat aflat în judeţul Tulcea, pe braţul Chilia al Dunării, veche cetate ridicată la sfârşitul sec. X de bizantini. În evul mediu devine un important centru comercial şi strategic. Stăpânită, din 1372, de Ţara Românească este cucerită de Alexandru cel Bun, domnul Moldovei, iar apoi revine din nou (în 1447) statului românesc sud-carpatin. Cucerită de Ştefan cel Mare, în 1465, este demantelată, în 1479, din porunca acestuia.

CHILIE, odaie mică în care locuieşte un călugăr în cuprinsul unei mânăstiri.

CIN, în Evul Mediu, poziţie socială înaltă: demnitate, rang. Are înţelesul şi de stare socială; tagmă.

CIVITAS, cuvânt provenit din limba latină şi însemnând „oraş".

CLER, totalitatea preoţilor unui cult, dintr-o ţară, sau dintr-o eparhie; preoţime.

CLERIC, membru al clerului.

CLUCER, MARE CLUCER, înalt dregător, în Sfatul domnesc al Ţării Româneşti şi Moldovei, în Evul Mediu. Atestat documentar din sec. XV, el avea ca atribuţii păstrarea cheilor de la cămările unde se ţineau proviziile Curţii domneşti, fiind însărcinat, totodată, şi cu aprovizionarea acesteia cu cele necesare traiului. Subordonaţii săi erau „vtori" (al doilea) şi „treti" (al treilea) clucer, la care se adăugau mai mulţi cluceri.

CNEAZ, CHINEZ, CNEZ, titlu purtat de conducătorii unor formaţiuni statale medievale slave; cârmuitor al unui sat sau grupare

de sate. La români reprezenta o categorie socială constituită înainte de formarea statelor feudale româneşti, printr-un proces de dezvoltare economico-socială şi alcătuită din stăpânii de pământ şi săteni. Cu timpul are loc o diferenţiere socială, o parte intrând în rândul stărilor privilegiate iar restul (marea majoritate) rămânând oameni liberi fără privilegii, intermediind între stăpâni feudali şi ţărănimea săracă sau dependentă. În Banat şi Transilvania au avut un rol important în lupta antiotomană

CNEAZ, MARE CNEAZ, titlu purtat de conducătorii unor formaţiuni statale feudale slave (ex.: Lituania, Rusia).

CNEZAT, formă de organizare politică de tip statal, la slavi şi români, în Evul Mediu. Teritoriu de sub jurisdicţia unui CNEAZ.

COALIŢIE, alianţă, înţelegere între două sau mai multe state, încheiată în vederea unei acţiuni militare, îndreptate împotriva unui inamic comun.

COMIS, mare dregător în Evul Mediu, în Ţara Românească şi Moldova, care avea în grija sa caii şi grajdurile Curţii domneşti, precum şi aprovizionarea cu furaje.

COMITE, conducător al unui comitat, unitate administrativ-teritorială, district, în unele state europene medievale.

CONCENTRARE DE FORŢE, a strânge la un loc, într-o anumită zonă sau localitate, mai multe unităţi sau mari unităţi militare.

CONCILIU, adunare de prelaţi catolici, convocată pentru a hotărî în chestiuni de dogmă, de morală sau de disciplină bisericească.

CONSILIER, sfetnic, sfătuitor. Grad în ierarhia unor funcţii: persoană care deţine acest grad.

CONSTANTINOPOL, oraş fondat de împăratul roman Constantin cel Mare, pe locul vechii colonii greceşti Byzantion. În anul 330 d. Hr., devine capitală a Imperiului Roman, iar mai apoi a Imperiului Bizantin. Puternic centru economic, cultural şi religios, Constantinopolul este considerat drept unul dintre cele mai mari oraşe ale Evului Mediu. Asediat, rând pe rând, de avari, persani, arabi, selgiucizi, slavi şi cruciaţi (care l-au ocupat în 1204, stăpânindu-l până în 1261) a fost cucerit, în

cele din urmă, de turcii otomani (la 29 mai 1453) şi transformat în capitală a Imperiului Otoman (până în 1923), sub numele de Istanbul.

CONTE, conducător al unei provincii (comitat), având funcţii administrative şi militare. Titlu de noblețe ereditar, intermediar între viconte şi marchiz (în occident) sau între baron şi prinţ (în Rusia ţaristă).

CONTINGENT, totalitatea cetăţenilor născuţi în acelaşi an şi luaţi în evidenţa organelor militare. Aici cu sensul de trupe, detaşamente.

CONTRAATAC, ripostă ofensivă în lupta de apărare, executată în scopul nimicirii adversarului aflat în ofensivă şi a restabilirii apărării. Atac executat imediat, ca un răspuns la un atac al inamicului.

CONTRAOFENSIVĂ, trecere de la apărare la ofensivă cu forţele unuia sau a mai multor fronturi în scopul stăvilirii inamicului aflat în ofensivă.

CONVENŢIE, înţelegere, acord, pact. Contract. Denumire dată unor tratate internaţionale.

CO-REGENT, persoană asociată la guvernare de către un monarh.

CORP DE OASTE, mare unitate militară, alcătuită dintr-un număr variabil de unităţi şi putând fi formată din arme întrunite (infanterie, cavalerie, artilerie).

CRACOVIA (KRAKOW), oraş situat în sudul Poloniei, pe Vistula. În Evul Mediu, important centru comercial şi cultural. Capitala statului polon, între 1320-1609.

CRÂMLENI, tătari din Crimeea.

CREŞTIN, nume atribuit celor care au primit botezul şi cred în Iisus Hristos. Provine din latinescul „christianus".

CREŞTINĂTATE, ansamblul ţărilor, statelor, popoarelor creştine.

CRIMEEA, peninsulă în sudul Ucrainei, legată de continent prin istmul Perekop, ce înaintează în Marea Neagră şi închide Marea de Azov. În sec. XV, aici tătarii au întemeiat Hanatul Crimeii, ce va ajunge vasal al Imperiului Otoman.

CRONICĂ, lucrare cu caracter istoric, în care faptele sunt expuse cronologic, cuvântul provenind din grecescul „khronos", care înseamnă „timp". Autorul lor se numea CRONICAR.

CRUCIADĂ, expediție militară, întreprinsă împotriva unor eretici sau adepți ai altor religii. Participanții la cruciade purtau pe piept, brodată, o cruce (de aici și numele de CRUCIAȚI).
CTITOR, persoană care ctitorește, ridică, pe cheltuiala sa, o biserică, o mănăstire, cetate, palat, școală etc.
CTITORIE, biserică, mănăstire, instituție etc., fondată de un CTITOR.
CURTEAN, în Evul Mediu, persoană ce îndeplinea o anumită slujbă la curtea unui monarh sau care făcea parte din suita unui suveran; persoană care se bucura de unele privilegii în schimbul prestării de slujbe, mai ales militare.
DALMAȚIA, regiune istorică aflată pe litoralul oriental al Mării Adriatice. A cunoscut din secolul VI și până în 1420 numeroase stăpâniri (bizantină, croată, maghiară, sârbă, etc.). Insulele și orașele de coastă cu excepția Dubrovnik-ului (Ragusa) au fost dependente de Veneția (1420-1797). Anexată de Austria, în 1797, a fost înglobată în 1918 Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor. Din 1945, intră în componența Muntenegrului (partea de sud) și a Croației. Actualmente în componența Croației și Serbiei-Muntenegru.
DANIE, dar, donație. Înscris prin care se întărește o donație.
DEFENSIVĂ, formă principală a acțiunilor de luptă a trupelor, care se execută în scop de apărare, prin retragerea și stabilirea acestora pe un anumit aliniament, parțial fortificat sau între zidurile unei cetăți.
DELEGAȚIE, colectiv de delegați. Aici cu sensul de persoane însărcinate să reprezinte pe conducătorul unui stat, la o conferință internațională.
DEMNITAR, înalt funcționar de stat. Provine din cuvântul latinesc „dignus", care înseamnă „vrednic (de)...", „capabil", „destoinic".
DESCĂLECĂTOR, întemeietor de țară.
DESCENDENT, coborâtor. Rudă în linie directă, scoborâtoare.
DESPOT, conducător cu puteri discreționare (nelimitate, absolute, totale), în Antichitate și Evul Mediu. Este întâlnit și în Imperiul Bizantin, aici el desemnând un guvernator autonom al unei provincii,

al unui ţinut. Acest titlu era purtat în epoca medievală şi de conducătorii Serbiei; titlu în ierarhia curţii bizantine, acordat în sec. XIV de împăraţii constantinopolitani şi principilor suverani ai unor state legate de Bizanţ. Termenul provine din cuvântul grecesc „despotes" care înseamnă „stăpân", „domn". Mai este întâlnit şi sub numele de TIRAN.

DIAC, scriitor la Cancelaria domnească din Ţara Românească şi Moldova, în Evul Mediu; slujbaş la vistierie; subaltern al marelui logofăt; grămătic; uricar. Prin extensie copist. Om cu ştiinţă de carte. Cărturar, învăţat. Dascăl.

DIATĂ, testament.

DIKAPHYLAX, „păzitorul dreptăţii", funcţie în ierarhia monahală ortodoxă de la Muntele Athos.

DINAR, monedă de aur arabă sau de argint central şi sud-est europeană (ungară şi slovenă); Ţara Românească şi Transilvania au avut în sec. XIV-XVI emisiuni de dinari.

DINASTIE, succesiune ereditară de suverani, aparţinând aceleiaşi familii (ex.: Antoninii, Flavii, Severii, Abbasizii, Saudiţii, Bourbonii, Hohenzollernii, Habsburgii, Romanovii, Iagellonii, Tudorii, Muşatinii, Basarabii, Corvinii, Angevinii etc.).

DIPLOMĂ, act de înnobilare, de acordare de privilegii, în Evul Mediu.

DIPLOMAŢIE, totalitatea metodelor, mijloacelor şi activităţilor în domeniul relaţiilor internaţionale, prin care un stat îşi înfăptuieşte obiectivele şi scopurile de politică externă; arta de a conduce şi de a practica negocierile între state. Vine de la cuvântul grecesc „diploma", care înseamnă „împăturit în două", mai târziu „act închis, ca un plic, emanând de la şefii de state".

DIPLOMAT, reprezentant oficial al unui stat, în relaţiile cu alte state. Persoană care ştie cum să se comporte, ce să facă, într-o anumită împrejurare, pentru a-şi atinge scopurile; dibaci, abil, şiret, viclean.

DOGE, titlu purtat de conducătorul politic ales pe viaţă al republicilor italiene Veneţia (între sec. VIII şi XVIII) şi Genova (din 1339; între 1528 şi 1797, o dată la doi ani).

DOMINICAN(Ă), călugăr sau călugăriţă dintr-un ordin religios catolic (numit oficial, Ordinul Fraţilor Predicatori) întemeiat de Sf.

Dominic (1215), în Italia şi confirmat, în 1216, de papa Honorius al III-lea. Membrii ordinului, numiţi şi „fraţii negri" (din cauza veşmintelor), s-au dedicat, în special, predicării şi învăţăturii (dând teologi eminenţi ca Toma d'Aquino, Albertus Magnus), precum şi activităţi misionare. Desfiinţat în 1792, în Franţa (unde membrii săi erau numiţi iacobini), ordinul a fost reînfiinţat, în 1839, de H. Lacordaire.

DOMN, DOMNITOR, titlu purtat de suveranii români în Evul Mediu, derivat din titulatura împăraţilor romani, din epoca Dominatului. Provine din latinescul „dominus", care înseamnă „stăpân al ţării".

DREGĂTOR, demnitar la Curtea domnească din Ţara Românească şi Moldova, în Evul Mediu. Dregătorii aveau atribuţii administrative, militare şi judecătoreşti, unii dintre ei făcând parte din Sfatul domnesc. Principalii dregători erau: banul, logofătul, vistierul, vornicul, spătarul, comisul, paharnicul, postelnicul, stolnicul, clucerul, armaşul, hatmanul.

DUCAT, teritoriu (stat) condus de un DUCE.

DUCATUL, monedă italiană, din sec. al XII-lea, de argint (mai târziu de aur), care a circulat, în Evul Mediu, şi în alte ţări din Europa Apuseană. În sec. XIV-XVII, este emisă şi în Ţările Române.

DUCE, MARE DUCE, mare stăpân feudal în Evul Mediu, înalt titlu nobiliar, superior marchizului şi inferior principelui. Titlu purtat de conducătorul unui ducat. Termenul provine din cuvântul latinesc „dux" care înseamnă „comandant militar".

ECUMENIC, care are un caracter universal; investit cu o autoritate ce se extinde asupra întregii biserici creştine (ex.: patriarh ecumenic, *sinod ecumenic*). Provine de la cuvântul grecesc „oikumene" care înseamnă „lume", „univers".

EPISCOP, înalt rang în ierarhia bisericească creştină, a cărui autoritate se exercită asupra Bisericii locale de pe un anumit teritoriu, numit **EPARHIE**. Provine din cuvântul grecesc „episkopeo" care înseamnă „a examina".

EPITAF, inscripţie funerară, în versuri sau în proză, cuprinzând elogiul defunctului.

EXARH, rang bisericesc inferior celui de patriarh şi superior celui de

mitropolit, care se conferea, prin delegaţie, de către Patriarhia din Constantinopol. Provine din grecescul „exarhos", care înseamnă „şef".
EXCOMUNICARE, excludere temporară sau definitivă dintr-o comunitate religioasă (creştină, mozaică, etc.) pentru abateri de la canoane sau dogme. Excomunicarea sau **afurisenia (anatema)** implica în Evul Mediu scoaterea în afara legii.
EXPEDIŢIE, campanie militară, desfăşurată pe un teritoriu îndepărtat de propria ţară.
EXTRACARPATIC, în afara arcului carpatic (Munţilor Carpaţi).
FĂGĂRAŞ, vechi ducat românesc situat între râurile Olt şi Dâmboviţa. Feud al domnilor Ţării Româneşti (sec. XIV-XV)
FEUD, FEUDĂ, domeniu funciar în apusul Europei, în Evul Mediu, pe care vasalul îl primea în stăpânire de la seniorul său în schimbul îndeplinirii anumitor obligaţii: iniţial viager, feudul a devenit, cu timpul, ereditar. Se mai numea şi FIEF.
FEUDAL, membru al clasei stăpânilor în feudalism.
FLANC, extremitate din stânga sau din dreapta a unei formaţii sau a unui dispozitiv de luptă.
FORTĂREAŢĂ, loc important din punct de vedere militar, puternic întărit şi pregătit pentru apărarea circulară, de lungă durată, în caz de asediu.
FORTIFICAŢIE, lucrare permanentă de apărare, construită în scopul de a feri forţa vie şi mijloacele de luptă proprii, de focul şi mijloacele de nimicire ale inamicului.
FRANCISCANII, membrii ordinului călugăresc catolic întemeiat de teologul şi poetul catolic italian Francessco d'Assisi (1182-1226).
FRESCĂ, tehnică de a picta, cu culori dizolvate în apă sau în apă de var, pe o tencuială umedă; Cunoscută încă din Antichitate a fost folosită mult în Bizanţ şi în Occident în Evul Mediu. În arta veche românească ea a fost folosită cu mare măiestrie la picturile murale interioare şi exterioare ale bisericilor şi mânăstirilor din Ţările Române.
FUZIONARE, a se contopi. Aici cu sensul de unire a două sau mai multe corpuri de oaste.
GENOVA, oraş situat în nord-vestul Italiei (Liguria), cel mai mare

port al acesteia situat în golful cu acelaşi nume. Cunoscut încă din Antichitate (Genua), oraşul şi-a impus în sec. XIII supremaţia comercială în bazinul estic al Mării Mediterane. Genova s-a aflat în conflict cu Veneţia pentru supremaţia maritimă. Prin factoriile comerciale întemeiate pe ţărmurile Mării Negre (Chilia, Caffa, Sukale ş.a.), negustorii genovezi au avut un rol important în dezvoltarea relaţiilor de schimb în aceste regiuni. Cucerit de francezi (1796) a fost transformat în Republica Ligurică (1797) iar, în 1805, este alipit Franţei. În 1815, a intrat în componenţa Regatului Sardinia. Între 10 aprilie şi 19 mai 1922, aici a avut loc o conferinţă internaţională la care s-au discutat reconstrucţia economică postbelică a ţărilor din centrul şi estul Europei şi căile de îmbunătăţire a relaţiilor cu Rusia Sovietică.

GHIAUR, denumire peiorativă, folosită de turci pentru cei de altă religie decât cea mahomedană.

GLIE, pământ, ogor. Aici cu sensul de pământ strămoşesc; patrie.

„GOSPODAR", titlu sub care apar domnii Ţării Româneşti şi Moldovei în actele oficiale, redactate în slavonă. Din sec. XVII, este folosit doar în Moldova.

GROSUL, monedă de argint emisă în Evul mediu (din sec. XIII) de mai multe state europene (Franţa, Polonia ş.a.). Groşii sunt întâlniţi şi în Moldova, fiind emişi, pentru prima oară, sub domnia lui Petru I Muşat.

GUVERNATOR, conducător al unei unităţi administrativ-teritoriale.

HALICI-VOLÂNIA, *cnezat rusesc, constituit pe actualul teritoriu* al Ucrainei apusene, în timpul lui Roman Mstislavici (1199-1205), prin unificarea teritoriilor cnezatelor Halici şi Volânia. A cunoscut o mare dezvoltare economică, politică şi culturală în timpul cneazului Daniil Romanovici. În 1259, cnezatul a fost supus de tătari, iar, în 1387 de poloni, sub a căror cârmuire a rămas, până în 1772.

HAN, titlu purtat de suveranii mongolo-tătari, în Evul Mediu.

HEGEMONIE, supremaţie; rol de conducere.

HERŢEG, *titlu adăugat la titulatura domnilor Ţării Româneşti,* care stăpâneau ţinuturile Amlaşului şi Făgăraşului din Transilvania. Provine din cuvântul german „herzog", care înseamnă „duce".

HIROTONIE, taina preoţiei în ritualul creştin.

HIROTONISIRE, a consacra pe cineva ca diacon, preot sau arhiereu în ritualul creştin.

HOARDA DE AUR, stat feudal mongolo-tătar, constituit în deceniul al cincilea al sec. XIII, pe teritoriul Asiei Centrale şi Europei de Răsărit, cu centrul pe Volga inferioară, unde hanul Batu a întemeiat şi capitala, Sarai-Batu (în apropiere de Astrahan). A ajuns la cea mai mare putere, la mijlocul sec. XIV, în timpul hanilor Uzbek şi Djanibek. Puterea şi bogăţia acestui stat s-au datorat mai ales expediţiilor pustiitoare în teritoriile învecinate şi exploatării populaţiei supuse. Dominaţia sa s-a întins, în a doua jumătate a sec. XIII, şi asupra teritoriilor Moldovei şi Ţării Româneşti. Lupta pentru putere între feudali, înfrângerile suferite din partea oştilor reunite ale cnejilor ruşi la Kulikovo (1380) şi din partea lui Timur Lenk au grăbit procesul de destrămare a statului feudal mongolo-tătar. Pe ruinele lui s-au constituit, în sec. XV, hanatele Kazan, Astrahan şi Crimeea.

HOARDĂ, formaţiune politico-militară la mongolo-tătari. În Evul Mediu, au existat mai multe state feudale mongolo-tătare, purtând acest nume (Hoarda de Aur, Hoarda cea Mare). Termenul este folosit şi cu sensul de armată, mulţime de războinici mongolo-tătari.

HOTAR, delimitare între moşii, pământuri, sate. Aici, cu sensul de frontieră, graniţă.

HRAM, patronul unei biserici creştine; serbarea pentru comemorarea patronului unei biserici.

HRISOV, act solemn, emis de Cancelaria domnească şi întărit cu pecetea mare.

IAGELLONII, dinastie regală de origine lituană, ce a condus destinele Poloniei, între anii 1386-1572, întemeiată de ducele Lituaniei, Vladislav al II-lea Iagello. În sec. XV-XVI, membri ai acestei familii au ajuns regi ai Ungariei şi Boemiei.

IERARH, cea mai înaltă treaptă în ierarhia bisericească. Denumire generală a gradelor superioare ale clerului ortodox (episcop, arhiepiscop, mitropolit); arhiereu; arhipăstor.

„IO", particolă folosită în titulatura domnilor români, în sens de invocație divină.

INCURSIUNE, acțiune de cercetare, executată prin surprindere, în dispozitivul inamic, de către un grup de militari, cu scopul obținerii de informații, distrugerii unor obiective, capturării de prizonieri, de documente etc.

INDEPENDENȚĂ, drept al unui stat, de a rezolva liber (cu respectarea drepturilor altor state și a principiilor dreptului internațional) problemele sale interne și externe, fără amestec din afară.

INTRACARPATIC, zonă situată în interiorul arcului carpatic.

INVAZIE, aici cu sensul de cotropire a unei țări, de către armatele altei țări.

ISLAM, ISLAMISM, religie monoteistă, întemeiată, la începutul sec. VII, de Mahomed (570-632), adepții ei numindu-se islamici, ismaeliteni, mahomedani, musulmani. Cuvânt arab însemnând „supunere devotată".

ÎNHUMARE, înmormântare.

JONCȚIUNE, locul unde se realizează legătura dintre flancurile dispozitivului de luptă, pe toată adâncimea lor, a două subunități, unități sau mari unități militare vecine. Aici cu sensul de reunire, contopirea forțelor a două armate sau corpuri de armată.

JUDE, primul magistrat al Sfatului orășenesc în statul medieval românesc Transilvania; cârmuitor și judecător al unei comunități rurale sau urbane, în Evul Mediu, în Țările Române.

JUPAN, titlu dat în Evul Mediu, în Țările Române, celor mai de seamă boieri și dregători.

JURISDICȚIE, competență de a judeca. Aici cu sensul de a avea sub control, în subordine. Provine din cuvintele latinești „jus-juris", adică „drept" și „dictio", care înseamnă „rostire, exprimare".

LAVRĂ, mănăstire mare din unele țări ortodoxe, ale căror chilii formează o așezare de tip rural.

LEAH, nume dat, de moldoveni, polonezilor în Evul Mediu.

LEFEGIU, luptător angajat să lupte în schimbul unei solde (leafă). Vine de la cuvântul turcesc „ulufeci", care înseamnă „mercenar".

LEGAT PAPAL, reprezentant diplomatic al papei. Provine din latinescul „legatus" care înseamnă „delegat".

LEHIA, nume dat, în Evul Mediu, Poloniei.

LETOPISEȚ, scriere cu caracter istoric, la români și slavi, în care înregistrarea evenimentelor se face cronologic. Provine din cuvântul slavon „letopisici", care înseamnă „cronograf".

LEVANT, nume dat în trecut regiunilor de coastă din răsăritul Mării Mediterane.

LIOV, oraș situat în vestul Ucrainei, întemeiat în sec. XIII; nume dat, în Țările Române în Evul Mediu, orașului Lvov; Orășenii din Liov au întreținut în cursul evului mediu strânse legături comerciale și culturale cu Țările Române, în special cu Moldova. În trecut s-a numit și LEMBERG. El s-a aflat de-a lungul timpului sub stăpânirea succesivă a lituanilor, polonilor și rușilor.

LITUANIA, stat slav constituit, la mijlocul sec. XIII, în Europa răsăriteană.

LOGOFĂT, MARE LOGOFĂT, înalt dregător în Țările Române, în Evul Mediu; șeful cancelariei domnești. Avea în grijă redactarea *hotărârilor luate de domnitor și de Sfatul domnesc (al cărui membru* era), pe care le întărea cu pecetea domnului.

LUXEMBURG, familie nobiliară de origine germană din rândurile căreia au fost aleși împărați ai Imperiului romano-german (ex.: Henric al VII-lea, Carol al IV-lea, Sigismund de Luxemburg), regi ai Boemici (Ioan al Boemiei,, Carol I), regi ai Ungariei (Sigismund de Luxemburg) și duci de Luxemburg.

MARCA, în Evul Mediu, în Europa apuseană, denumire a obștii sătești în care pământul arabil era proprietate privată a membrilor ei, iar islazurile, pădurile și alte terenuri agricole erau în proprietatea și folosința colectivă a întregii obști. În statul franc, din sec. VIII-IX și în Germania medievală, denumire a comitatelor de frontieră, care serveau atât pentru apărare cât și ca bază de atac pentru noi cuceriri. Aveau în frunte un margraf (marchiz). Aici cu sensul de unitate administrativ-teritorială organizată pe baze militare în zonele de frontieră, cu scopul apărării acestora.

MARCĂ, unitate de măsură pentru stabilirea valorii și greutății argintului, în Evul Mediu.

MARŞ, aici, cu sensul de deplasare a trupelor dintr-o zonă în alta.
MEGIEŞ, MEGEAŞ, termen prin care erau desemnaţi, în Evul Mediu, în Ţările Române, ţăranii stăpâni de pământ. Aici cu sens de vecin.
MERCENARI, ostaşi de cele mai multe ori străini, care se angajează să lupte în schimbul unei solde. Cunosc o răspândire foarte mare în Europa sec. XV-XVI, în Ţările Române, fiind numiţi „lefegii".
MIRONIŢI, membri ai unui ordin monahal de rit catolic.
MISIONARI, persoane trimise de biserică să răspândească creştinismul (mai ales catolicismul) în ţări cu alte religii.
MITROPOLIT, înalt cleric ortodox inferior patriarhului şi superior episcopului; conducător al Bisericii ortodoxe dintr-o provincie sau ţară.
MOBILIZARE, trecerea tuturor forţelor armate ale unei ţări de la starea de pace, la cea de război, prin completarea efectivelor şi a tehnicii de luptă. Poate fi parţială sau totală (generală).
MONARH, conducător unic; stăpân absolut al unui stat, guvernând singur şi fără a răspunde nimănui de actele sale. Provine din cuvintele greceşti „monos", adică „singur" şi „arche", care înseamnă „putere".
MONARHIE, formă de guvernare, în care o singură persoană, monarhul, fără a răspunde pentru actele sale, conduce statul, puterea transmiţându-se, de obicei, pe cale creditară.
MUNTELE ATHOS, munte în Grecia, în peninsula Calcidică, unde se află numeroase mânăstiri ortodoxe, cele mai vechi datând, din sec. IX. Aici există valoroase fresce, mozaicuri, sculpturi în lemn, manuscrise rare. Încă din sec. XIV, numeroşi domni români au reparat, refăcut şi înzestrat mânăstirile de la Muntele Athos. La sfârşitul sec. al XVI-lea, au început „închinările" de mânăstiri şi moşii din Ţările Române, comunităţilor greceşti de aici, situaţie curmată temporar de Matei Basarab şi definitiv de legea lui Cuza, din 1863.
MUŞATINII, familie domnitoare din Moldova, descendentă din Margareta-Muşata, mama lui Petru I Muşat (1375-1391). A dat, timp de două secole, domnitori statului moldav, printre care s-au remarcat:

Alexandru cel Bun, Bogdan al II-lea, Ştefan cel Mare, Bogdan al III-lea cel Orb, Ştefăniţă Vodă, Petru Rareş, Alexandru Lăpuşneanu, Ioan Vodă cel Viteaz.

NAOS, încăpere centrală a unui templu, menită să adăpostească statuia zeului, căruia acesta îi era închinat. În cadru edificiilor de cult creştine, naosul este încăperea principală, cuprinsă între pronaos şi altar. În arhitectura medievală eclezіastică a ţării noastre, deasupra naosului se ridica, de obicei, o turlă.

NEAPOLE, oraş în sudul Italiei, situat în golful cu acelaşi nume, la poalele vulcanului Vezuviu. Întemeiat de grecii antici sub denumirea de Neapolis (Noul Oraş), el a fost cucerit de romani, în 290 î.Hr. La sfârşitul sec. V, a fost cucerit de ostrogoţi, iar mai târziu, de bizantini (la mijlocul sec. VI) şi de normanzi (1130). A fost stăpânit apoi de Hohenstaufi (1194-1268), de Angevini (1268-1442), de Spania (1442-1701), de Habsburgii austrieci (1701-1735), de Bourbonii Spanioli (1735-1799). În 1799, Neapole a fost proclamată Republica Partenopiană. Între 1806 şi 1815, a fost capitala regatului Neapolelui (Regatul celor două Sicilii), dependent de Franţa. În 1815, a intrat din nou în stăpânirea Bourbonilor Spanioli. Răscoala din Neapole (1820) a marcat începutul revoluţiei burgheze din regatul Neapolelui, oraşul devenind apoi unul din centrele revoluţiei burghezo-democratice, de la 1848-1849. Eliberat de Garibaldi, în 1860, Neapole a fost inclus în componenţa regatului Sardiniei. În septembrie 1943, la Neapole, a izbucnit o puternică răscoală populară împotriva ocupanţilor hitlerişti terminată cu izgonirea acestora din oraş.

NEUTRALITATE, situaţie juridică a unui stat, care nu participă la războiul dintre alte state, fiind obligat să nu dea sprijin armat nici unuia dintre statele beligerante.

NICOPOLE, oraş situat în nordul Bulgariei, port la Dunăre. Întemeiat în anul 629 de împăratul bizantin Heraclios. Stăpânit alternativ de bizantini şi de bulgari (sec. VII-XIV), Nicopole a fost cucerit, la sfârşitul sec. XIV, de turcii otomani. Aici a avut loc, la 25 septembrie 1396, celebra bătălie dintre cruciaţi şi Baiazid I Ilderim soldată cu o înfrângere

dezastroasă a creştinilor apuseni care în trufia lor nu au luat în seamă sfaturile voievodului român Mircea cel Bătrân. În urma războiului ruso-româno-turc, din 1877-1878, Nicopole va reveni Bulgariei.

NOBILIMEA, stare socială privilegiată, formată din membrii claselor dominante. În Evul Mediu, era alcătuită din proprietarii funciari feudali, care prestau suzeranului lor serviciul militar călare, devenind o stare ereditară privilegiată şi ierarhizată, în sec. XII-XIII, şi purtând diverse titluri: duce, marchiz, conte, baron, cavaler. În afară de aceştia, în rândurile nobilimii au intrat, cu timpul, şi alte persoane (burghezi îmbogăţiţi, magistraţi, etc.), prin înnobilare sau cumpărare de titluri. În ultimele secole ale feudalismului, titlurile nobiliare au devenit treptat titluri onorifice, nemaifiind legate în chip obligatoriu de posesiunea unui domeniu funciar.

„OASTEA CEA MARE", concept militar românesc, desemnând ridicarea la luptă a tuturor celor apţi să poarte arme.

OFENSIVĂ, forma principală a acţiunilor de luptă a trupelor, care se execută în scopul nimicirii grupării inamice şi cuceririi teritoriului pe care îl ocupă acesta. Se realizează prin neutralizarea adversarului cu foc de toate categoriile, înaintarea impetuoasă asupra acestuia şi nimicirea sau capturarea forţei şi a tehnicii sale de luptă.

OMAGIU, ceremonial care consfinţea încheierea legăturii suveran-vasal, în Evul Mediu.

ORDINE CAVALEREŞTI, *organizaţii laice de cavaleri, create în* Evul Mediu, în Europa apuseană, reprezentând una dintre principalele forme de unire a clasei feudale, în scopul cuceririlor militare.

ORDINE MONAHALE, organizaţii călugăreşti, înfiinţate în vederea propagandei religioase (la catolici: dominicanii, ursulinele, etc.; la musulmani: rifaii).

ORDINE MONAHO-CAVALEREŞTI, organizaţii semimilitare şi semimonahale ale feudalilor din Europa apuseană, apărute sub egida bisericilor catolice şi a papalităţii în perioada cruciadelor, pentru acapararea de teritorii în ţările musulmane din Orientul Apropiat şi în ţările necatolice din Europa (ex.: Ordinul Ioaniţilor, Ordinul Templierilor, Ordinul Teutonilor).

„OS DOMNESC”, a proveni dintr-o familie domnitoare.
OSMANLÂI, populaţie turcă, venită din Asia Centrală şi stabilită în nordul Asiei Mici (în sec. XIII) şi care a creat statul feudalo-militar Imperiul Otoman. Denumirea provine de la numele primului sultan, Otman sau Osman, (de aici, otmani, osamni, osmanlâi).
PADIŞAH, titlul dat monarhilor musulmani din Orientul Apropiat şi Mijlociu, purtat, din sec. XV, şi de suveranii Imperiului Otoman. Provine din cuvintele persane „pad”, adică „protector” şi „şhah”, care înseamnă „rege”.
PAHARNIC, MARE PAHARNIC, în Evul Mediu, în Ţările Române, dregător de curte care avea grijă de băutura domnului iar în împrejurări deosebite sau la sărbători îl servea chiar pe domn, gustând băutura înaintea acestuia pentru a se convinge că nu e otrăvită. Avea subalterni („vtori” şi „treti” - paharnici), care serveau domnului băutura la mesele obişnuite şi păhărnicei. Subalternii paharnicului alcătuiau o categorie militară. În sec. XV-XVII, figura printre marii dregători din Sfatul domnesc al ţării, iar în sec. XVIII-XIX, importanţa lui s-a redus treptat. În Moldova se numea mai frecvent CEAŞNIC.
PALATIN, mare demnitar la curtea regilor din apusul Europei în Evul Mediu; guvernator al unei provincii din Polonia medievală.
PALEOLOGII, membrii ultimei dinastii de împăraţi bizantini (1261-1453). Întemeiată de Mihail Paleolog, împărat al Niceei (1259-1261), în timpul căruia a fost restabilit Imperiul Bizantin, cu capitala la Constantinopol. Dintre împăraţii acestei dinastii, mai cunoscuţi au fost: Mihail al VIII-lea (1261-1282), Ioan al V-lea (1341-1376 şi 1379-1391), Ioan al VIII-lea (1425-1448) şi Constantin al XI-lea Dragases (1449-1453), care a fost ultimul împărat al Bizanţului până la căderea Constantinopolului, sub turcii otomani (29 mai 1453).
PALISADĂ, element de fortificaţie, folosit în amenajări defensive mai vechi, alcătuit din pari lungi si groşi, bătuţi în pământ şi legaţi între ei cu scânduri şi frânghii. Spaţiile goale erau umplute cu împletituri de nuiele şi uneori cu pământ bătut. Dispusă pe culmea uni val de pământ, palisada era înconjurată de şanţuri cu apă.
PANI, denumire dată, în Evul Mediu, nobililor poloni. S-a întrebuinţat

şi în Ţările Române (mai ales în Moldva) în actele slavone, cu semnificaţia de boier.

PAPĂ, conducătorul Bisericii catolice şi a Statului papal, considerat de credincioşi „vicar a lui Iisus Hristos pe pământ" şi „urmaş al sfântului Petru". Conciliul din 1869 a proclamat dogma infailibilităţii papei în materie de credinţă.

PARAFARE, punerea unei semnături prescurtate pe proiectul unui tratat internaţional, de către împuterniciţii statelor care l-au negociat. Ea se face în scopul de a atesta că s-a căzut de acord asupra acestui proiect, rezervându-se guvernului, şefului statului, libertatea, ca ulterior, să-l semneze sau nu.

PATRIARH, şef al unora dintre bisericile ortodoxe autocefale. Titlu de patriarh este purtat şi de unii episcopi neortodocşi, ca de exemplu episcopii catolici din Lisabona şi Veneţia, precum şi de conducătorii bisericilor coptă, etiopiană, armeană, etc. Provine din grecescul „patriarhos", care înseamnă „întemeietor".

PÂLC, corp de oaste în Evul Mediu.

PÂRCĂLAB, comandant al unei cetăţi în Evul Mediu în Ţara Românească şi Moldova.

PECETE, în Evul Mediu, în Ţările Române, placă de metal cu mâner sau montată pe un inel pe a cărui faţă este gravată o monogramă sau un semn heraldic. Aplicată pe un act (fie direct pe pergament sau pe hârtie, fie pe o bucată de ceară atârnată de document), îi dădea acestuia un caracter de autenticitate.

PERGAMENT, *piele de animal (oaie, viţel, câine, etc.)* tăbăcită şi prelucrată prin procedee speciale şi folosită în vechime ca material de scris. De la începutul sec. II d. Hr., pergamentul a înlocuit, treptat, papirusul. A fost folosit în timpul Evului Mediu şi în Ţările Române. Astăzi serveşte la legatul cărţilor preţioase. Denumire dată scrierilor pe pergament.

PIAŞTII, membrii ai primei dinastii de regi poloni (între 1025-1079 cu întreruperi şi între 1295-1370) întemeiată, probabil, de Piasta, conducătorul legendar al triburilor Poleanilor. Ultimul rege din această dinastie a fost Cazimir al III-lea cel Mare (1333-1370).

POCUŢIA, denumire dată în Evul Mediu teritoriului din jurul cetăţii Halici (situată în vestul Ucrainei).

PODOLIA, regiune situată în vestul Ucrainei. În Evul Mediu, puternic cnezat ce-şi avea capitala la Camenița. S-a aflat de-a lungul timpului sub stăpânirea Poloniei, Statului kievean, Hoardei de Aur, Lituaniei, Imperiului Otoman şi Rusiei.

POMELNIC, listă cu numele persoanelor pe care le pomeneşte preotul la slujbe şi în rugăciuni.

POSADA, trecătoare în munţi, strâmtă, cu pereţii abrupţi şi împăduriţi.

POSTELNIC, MARE POSTELNIC, înalt dregător la Curtea domnească din Ţara Românească şi Modova, în Evul Mediu. Se îngrijea de patul şi odaia de culcare a domnitorului. Avea în subordine pe „vtori" (al doilea) şi „treti" (al treilea) postelnic şi mai mulţi postelnicei, care formau o categorie militară. La început, avea puţină importanţă, dar cu timpul, însă, va ajunge sa facă parte din Sfatul domnesc, devenind, pe la sfârşitul sec. XVII, unul din principalii sfetnici ai domnitorului. Se mai numea şi STRATORNIC.

PLATOŞĂ, parte componentă a unei armuri, menită să protejeze pieptul luptătorului. Ea era confecţionată in totalitate din metal sau din dintr-un pieptar din piele, întărit cu plăci metalice.

PRAGA, important oraş în Cehia. Atestat documentar, pentru prima oară, în anul 928, a devenit, încă din sec. X, capitala statului ceh (Boemia). A cunoscut o mare dezvoltare în sec. XIV, ajungând unul dintre cele mai puternice centre ecumenice, politice şi culturale din Europa Centrală. Reşedinţă a regilor Boemiei şi împăraţilor Imperiului Romano-german, în Evul Mediu. Capitala Cehoslovaciei (după primul război mondial), actualmente capitala Republicii Cehe. Este cunoscut şi sub denumirea de „Oraşul de Aur".

PRELAT, înalt demnitar bisericesc aparţinând treptei episcopale.

PRUSIA, teritoriu german aflat în componenţa Ordinului teuton până în 1525. Ducat independent până în 1618, când devine regat prin unirea cu ducatul de Brandenburg, sub conducerea dinastiei Hohenzollern.

PRINCIPE, denumire generică dată suveranilor, în Evul Mediu;

conducător al unui principat; titlu purtat de membrii unei familii regale sau imperiale. Provine din latinescul „princeps" care înseamnă „primul".

PRIVILEGIU, *avantaj, scutire de obligații către stat și distincții sociale,* acordate de suveran, în Evul Mediu unei persoane, grup de persoane sau unei clase sociale, orașelor și mânăstirilor.

PRONAOS, încăpere a unui templu grec situată în fața altarului și servind drept vestibul. Încăpere într-o biserică creștină ce precede naosul; tinda.

PROTECTORAT, formă de dependență a unui stat față de altul creată prin tratate inegale, potrivit cărora, în general, statul „protector" conduce politica externă a statului „protejat" care are totodată o autonomie internă limitată.

PROVINCIE, unitate administrativ-teritorială.

REVENDICARE, cerere în justiție sau în fața organelor abilitate de recunoaștere a unor drepturi, de redobândire a unor proprietăți, posesiuni stăpânite fără drept de altcineva.

RUBLĂ, unitate monetară a Rusiei. A circulat pe teritoriul acesteia încă din sec. XIII, sub formă de lingou de argint, în greutate de 204 grame.

SARCOFAG, sicriu monumental, executat din materiale durabile (piatră, ceramică, bronz), uneori bogat decorat cu motive ornamentale, scene mitologice sau scene din viața defunctului.

SAȘII, denumire generică a populației germane, originară din Flandra, din părțile Rinului și Mosellei și din Saxonia, colonizată în Transilvania, în secolele XII-XIII. Ei au fost așezați pe Târnave, în părțile Sibiului, ale Brașovului și ale Bistriței, beneficiind de numeroase privilegii acordate de regii Ungariei. Au avut o contribuție însemnată la *dezvoltarea economică (meșteșugurile, mineritul, comerțul și, implicit,* orașele si drumurile comerciale) și culturală a Transilvaniei.

SCEPTRU, baston încrustat cu pietre prețioase, reprezentând însemnul puterii monarhului. Provine din cuvântul grecesc „skeptros", care înseamnă „băț", „baston".

SCHIT, mânăstire mică sau așezare călugărească, situată într-un loc retras și subordonată unei mânăstiri importante.

SCHISMĂ, sciziune în sânul bisericii, refuzul de a se supune conducerii oficiale și adoptarea unei dogme și a unui ritual propriu. Provine din cuvântul grecesc „skhisma", care înseamnă „separare".

SCHISMATIC, persoană care s-a rupt de o comunitate bisericească. Termen prin care erau desemnați, de către Biserica catolică, adepții ortodoxiei.

SENIOR, stăpân al unui domeniu feudal, în Evul Mediu, în Europa Apuseană, asupra căruia își exercita și unele atribute ale puterii de stat în baza imunității (privilegiu acordat sau recunoscut printr-un act al monarhului, stăpânilor de moșii, de a judeca, de a strânge impozite, de a ridica oaste, etc., de pe domeniul lor, prin organe proprii și în folosul lor, fără amestecul reprezentanților puterii centrale) sau obținute prin uzurpare. În cadrul raporturilor de vasalitate seniorul era protectorul vasalilor săi. Cuvântul provine din limba latină și înseamnă „mai în vârstă".

SFATUL DOMNESC, denumire dată, în Țările Române, în Evul Mediu, Consiliului format din reprezentanții marii boierimi care luau parte, alături de domn, la conducerea țării. Cu timpul, din Sfatul domnesc vor face parte doar boieri cu dregătorii și foștii demnitari. El avea atribuții politice, fiscale și judecătorești. În calitate de instanță judecătorească se numea Divan. În anumite împrejurări, la Sfatul domnesc participau și mitropolitul cu episcopii.

SFETNIC, înalt demnitar în Evul Mediu; sfătuitor al suveranului și membru în Consiliul acestuia.

SIGILIU, obiect alcătuit dintr-o placă (fixată pe un mâner) pe care este gravată o inscripție, o emblemă, o efigie etc. și care se aplică pe un act ca o dovadă a autenticității lui. Provine din cuvântul latinesc „sigillium".

SINOD, cuvânt provenit din grecescul „syn" adică „împreună cu" și „odos" care înseamnă „drum". Adunare regională, națională, sau pe întreaga Biserică, a clerului creștin superior; sobor.

SINOD ECUMENIC, adunare la care participă toți episcopii Bisericii creștine sau reprezentanții lor în vremea când aceasta nu era divizată

pe confesiuni. Biserica ortodoxă numără şapte sinoduri ecumenice: Niceea (325), Constantinopol (381), Efes (431), Calcedon (451), Constantinopol (553), Constantinopol (680) şi Niceea (787). Pe lângă acestea, Biserica romano-catolică numără şi ea 14 sinoduri sau concilii, ţinute numai cu episcopii săi. Protestanţii recunosc numai primele patru sinoade ecumenice.

SISTEM DEFENSIV, ansamblul fortificaţiilor ridicate la frontieră şi în interiorul unui stat în scopul asigurării apărării acestuia în faţa unor eventuale atacuri externe.

SLAVII, comunitate de triburi din marea familie a popoarelor de limbă indo-europeană (făcând parte din grupul „satem"), al cărei teritoriu de formare (până la anul 500 d.Hr) se întindea în bazinul mijlociu al Vistulei şi Niprului mijlociu şi superior, ajungând spre nord, până la Propet, iar spre sud, până la Bug şi Nistru. În sec. V d. Hr., după destrămarea puterii hunilor, a început marea expansiune a slavilor, aceştia ajungând în cursul secolului următor, spre vest, până la Marea Baltică şi fluviul Elba, în Europa Centrală până la Alpi şi Marea Adriatică, în sud până la Marea Egee, iar în nord-est, în teritoriul din taiga. Limba slavilor, iniţial unitară, a influenţat limba autohtonilor cu care au intrat în contact. Începând cu sec. IX-X d. Hr., se poate vorbi de trei grupe de popoare şi limbi slave: slavii sudici (croaţii, slovenii, sârbii, bulgarii), slavii apuseni (cehii, slovacii, polonezii) şi slavii răsăriteni (ruşii, ucrainenii).

SLUJITORI, denumire a subalternilor marilor dregători (spătărei, postelnicei, armăşci, stolnicei, paharnicei, etc.), în Evul Mediu, în Ţara Românească şi Moldova, aşezaţi la sate ca oameni liberi care alcătuiau o categorie fiscală deosebită, fiind supuşi la dările personale, dar reducându-li-se dările pe avere. Aveau o organizare militară aparte şi erau la dispoziţia domnului. Denumire a corpurilor de oaste ale călăraşilor şi dorobanţilor. Nume dat oştenilor de ţară, de la sfârşitul sec. XVI şi până în sec. XVIII. În sens larg, denumire a tuturor slujbaşilor statului feudal.

SOLIE, persoane împuternicite să ducă tratative oficiale în numele unei ţări sau a unui suveran.

SPĂTAR, MARE SPĂTAR, dregător de seamă a Sfatului domnesc din Ţara Românească şi Moldova, în Evul Mediu, având sarcina de a purta, la ceremonii, spada domnului. Din sec. XVI, comandant de oaste.
STOLNIC, MARE STOLNIC, înalt dregător la Curtea Domnească a Ţarii Româneşti şi Moldovei în Evul Mediu. Răspundea de masa domnitorului şi, în împrejurări deosebite şi la sărbători, îl servea personal pe domn, gustând mâncărurile înaintea acestuia pentru a dovedi că nu erau otrăvite. Avea ca subaltern pe „vtori" (al doilea) şi „treti" (al treilea) stolnic (care îl serveau pe voievod la mesele obişnuite) şi mai mulţi stolnicei, dinte aceştia o parte slujeau la curte, iar alţii strângeau dijma pe peştele prins în Dunăre şi în bălţi. Subalternii stolnicului alcătuiau o categorie militară. Funcţie modestă la început, cu timpul va dobândi noi atribute, ajungând până la urmă să facă parte din Sfatul domnesc.
STRANĂ, scaun aşezat în biserica creştină ortodoxă de-a lungul pereţilor naosului pe care stau credincioşii în timpul slujbei; locul destinat cântăreţilor în biserică.
STRATEGIE, cea mai importantă parte a artei militare, ca ocupându-se cu problemele pregătirii, planificării, şi ducerii războiului, campaniilor şi operaţiunilor strategice. Termenul provine din cuvintele greceşti „stratos" adică „armată" şi „agein" care înseamnă „a conduce".
STRIGONIUM, denumirea în Evul Mediu a Esztergom-ului; oraş situat în nordul Ungariei, pe Dunăre la frontiera cu Slovacia. Puternică fortăreaţă medievală (restaurată în sec. XVIII). Aici îşi are sediul cea mai veche arhiepiscopie din Ungaria (întemeiată în anul 1189)
SULTAN, suveran, monarh, împărat, la popoarele din Orientul Apropiat şi Mijlociu, titlu purtat şi de conducătorii Imperiului Otoman.
SUVERAN, conducător al unui stat monarhic, în Evul Mediu, ce se afla în vârful piramidei sociale. Toţi seniorii feudali erau, prin complicate relaţii sociale, vasalii suveranului.
SUVERAN PONTIF, papă.
SUZERANITATE, dreptul seniorului suzeran asupra vasalului său. Aici, dreptul unui stat asupra altui stat care are guvern propriu, dar nu are autonomie completă.

ŞARJĂ, atac impetuos, executat prin surprindere de către cavalerie în formaţii călare, asupra unui inamic călare sau pe jos, aflat în câmp deschis. Se execută în goana cailor, lovind pe inamic cu sabia sau cu lancea.
TABLOU VOTIV, pictură murală reprezentând pe ctitorul (ctitorii) unei biserici sau al(ai) unei mânăstiri.
TÂRNOVO, vechi oraş situat în nordul Bulgariei ce a fost, între 1186-1393, capitala celui de-al doilea ţarat bulgar. În 1393, a fost cucerit şi distrus de turcii otomani. Între 1598-1688, este reconstruit, devenind un important centru al luptei antiotomane din Balcani.
TRANSALPIN, dincolo de munţi. Provine din cuvintele latineşti „trans", adică „dincolo" sau „peste" şi „alpinus" care înseamnă „munte".
TRATAT, înţelegere internaţională, în vederea determinării, într-un anumit domeniu, a drepturilor şi obligaţiilor părţilor contractante sau în scopul stabilirii unor norme juridice. Uneori, denumirea de tratat se face în sens larg, fără deosebire, după cum înţelegerea este intitulată tratat, acord, convenţie, declaraţie, pact.
„ŢARĂ", organizare teritorială, social-politică tradiţională românească în Evul Mediu timpuriu; statul sau principatul teritorial românesc.
ŢAR, titlu dat monarhilor la bulgari, sârbi şi ruşi, în Evul Mediu şi epoca modernă.
ŢARAT, stat cârmuit de un ŢAR.
UNGROVLAHIA, denumire care desemna, în actele interne scrise în slavonă, Ţara Românească.
URDIE, aici, cu sensul de armată turcească sau tătară.
VALAH, nume dat de străini, în Evul Mediu, românilor.
VALAHIA, Ţara Românească, Muntenia.
VAMĂ, instituţie de stat prin care se exercită controlul asupra intrării şi ieşirii din ţară a mărfurilor, mijloacelor de transport şi a altor bunuri, în vederea identificării şi verificării acestora după documentele de transport ce le însoţesc, precum şi în vederea stabilirii drepturilor vamale cuvenite statului şi încasării lor.

VAMEŞ, funcţionar însărcinat cu controlul şi cu taxarea mărfurilor *care trec prin vamă.*

VASAL, denumire dată unui membru al clasei dominante, care primea de la un mare senior feudal, în schimbul unor obligaţii militare şi civile („auxilium et consilium"), un beneficiu, care, din sec. IX, s-a numit „feud". Vasalul presta seniorului omagiu şi îi datora fidelitate.

VASALITATE, situaţie de dependenţă politică a unei ţări faţă de alta, cu păstrarea autonomiei.

VĂTAF, mai marele slugilor de la curtea unui boier sau a unei mânăstiri, în Evul Mediu, în Ţările Române. Conducătorul unui grup (ceată) de curteni şi de slujitori, format din subalternii de la sate ai unui dregător. Peste toţi vătafii dintr-un judeţ (ţinut) era un vătaf de plai.

VENEŢIA, oraş în nord-estul Italiei situat pe 118 insule, într-o lagună a Mării Adriatice. Întemeiată în sec. V d. Hr., ea s-a aflat, în sec. VI-VII, sub suzeranitatea nominală a Imperiului bizantin. Din sec. XI, a devenit un însemnat centru meşteşugăresc şi comercial. Mare putere maritimă, Veneţia a împărţit împreună cu Genova, rivala sa, hegemonia comercială şi politică în bazinul Oriental al Mării Mediterane, având rolul unui adevărat intermediar între Orient şi Occident. Veneţia a sprijinit cucerirea Constantinopolului de către cruciaţi (1204), anexând apoi o parte din Peloponez, insula Creta şi punând stăpânire asupra unor importante puncte de pe litoralul de sud şi de est al Peninsulei Balcanice. Înfrângerea definitivă a Genovei (1381), extinderea posesiunilor din Italia (anexarea Veronei, Padovei şi Ravennei), ocuparea insulelor Corfu (1386) şi Cipru (1489) au marcat, în sec. XIV-XV, apogeul puterii politice a Republicii veneţiene. Republică aristocratică Veneţia era condusă de un doge (din 697) şi de Marele Consiliu (din sec. XII), din care s-a desprins, în sec. XIII, un organ executiv Micul Consiliu (consiliul celor 10). Ocuparea de către Imperiul otoman a posesiunilor veneţiene, îngrădirea comerţului cu Levantul, mutarea axei comerciale a lumii din Mediterana spre ţărmurile Atlanticului au dus, în sec. XVI-XVII, la declinul puterii economice şi politice a Veneţiei. În Evul Mediu Veneţia a întreţinut însemnate legături

economice, politice şi culturale cu Ţările Române. Prin pacea de la Campo-Formio (1797), Veneţia a fost inclusă Imperiului habsburgic; după ocupaţia napoleoniană (1805-1815), Congresul de la Viena a reconfirmat stăpânirea habsburgică asupra Veneţiei. În martie 1848, Veneţia s-a proclamat republică, rezistând cu eroism, până în 1849, asediului trupelor austriece. În 1866, a intrat în componenţa regatului Italiei. În timpul ocupaţiei hitleriste (1943-1945), a fost unul din principalele centre ale rezistenţei antifasciste.

VICAR, provine din latinescul „vicarius" care înseamnă „locţiitor". Preot sau episcop care ţine locul unui demnitar bisericesc de rang mai înalt. În Biserica ortodoxă există vicari patriarhali, arhiepiscopali şi episcopali. În Biserica romano-catolică, papa este considerat „vicar" al lui Hristos iar toţi ceilalţi prelaţi vicari ai papei.

VICEVOIEVOD, locţiitor al voievodului în Transilvania.

VIDIN, oraş situat în nord-vestul Bulgariei, pe malul Dunării. Întemeiat în Antichitate, el s-a numit, iniţial, Bononia, iar mai târziu, în sec. VI-XV, Badin. În a doua jumătate a sec. XIV, a fost capitala ţaratului bulgar, cu acelaşi nume, sub conducerea lui Straţimir. Cade sub dominaţia turcilor otomani în 1396, rămânând sub stăpânirea lor până în 1878. În sec. XV-XVIII, cetatea Vidin era o puternică bază de atac a turcilor împotriva Ţărilor Române şi a statelor Europei Centrale. Între 1794-1807, a fost reşedinţa lui Pazvan-Oglu, căpetenie turcă revoltată împotriva sultanului. După războiul ruso-româno-turc, din 1877-1878, Vidinul este eliberat de trupele române de sub dominaţia otomană.

VISEGRAD, localitate situată în nordul Ungariei, pe Dunăre, la 40 km nord de Budapesta şi la est de Esztergom (Strigonium în epoca medievală). Puternică cetate şi reşedinţă regală maghiară în Evul Mediu, celebră pentru închisoarea existentă aici, în care a stat încarcerat, o vreme, din ordinul regelui Matei Corvin, vestitul voievod român Vlad Ţepeş.

VISTIERIE, denumirea instituţiei care administra, în Evul Mediu, în Ţările Române, *tezaurul ţării, precum şi al localului unde era păstrat acesta.*

VISTIER, MARE VISTIER, (VISTIERNIC, MARE VISTIERNIC), înalt dregător la Curtea domnească a Ţării Româneşti şi Moldovei, în Evul Mediu. El avea în grijă tezaurul ţării respective şi încasarea dărilor, dar şi aprovizionarea Curţii domneşti cu veşminte. În Moldova, din sec. XVI, cumula şi funcţia de vameş. Subalternii săi erau logofeţii de vistierie (în Ţara Românească) şi diecii de vistierie (în Moldova), la care se adăugau mai mulţi vistiernicei. Subalternii vistierului alcătuiau o categorie militară. Vistiernicului i se mai spunea şi PROTOVISTIER.

VITEJII, în Evul Mediu, în Ţările Române, termen care desemna o categorie de stăpâni de pământ, similară cavalerilor din apusul Europei, cu sarcini militare deosebite. Voievozii noştri au ridicat pe mulţi dintre oştenii lor, care s-au remarcat pe câmpul de luptă, în rândul vitejilor (îndeosebi din a doua jumătate a sec. XV şi mai ales de către Ştefan cel Mare şi Vlad Ţepeş).

VOIEVODAT, în Evul Mediu, teritoriu aflat sub jurisdicţia unui VOIEVOD.

VOIEVOD, VODĂ, titlu purtat de conducătorii Ţărilor Române, însemnând comandat suprem al armatei (în limba slavonă). La începuturile feudalismului, desemna pe şefii formaţiunilor politice mai mari.

VORNIC, MARE VORNIC, înalt demnitar în Ţara Românească şi Moldova, în Evul Mediu, făcând parte din Sfatul domnesc şi având atribuţii judecătoreşti şi militare. În Moldova era şeful administrativ-militar al unor ţinuturi întinse (Ţara de Jos, Ţara de Sus).

CUPRINS

O obiectivă receptare a valorilor autentice ale trecutului 9
Prolog 14
Nicolae Alexandru 16
Vladislav I 30
Lațcu I 55
Petru I Mușat 66
Radu I Basarab 80
Roman I 93
Epilog 106
Glosar 108